

Alati za unaprjeđenje obrazovnih praksi za inkluzivno obrazovanje

An inclusive school is a school where:
every child is welcome every parent is involved
every teacher is valued

Regionalna podrška za inkluzivno obrazovanje

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Implemented
by the Council of Europe

Alati za unaprjeđenje obrazovnih praksi za inkluzivno obrazovanje

Autor / Tool Development: Judith Hollenweger
Tim stručnjaka: Judith Hollenweger, Nataša Pantić, Lani Florian

Eksperti Vijeća Evrope

Judith Hollenweger
Nataša Pantić
Lani Florian

Objavljeno

Oktobar, 2015.

Štampa

Sonic Studio

Grafički dizajn

Studio Lisica

Copyright © 2015

Autorsko pravo
Vijeće Evrope

Evropska unija

Generalni direktorat Evropske komisije za
susjedsku politiku i pregovore o proširenju,
Rue de la Loi 15
B-1000 Brussels

www.europa.eu

Vijeće Evrope

Avenue de l'Europe
F-67075 Strasbourg Cedex

www.coe.int

Sadržaj

PREDGOVOR	5
DIO 1: PORIJEKLO, UVOD I PREGLED	7
1. Koje je porijeklo ove alatke?	8
2. Zašto je ova alatka razvijena?	9
3. Ko koristi ovu alatku?	10
4. Gdje se ova alatka može koristiti?	11
5. Kako se koristi ta alatka?	12
6. Šta je u ovoj alatki?	13
DIO 2: NADOGRADNJA AKTIVNOSTI OBRAZOVANJA NASTAVNIKA	15
1. Uvod i pregled	16
2. Identifikacija problema: fokus na profesionalcima za inkluzivno obrazovanje	21
3. Procjena potreba: fokus na praksama za inkluzivno obrazovanje	28
4. Ciljevi i komponente: vizualizacija nove prakse obrazovanja nastavnika	35
5. Strategije i Metode: Izgradnja nove prakse obrazovanja nastavnika	39
6. Implementacija, procjena i povratna informacija: realizacija nove prakse obrazovanja nastavnika	42
DIO 3: OKVIR ZA INKLUZIVNE PRAKSE	45
1. Fokus na praksi	46
2. Inkluzivne prakse u odnosu na profesionalizam	49
3. Inkluzivna praksa u odnosu na učenike	52
4. Inkluzivne prakse u odnosu na nastavni plan i program	55
5. Inkluzivne prakse u odnosu na kontekst	58
6. Rječnik i izvori	61

Predgovor

Zajednički projekat Evropske unije i Vijeća Evrope "Regionalna podrška za inkluzivno obrazovanje" u Jugoistočnoj Evropi je trogodišnji projekat (od 1. januara 2013. do 30. novembra 2015. godine) primjenjen u Albaniji, BiH, Hrvatskoj, Crnoj Gori, Srbiji, "Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji" i Kosovu*. Projekat jača socijalnu inkluziju i socijalnu koheziju u regionu (u skladu sa obavezama korisnika prema standardima za pridruženje EU i Vijeća Evrope) promovisanjem inkluzivnog obrazovanja i obuke.

Zajednički projekt promovise koncept inkluzivnog obrazovanja kao principa reforme koji poštuje i vodi brigu o različitostima svih koji uče, sa posebnim težištem na onima kod kojih postoji veći rizik od marginalizacije i isključenja.

U cilju pobošljanja razumijevanja beneficija inkluzivnog obrazovanja pokrenut je otvoreni, transparentni i konkurentni proces izbora pilot-škola na početku ovog zajedničkog projekta. Ukupno 392 škole su se prijavile, a 49 pilot-škola (7 po korisniku: 3 osnovne, 2 opšte srednje i 2 usmjerene srednje) sa različitim nivoima praksi inkluzivnog obrazovanja je odabrano da učestvuje u projektu. Tim školama je dat manji grant kako bi osmislile i sprovele projekat vezan za inkluzivno obrazovanje unutar svoje škole i zajednice. Pri kraju projekta, dodatnih 35 škola pozvano je da se pridruži mreži i iskoristi pogodnosti plana obuke razvoja škole.

U cilju postizanja uzajamnog učenja, profesionalnog razvoja i podjele iskustva među pilot-školama, projekt je ustanovio regionalnu Inkluzivnu školsku mrežu /Inclusive SchoolNetwork/ koja obuhvata 245 članova (nastavnika, direktora škola, roditelja, učenika i predstavnika lokalnih zajednica), a Inkluzivna mreža nastavnika /Inclusive TeacherNetwork/ obuhvata 245 nastavnika iz pilot-škola. Osim toga, Mreža inkluzivne politike /Inclusive Policy Network/ formirana je kao sveobuhvatna platforma koja je okupila predstavnike Inkluzivne školske mreže i Mreže inkluzivnih nastavnika, kao i druge relevantne aktere da djeluju zajedno u oblasti javne politike za inkluzivno obrazovanje.

Prvi korak u razvoju metoda i alata za profesionalni razvoj bio je studija mapiranja u cilju analize aktivnosti obuke nastavnika za inkluzivno obrazovanje u Jugoistočnoj Evropi. Ovaj proces, predvođen timom stručnjaka, usredsrijedio se na uzorak od 36 programa i uključio 42 aktera iz regiona. Prema tim rezultatima, postojao je diverzitet modula obuke nastavnika u inkluzivnom obrazovanju u regionu, ali je proces profesionalnog razvoja za nastavnike (prije službe, uz rad i tokom mentorske obuke nastavnika) bio iscjepkan i posmatran je kao tri odvojene aktivnosti. Studija je identifikovala potrebu za transverzalnom saradnjom među različitim akterima u oblasti inkluzije: univerziteta, ministarstava, škola i drugih institucija koje se bave obrazovanjem nastavnika. Članovi regionalne mreže su podijelili, temeljito razmotrili i ovjerali preliminarne rezultate i

---

* "Ova oznaka (Kosovo) ne prejudicira status Kosova i u skladu je sa Rezolucijom 1244 i mišljenjem Međunarodnog suda pravde o Deklaraciji o nezavisnosti Kosova".

naglasili potrebu za sveukupnim okvirom za obrazovanje nastavnika za inkluziju. Osim toga, članovi mreže predložili su da je umjesto modula i programa potrebno proizvesti alate koji će pomoći u nadogradnji i inovaciji postojećih programa za obuku nastavnika za inkluziju.

Takođe, formirana je 14-člana radna grupa predvođena autorom Džudit Holenveger sa Univerziteta u Cirihu sa predstavnicima tri mreže svih sedam korisnika. Radna grupa usvojila je koncept i nacrt alatke za nadogradnju programa obuke nastavnika. Rad na razvoju alatke proveden je u saradnji sa timom međunarodnih eksperata i Univerziteta u Edinburgu, koji je bio domaćin radionice članova radne grupe.

Želimo, takođe, da istaknemo doprinos Pedagoškog fakulteta u Cirihu u podršci autoru Džudit Holenveger i olakšavanju sinergije sa aktuelnim aktivnostima UNICEF-a u domenu obrazovanja nastavnika, te izražavamo našu zahvalnost Sabine Rohman sa Pedagoškog instituta iz Rajnland-Palatinata i Lani Jurko iz Mreže centara za obrazovnu politiku u Zagrebu za njihovo stručno mišljenje i analizu nacрта alata.

Čvrsto vjerujemo da će ova alatka doprinijeti jačanju kompetencija nastavnika u inkluzivnom obrazovanju kao ključnom faktoru u promovisanju učešća i učenja svih učenika, posebno onih koji su pod najvećim rizikom od marginalizacije i isključenja. Takav pristup je u skladu sa sveukupnim ciljevima Vijeća Evrope, uključujući pružanje kvalitetnog obrazovanja za sve i izgradnju inkluzivnih društava.

Sara Kiting

Šef odjela za regionalnu i bilateralnu saradnju u Jugoistočnoj Evropi i Turskoj
Obrazovni odjel - DGII Demokratija
Vijeće Evrope

Dio 1

Porijeklo, uvod i pregled

Porijeklo, uvod i pregled

---

1. Koje je porijeklo ove alatke?

DRUŠTVENI KONTEKST

Ova alatka za poboljšanje aktivnosti obrazovanja nastavnika razvijena je u sklopu međunarodnih napora podrške realizaciji inkluzivnog obrazovanja. Pod inkluzivnim obrazovanjem ovdje se podrazumijeva kvalitetno obrazovanje uz poštivanje prava svakog djeteta i mlade osobe na obrazovanje. Međunarodni akteri vide inkluzivno obrazovanje kao ključnu strategiju za kvalitetno obrazovanje za sve i osiguranje primjene prava na obrazovanje, posebno u vezi sa ranjivim i grupama učenika u nepovoljnom položaju. Preporuka CM/Rec (2012/13) Komiteta ministara zemljama članicama definiše kvalitetno obrazovanje i ističe značaj inkluzije svih učenika i đaka. Jedno od četiri strateška cilja Okvira EU za obrazovanje i obuku 2020. je promovisanje jednakosti, socijalne kohezije i aktivnog građanstva kroz visokokvalitetno inkluzivno obrazovanje.

Kvalitetno obrazovanje oslanja se na kvalifikovane nastavnike koji su posvećeni stalnom profesionalnom usavršavanju. Diverzitet i inkluzija predstavljaju izazov za obrazovanje nastavnika, pitanje kojim se pozabavilo Vijeće Evrope prije nekoliko godina što je rezultiralo razvojem ključnih kompetencija za diverzitet (Vijeće Evrope 2009). Evropska fondacija za obuku /The European Training Foundation/ nedavno je sprovela dubinsku analizu razvoja nastavnika za inkluzivno obrazovanje na Zapadnom Balkanu, dajući preporuke za sve učesnike, uključujući edukatore nastavnika (European Training Foundation 2010). Publikacija Evropske unije o sličnoj analizi (European Union 2013) istakla je potrebu za razvojem obrazovanja nastavnika u partnerstvu sa školama i drugim partnerima. Evropska agencija za specijalne potrebe i inkluzivno obrazovanje sprovela je trogodišnji projekt (2009-2012) i razvila profil inkluzivnih nastavnika (European Agency 2012).

Instrumenti ljudskih prava koje su razvili Ujedinjeni narodi (odnosno Konvencija o pravima djeteta, Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom) i Vijeće Evrope (odnosno revidirana Evropska socijalna Povelja) ne samo da ističu pravo na obrazovanje, već i prava djeteta i omladine u obrazovanju. Osim toga, upravo kroz obrazovanje mlade osobe mogu preuzeti svoja građanska i demokratska prava u društvu. Inkluzivno obrazovanje i obrazovanje za demokratsko društvo i ljudska prava zahtijevaju nastavnike koji su spremni i sposobni aktivno uključiti svoje učenike u model njihovog obrazovanja, u proces donošenja odluka kao i sagledati njihove interese i talente. Današnji nastavnici nisu dovoljno pripremljeni omogućiti ili ohrabriti njihovo aktivno učešće. Jasnije rečeno, potrebni su dodatni napori da se pripreme svi nastavnici za inkluzivne prakse.

KONTEKST PROJEKTA

Cilj zajedničkog projekta Evropske unije/Vijeća Evrope "Regionalna podrška za inkluzivno obrazovanje" u Jugoistočnoj Evropi je jačanje socijalne inkluzije i socijalne kohezije u regionu promovisanjem inkluzivnog obrazovanja i obuke. Jedna od mreža projekta (TeacherNet) posvećena je razmatranju načina da se poboljšaju kompetencije i prakse nastavnika za inkluzivno obrazovanje. Članovi TeacherNet-a sastali su se nekoliko puta kako bi podijelili svoja iskustva i razmotrili načine povećanja kapaciteta nastavnika za praksu inkluzivnog obrazovanja. Analizirane su i razmatrane postojeće obrazovne aktivnosti koje promovišu inkluzivno obrazovanje. TeacherNet razvio je plan inkluzivnog nastavnika i razmotrio uloge inicijalnog obrazovanja nastavnika nastavljajući profesionalni razvoj i obrazovanje nastavnika mentora. Oni su identifikovali i podijelili

primjere dobrih praksi u regionu. Oni su identifikovali kritičke stavove, uvjerenja, vještine i kompetencije koje inkluzivni nastavnici trebaju razviti. Ta alatka inkorporira rezultate ovih razmišljanja i u tom smislu podržava transfer znanja između škola i obrazovanja nastavnika.

PROCES RAZVOJA

Razvoj ove alatke uključuje nastavnike i druge eksperte iz regiona i na međunarodnom nivou. Kao prvi korak, analizirane su i razmotrene postojeće aktivnosti obrazovanja nastavnika za inkluzivno obrazovanje sa učesnicima projekta. Postoji mnogo aktivnosti u regionu čiji je fokus na tome da nastavnici i drugi akteri provode inkluzivne prakse, ali uopšteno gledano stav je bio takav da oni mogu imati koristi od aktivnosti koje usmjerava alatka nadogradnje i poboljšanja postojećih obrazovnih aktivnosti za inkluzivno obrazovanje.

Nacrtna verzija alatke temeljito je razmatran tokom Radionice u Edinburgu u maju 2015. godine. Naknadno, alatka je revidirana i proširena uključujući komentare i zabrinutost koja je izražena tokom Radionice. Naknadni proces analize uključio je predstavnike Evropske fondacije za obuku, Vijeća Evrope, Evropske agencije za specijalne potrebe i inkluzivno obrazovanje kao i regionalne kancelarije UNICEF-a za CEECIS.

Razvoj alata koordinisan je razvojem tri "Obučni trenera" /Train the Trainer/ modula UNICEF-a o inkluzivnom obrazovanju. Ti moduli zasnovni su na istom razumijevanju inkluzivnog obrazovanja i pristupa na osnovi ljudskih prava i korištenju iste terminologije i koncepata. Postignut je dogovor između odgovornih strana u Vijeću Evrope i UNICEF-a da njihovi proizvodi trebaju biti kompatibilni kako bi se mogli zajedno koristiti na terenu. Moduli koje je razvio UNICEF predstavljaju sadržaje i metode dok ovi alati predstavljaju uputstvo za poboljšanje postojećih ili osmišljavanje novih obrazovnih aktivnosti za nastavnike.

2. Zašto je ova alatka razvijena?

JAČANJE PROFESIONALIZMA NASTAVNIKA

Osnovni cilj razvoja ove alatke je jačanje profesionalizma nastavnika. Profesionalizam nastavnika je ključni faktor za promovisanje učešća i učenja kod svih učenika i profesionalizam nastavnika ima veći efekat na uspjeh učenika od drugih školskih faktora (Hattie 2009). Bez dobro kvalifikovanih, motivisanih i čvrstih nastavnika, visokokvalitetno i inkluzivno obrazovanje se ne može postići. Jačanje nastavnika i osiguranje da su svi nastavnici ocijenjeni predstavlja značajan cilj zajedničkoj projekta Evropske unije/Vijeća Evrope "Regionalna podrška za inkluzivno obrazovanje". U cilju uvođenja promjena koje su potrebne za realizaciju inkluzivnog obrazovanja, nastavnici moraju raditi na refleksivnom provođenju prakse i biti nosioci promjena. Oni moraju biti u stanju izaći iz svoje izolacije i preuzeti aktivnu ulogu u svojim školama. Ova alatka može podržati edukatore nastavnika, nastavnike i škole u procesu promjena i ohrabriti dijalog o profesionalizmu nastavnika i njihov doživotni razvoj tokom cijele profesionalne karijere.

SKRENUTI PAŽNJU NA PRAKSE U ŠKOLAMA

Mnogi međunarodni standardi, okviri ili smjernice pružaju informacije o inkluzivnom obrazovanju i definišu neophodne promjene. Mnogo znanja je dostupno na osnovu teoretskog i praktičnog rada u razvijenim i zemljama u razvoju. Različite organizacije razvile su postupanja u vezi sa kompetencijama nastavnika, uvjerenjima i stavovima za inkluzivno obrazovanje. Izazov današnjice nije nedostatak znanja ili standard, već provodjenje u praksi u različitim kontekstima i kulturama. Do sada je velika pažnja posvećena onome što nastavnici trebaju znati, u šta trebaju vjerovati i koje stavove podržava inkluzivno obrazovanje. Ali na kraju, ono što predstavlja razliku za njihove učenike i čake nije ono što znaju ili vjeruju, već ono što čine ili ne čine svakog dana u učionici.

Inkluzivni nastavnici su kompetentni praktičari i aktivnosti obrazovanja nastavnika su efikasne ako imaju uticaj na praksu nastavnika. Jaz između teorije i prakse predstavlja najveći problem u obrazovanju nastavnika. Da bi se taj jaz premostio, ova alatka ističe prakse nastavnika koje se moraju razviti. Nastavnici ne trebaju samo znati ono što trebaju uraditi već i kada, gdje, kako i zašto. U datoj situaciji nastavnici moraju biti u stanju aktivirati specijalni paket kompetencija, uvjerenja i vještina za postizanje rezultata koji doprinose realizaciji inkluzivnog obrazovanja. Nove prakse moraju se razvijati u odnosu na učenike, nastavni plan i program, saradnju sa drugima i razvojem profesionalizma nastavnika. Aktivnosti obrazovanja nastavnika trebaju doprinijeti razvoju ove četiri glavne prakse inkluzivnih nastavnika.

OMOGUĆAVANJE DIJALOGA IZMEĐU ŠKOLA I OBRAZOVANJA NASTAVNIKA

Aktivnosti obrazovanja nastavnika trebaju podržati napore škola da realizuju inkluzivno obrazovanje. Kako se škole pomjeraju prema inkluzivnom obrazovanju one postaju sve više zainteresovane i aktivnije u profesionalnom razvoju nastavnika i drugog osoblja. Te obrazovne aktivnosti nastavnika dio su dugoročnih procesa razvoja škole i vide se kao jedna komponenta sveukupnog procesa gradnje kapaciteta. Oni koji pružaju obrazovanje nastavnika navikli su raditi nezavisno od neposrednih praktičnih potreba škola. Univerziteti i pedagoški instituti koji su uključeni u inicijalno obrazovanje nastavnika generalno razvijaju svoje planove i programe na osnovu istraživanja i zahtjeva politike. Nevladine organizacije slijediće njihov specifični plan i mandate prilikom osmišljavanja radionica inkluzivnog obrazovanja. Ova alatka pruža okvir za razvoj inkluzivnih praksi koje trebaju olakšati dijalog između onih koji pružaju nastavnicima obrazovanje i škola.

ISTAĆI POTREBU IZGRADNJE KAPACITETA U SISTEMIMA OBRAZOVANJA

Progresivna realizacija inkluzivnog obrazovanja zahtijeva izgradnju kapaciteta svake osobe angažovane u obrazovanju ili sa obavezama vezanim za obrazovanje. Neke sposobnosti mogu se razvijati izuzimanjem nastavnika iz njihovog radnog konteksta i njihovim obučavanjem pojedinačno. Ali u prošlosti to se nije pokazalo kao najefikasnija metoda za poboljšanje praksi i postizanje inkluzivnijih škola. Rad sa kolegama ili razvijanje praksi kao škola predstavljaju perspektivnije i održivije pristupe za postizanje inkluzivne škole. Izgradnja kapaciteta zatim se fokusira na grupe i njihove prakse, a ne pojedine nastavnike i njihove kompetencije.

Obrazovanje nastavnika samo je dio procesa gradnje kapaciteta koji je neophodan za realizaciju inkluzivnog obrazovanja, drugi učesnici, organizacije građanskog društva, svjesnost i stavovi u društvu svi igraju značajnu ulogu. To se odražava u podršci koju škole dobijaju od lokalnih vlasti i partnerstva nastavnik-roditelj. Prema tome, gradnja kapaciteta ne znači samo profesionalni razvoj pojedinaca i grupa; ovdje se radi i o kapacitetu obrazovnog sistema, ministarstava i lokalnih vlasti i različitih institucija koje se bave obrazovanjem nastavnika. Oni moraju razviti svoje vlastite prakse kako bi generisali odgovarajući radni kontekst obezbjeđujući atmosferu, korisna znanja i alate koje škole mogu koristiti.

3. Ko koristi ovu alatku?

POJEDINICI UKLJUČENI U OBRAZOVANJE NASTAVNIKA ZA INKLUZIJU

Bilo koja osoba uključena u obrazovanje nastavnika sa ciljem informisanja ili povezivanja aktivnosti obrazovanja nastavnika sa inkluzivnim praksama u školama može koristiti ove alate. Okvir za inkluzivne prakse može se koristiti za identifikovanje praznina kao i za ono što je pokriveno u postojećim programima ili modulima. Alatka se može koristiti za ličnu refleksiju ili dobijanje povratne informacije od učesnika i drugih aktera. Takođe, može biti korisna za uspostavljanje partnerstava sa školama radi zajedničkog razvoja aktivnosti obrazovanja nastavnika.

ORGANIZACIJE UKLJUČENE U OBRAZOVANJE NASTAVNIKA ZA INKLUZIJU

Generalno gledano, organizacije a ne pojedinci su odgovorni za obezbjeđivanje aktivnosti na polju obrazovanja nastavnika. Ako je grupa ljudi angažovana na razmatranju svojih praksi možda će biti potreban više formalizovan pristup. Osim ukoliko vlasti ne traže pre-definisan proces (odnosno za akreditaciju), zainteresovane strane moraće se dogovoriti o daljim koracima. Ova alatka pokazuje postupak rješavanja problema i pruža okvir za inkluzivne prakse. Pruža strukturu i pomaže u organizaciji procesa neophodnih promjena. Tamo gdje je prisutno više organizacija u pružanju obrazovanja za nastavnike za inkluzivno obrazovanje takva zajednička alatka može pomoći u koordinaciji različitih aktivnosti sa ciljem postizanja kompatibilnosti i komplementarnosti.

DRŽAVNE INSTITUCIJE ODGOVORNE ZA ILI KOJE PROMVIŠU OBRAZOVANJE NASTAVNIKA ZA INKLUZIJU

Realizacija inkluzivnog obrazovnog sistema obavezna je za sve države koje su potpisnice relevantnih međunarodnih konvencija i povelja. Obrazovanje nastavnika je važna poluga za sveukupne promjene u sistemu školstva. Zabrinutosti u vezi sa kompetencijama nastavnika i kvalitetom nastave odražavaju se u

praksama akreditacije, promovisanja nastavnika ili šemama napretka karijere. Mnoge države imaju sistem akreditacije ne samo za početno obrazovanje nastavnika, već i za aktivnosti obrazovanja nastavnika na radnom mjestu. Ove aktivnosti koriste države kao sistem kvalifikacije nastavnika i od nastavnika se traži da učestvuju u tim aktivnostima kako bi stekli uslove za promovisanje ili napredak u karijeri. U nekim instancama, te prakse još nisu u skladu sa filozofijom inkluzivnog obrazovanja. Države koje krenu naprijed ka inkluzivnom obrazovanju mogle bi koristiti ovu alatku da usklade svoje prakse akreditacije ili procjeniti i obezbjediti povratnu informaciju institucijama koje se bave obrazovanjem nastavnika i školama uključenim u profesionalni razvoj.

ŠKOLE UKLJUČENE U OBRAZOVANJE NASTAVNIKA ZA INKLUZIJU

Sve više škola preuzima odgovornost za profesionalni razvoj svog osoblja – umjesto da to povjeravaju onima koji obezbjeđuju obrazovanje nastavnika. Obrazovanje nastavnika vidi se kao značajna komponenta sveukupne strategije za gradnju kapaciteta u školama. Inkluzivne škole su svjesne potrebe za nastavkom profesionalnog razvoja. One se aktivno angažuju u aktivnosti obrazovanja nastavnika, često kroz učenje vršnjaka ili partnerstva sa organizacijama koje mogu obezbjediti neophodnu stručnost. Te škole biće u ulozi organizatora aktivnosti obrazovanja nastavnika u cilju podrške procesima razvoja škole. One mogu koristiti ovu alatku razmotriti i donijeti odluku o oblastima ili praksama gdje treba da se angažuju u gradnji kapaciteta. Okvir za inkluzivne prakse može pomoći u definisanju jačih strana i slabosti u aktuelnim praksama. Škole koje se angažuju u takvim diskusijama moći će koordinisati i sinhronizovati aktivnosti obrazovanja nastavnika sa razvojem inkluzivnih praksi u školama.

SVAKO ZAINTERESOVAN ZA OBRAZOVANJE NASTAVNIKA ZA INKLUZIVNO OBRAZOVANJE

Alatka pruža okvir za inkluzivne prakse koje svako može koristiti u dobroj praksi u inkluzivnim školama čak i ako se ne planiraju uključiti u aktivnosti obrazovanja nastavnika. Suštinski, ova alatka može poslužiti svakome koji je povezan sa prosvjetnim profesionalizmom za inkluzivno obrazovanje.

4. Gdje se ova alatka može koristiti?

ŠIROKA PRIMJENA U RAZLIČITIM OKRUŽENJIMA

Suštinski, ova alatka može se koristiti za sve aktivnosti obrazovanja nastavnika, nezavisno od toga ko je obezbjeđuje i gdje ili kada je obezbjeđena. Inkluzivno obrazovanje nije ništa više niti manje od visokokvalitetnog obrazovanja za svu djecu i omladinu kojima trebaju nastavnici kako bi kontinuirano razvijali svoje prakse tokom cijelog profesionalnog životnog ciklusa. Korištenje istog okvira za inkluzivne prakse daje onima koji pružaju inicijalno i obrazovanje nastavnika na radnom mjestu mogućnost da koordinišu i nadopunjuju međusobne aktivnosti. Alatka se, takođe, može koristiti za razvijanje sveukupnog programa za profesionalni razvoj nastavnika u različitim okruženjima i institucijama koje se bave obrazovanjem nastavnika da osiguraju dosljednost i koherentnost.

INICIJALNO ILI POČETNO OBRAZOVANJE NASTAVNIKA

Inicijalno ili početno obrazovanje nastavnika fokusira se na razvoj suštinskog identiteta onoga koji provodi inkluziju u praksi i bazičnih sposobnosti u vezi sa procjenjivanjem različitosti učenika, podrškom svim učenicima i radom sa ostalima. Studenti za buduće nastavnike trebaju biti sposobni raditi u inkluzivnim sredinama, ali od njih se očekuje da učestvuju, ali još uvijek ne i da vode ili usmjeravaju procese neophodnih promjena. Oni trebaju biti u stanju primjeniti školski inkluzivni nastavni plan i program, ne da ga razvijaju. Ova alatka može pomoći u razjašnjavanju koje sposobnosti treba razvijati prije nego se postane licencirani nastavnik. Škole mogu koristiti ovu alatku za razvoj kriterija za kvalifikacije nastavnika početnika zajedno sa institucijama koje pružaju inicijalno obrazovanje nastavnika. Ako su škole umiješane u praktično obrazovanje studenata za nastavnike ova alatka može se koristiti za koordinaciju između teoretskog i praktičnog rada.

OBRAZOVANJE NASTAVNIKA UZ RAD I KONTINUIRANI PROFESIONALNI RAZVOJ

Tokom faze uvođenja novih nastavnika ova alatka može biti od pomoći kao analiza sposobnosti već stečenih tokom inicijalnog obrazovanja nastavnika i neposrednih potreba nastavnika u smislu učenja na početku njihove profesionalne karijere. Mentori nastavnici ili treneri mogu koristiti ovu alatku za razmišljanje, da osiguraju smjernice i svoje aktivnosti postavu u širi kontekst inkluzivnog obrazovanja. Kako nastavnici

napreduju tokom svoje karijere, okvir za inkluzivne prakse može obezbjediti pregled njihovih postignuća i potreba u smislu učenja. To će pomoći uključenost u aktivnosti obrazovanja nastavnika koje efikasno promoviraju inkluzivne prakse i proširuju znanje i iskustva na sadržajan način. Iskusni nastavnici trebaju ne samo biti u stanju procijeniti različitost učenika, već i razvijati školske prakse koje jačaju poštovanje i uvažavanje različitosti. Oni moraju preuzeti aktivnu ulogu u razvoju inkluzivnih praksi. Škole mogu koristiti tu alatku da identifikuju svoje potrebe za razvojem i gradnjom kapaciteta čineći obrazovanje nastavnika pitanjem tima, a ne pojedinih nastavnika. Osim razvoja kompetencija timovi moraju postati nosioci inkluzivnog obrazovanja i razvijati inovativne prakse. Ova alatka može pomoći školama radi identifikacije njihovih potreba za razvojem i gradnjom kapaciteta.

OBRAZOVANJE EKSPERTSKIH NASTAVNIKA, MENTORA NASTAVNIKA I EDUKATORA NASTAVNIKA

Inkluzivne škole sa dobro razvijenim praksama i visoko kompetentnim profesionalcima kao nosiocima promjena za inkluzivne prakse možda bi se željeli uključiti u obezbeđivanje aktivnosti obrazovanja nastavnika za druge škole ili pojedince kako bi pomogli u izgradnji kapaciteta u širim obrazovnim kontekstima. Školski timovi ili individualni profesionalci sposobni razviti individualne prakse imaju potencijal za inoviranje praksi razvojem novih pedagoških strategija, alata procjene ili transformiranjem zajednica radi stvaranja novih inkluzivnih okruženja. Drugim riječima, njihova praksa sada cilja na kapacitete drugih profesionalaca, drugih škola i drugi obrazovni sistem, ne samo na svoje vlastite i kapacitete svojih učenika. Razvoj novih strategija tradicionalno je zadatak institucija za razvoj obrazovanja koje su povezane sa ministarstvima. U nekim zemljama, međunarodne i nevladine organizacije aktivne su u promoviranju inovacija kako bi škole bile inkluzivnije. Transformacija samog obrazovanja nastavnika bila je isključiva odgovornost univerziteta, pedagoških fakulteta ili drugih organizacija. U tom kontekstu, ova alatka može pomoći u identifikaciji aktivnosti obrazovanja nastavnika koje teže transformaciji ili inovaciji nastavničke prakse i u koordinaciji ili nadopunjavanju aktivnosti.

MREŽE I PARTNERSTVA ZA IZGRADNJU KAPACITETA

Sistemska transformacija praksi u cilju realizacije inkluzivnog obrazovanja zahtijeva partnerstva i mreže sa akterima i van neposrednog školskog okruženja. Inkluzivno obrazovanje mora proširiti svoju praksu na zajednicu i okolinu iz koje oni koji uče dolaze i u kojoj žive. To zahtijeva blisku saradnju i aktivno angažovanje različitih profesionalaca i partnera van škole, neophodna gradnja kapaciteta ne može biti odgovornost samo jedne instance ili institucije koja se bavi obrazovanjem nastavnika ili samo jedne djelatnosti. Roditeljska udruženja, lokalne vlasti, organizacije lica sa invaliditetom i druge interesne grupe igraju važne uloge u gradnji kapaciteta zajednica kako bi postale inkluzivnije. Održive inkluzivne prakse u školama ne mogu biti izolovane od drugih socijalnih praksi. Alatka i okvir za razvoj inkluzivnih praksi može se koristiti za razmatranje praksi i uključenje u procese promjena zajedno sa tim partnerima. To može pomoći u razvoju zajedničkog jezika u različitim organizacijama i formiranju mreža i partnerstava za gradnju kapaciteta.

5. Kako se koristi ta alatka?

ALATKA ZA SAMOREFLEKSIJU NASTAVNIKA I EDUKATORA NASTAVNIKA

Ova alatka je korisna za svakoga ko pruža obrazovanje nastavnicima, koji želi razmotriti njihove prakse u cilju njihovog poboljšanja ili povezivanja sa principima inkluzivnog obrazovanja. Ova alatka pomaže raščlanjivanje ovog napora izdvajanjem različitih koraka što omogućava sveobuhvatnu analizu toga šta nastavnici trebaju biti u stanju uraditi u sklopu svojih inkluzivnih praksi, kao i kako aktivnosti obrazovanja nastavnika mogu pomoći u razvoju tih sposobnosti. Edukatori nastavnika mogu iskoristiti ovu alatku za revidiranje svojih praksi i poboljšanje postojećih programa, radionica ili modula kako bi bili više u skladu sa inkluzivnim obrazovanjem. Ako različite instance slijede istu procedure oni će, takođe, moći prezentovati svoje refleksije u sličnom formatu koji će olakšati komunikaciju između različitih instanci /provajdera/ kako bi podijelili informacije o tome šta rade ili čak da koordinišu ili nadopune svoje aktivnosti. Nastavnici mogu upotrijebiti ovu alatku za bolje razumijevanje svoje pozicije u svom vlastitom profesionalnom razvoju, koje su im sposobnosti možda potrebne da ostvare napredak u cilju sprovođenja inkluzije.

ALATKA ZA IDENTIFIKOVANJE POTREBA ZA UČENJEM NASTAVNIKA

Škole se sve više bave profesionalnim razvojem svog osoblja u sklopu procesa realizacije inkluzivnog obrazovanja. Ova škola može pomoći školskoj upravi da stekne bolje razumijevanje obrazovnih potreba nastavnika i kako se odnose prema potrebi za razvojem inkluzivnih praksi. Drugi akteri mogu takođe biti zainteresovani za bolje razumijevanje implikacija koje inkluzivno obrazovanje ima na stavove nastavnika, vrijednosti, vještine, kompetencije i djelatnost. Ova alatka može biti korisna u stimulisanju diskusija na temu aktuelnih aktivnosti obrazovanja nastavnika i sposobnosti nastavnika da doprinesu inkluzivnim praksama u školama.

ALATKA ZA PROCJENU AKTIVNOSTI OBRAZOVANJA NASTAVNIKA

U mnogim zemljama u toku je rasprava o potrebi promjene praksi pripreme nastavnika za učiniocu. Ova alatka može pomoći u tim diskusijama pružanjem okvira i metodologije za procjenu aktivnosti obrazovanja nastavnika. Pokazalo se da obrazovanje nastavnika treba više doprinijeti efikasnijoj nastavničkoj praksi nego podučavati teoretske osnove relevantne za podučavanje. Fokusiranjem na nastavničku praksu i prakse u inkluzivnoj školi ova alatka može pomoći tim diskusijama i u razvoju konsenzusa između relevantnih aktera. Institucije koje se bave obrazovanjem nastavnika mogu koristiti ovu alatku za samoprocjenu svojih aktivnosti u oblasti inkluzivnog obrazovanja. To bi mogao biti prvi korak u reviziji njihovih aktivnosti ili može biti dio analize nastavničkih kompetencija i njihovog razvoja.

ALATKA ZA PROGRAMIRANJE OBRAZOVANJA NASTAVNIKA

Neke zemlje pokazale su interes za analizu sveukupnog pristupa obrazovanju nastavnika za inkluzivno obrazovanje. Mnoge zemlje i dalje imaju odvojene programe za nastavnike koji rade sa djecom sa invaliditetom. To se vidi kao značajna barijera za inkluzivno obrazovanje jer nastavnici redovne i specijalne nastave se obrazuju nezavisno jedni od drugih. Upotrebom iste alatke i komunicirajući o nastavničkoj praksi za inkluziju može pomoći boljem koordinisanju ili čak spajanju dvije aktivnosti obrazovanja nastavnika.

6. Šta je u ovoj alatki?

PROCEDURA I OKVIR

Alatka za nadogradnju aktivnosti obrazovanja nastavnika za inkluzivno obrazovanje sastoji se iz dva dijela. Prvi dio opisuje procedure nadogradnje kao niz aktivnosti koje korisnici ove alatke mogu provoditi. Ona vodi korisnike kroz ciklus rješavanja problema u šest faza: Identifikacija problema, Procjena potreba, ciljeva i zadataka, Obrazovne strategije, Implementacija, Procjena i Povratna informacija. Drugi dio opisuje okvir za inkluzivne prakse. Na osnovu rada Evropske agencije na profilu inkluzivnog nastavnika (2012), razvijen je okvir za opisivanje prakse inkluzivnih nastavnika. Ovaj okvir identifikuje četiri suštinske prakse relevantne za inkluzivno obrazovanje.

KONCEPTI

Alatka se zasniva na konceptima relevantnim za inkluzivno obrazovanje koji su se pojavili na međunarodnom nivou u posljednjih nekoliko godina. Ključni koncepti opisani su u rječniku radi lakše preglednosti. Pojam "sposobnosti" /abilities/ koristi se kao krovni izraz za stavove, uvjerenja, vještine i znanje, kompetencije i djelatnost. Ovaj izraz ističe šta su nastavnici ili drugi profesionalci u stanju uraditi, uključujući na primjer sposobnost samomotivacije ili usmjeriti svoje aktivnosti u pravcu ostvarenja vizije inkluzivnog obrazovanja. Osim toga, ova alatka obuhvata koncepte razvijene da objasne gradnju kapaciteta u svim sistemima i okruženjima. Koristi znanje koje je povezano sa razvojem zajednica praksi (Lavé& Wenger 1991), ekspanzivno učenje u organizacijama (Engeström 2001) i organizacije za učenje (Senge 1990, Senge et al. 2012). Ova alatka, takođe, uzima u obzir teškoće koje se javljaju kada se znanje premješta iz jednog okruženja (na primjer seminara na Univerzitetu ili Pedagoškom fakultetu) u drugo (učionica u lokalnoj školi). Vještine (odnosno održavanje discipline u razredu) ili kompetencije (podrška učenju) nisu nužno iste kada se podučavaju đaci od dvanaest godina kao i kada se radi sa iskusnim nastavnicima. Učenje je povezano sa situacijama u kojima se proces učenja odvija, i oni koji to provode u djelo moraju analizirati nove situacije i primijeniti ono što su naučili. Koncept reflektivnog praktičara (Argyris&Schön 1996) i značaj nastavnika kao nosioca socijalnih promjena (Fullan 1993, Priestley et al. 2012).

PRAKSA

Jaz između teorije i prakse kao i između obrazovanja nastavnika i realnosti u školama identifikovan je u više navrata tokom diskusija održanih u vezi sa profesionalnim razvojem nastavnika. Nije dovoljno predavati o filozofiji inkluzivnog obrazovanja ili govoriti o značaju inkluzivnog obrazovanja. Takođe, nije dovoljno podučavati o teoriji inkluzivnih praksi, kao što su individualno obrazovno planiranje ili strategije za diferencijaciju instrukcija radi upoznavanja sa formativnim strategijama ocjenjivanja. Prenos znanja uspješan je samo onda kada su nove kompetencije, vještine & znanje, novi pogledi i uviđanja sastavni dio svakodnevnih prakse nastavnika. Sve što nastavnici podučavaju mora se stopiti na način koji u konačnici podržava proces inkluzije. Ono što čini razliku u realnim školskim situacijama nije ono što nastavnici znaju ili u što vjeruju, već ono što rade ili su u stanju uraditi u svom aktuelnom radnom kontekstu. Prema tome, ova alatka fokusira se na nastavničke prakse i ističe značaj djelatnosti nastavnika. Okvir za inkluzivne prakse uključuje kompetencije identifikovane u profilu inkluzivnih nastavnika (Evropska agencija 2012) i primjenjuje ih u praksi. Uvjerenja, stavovi, vještine i znanje kao i kompetencije moraju se usmjeriti prema sadržajnim ciljevima i željenim ishodima. Oni moraju uzeti u obzir socijalni i fizički kontekst u kome se koriste. Specijalne situacije zahtijevaju aktivaciju specifičnog seta uvjerenja, stavova, vještina & znanja i kompetencija i upotrebu adekvatnih metoda i procesa. Alatka se prema tome prije fokusira na razvoj inkluzivnih praksi nego na izolovane sposobnosti.

AKTIVNOSTI

“Praksa” /Practice/ je krovni izraz za sve relevantne aktivnosti i postupke koji se provode u okviru ispunjavanja profesionalnog mandata i obaveza. Upravo kroz postupke se vide sposobnosti nastavnika i imaju uticaja na učenike, kolege, roditelje kao i druge profesionalce ili članove zajednice. Cilj aktivnosti nastavnika može biti podrška dječaku iz socijalno nepovoljnog doma u pristupu nastavnom planu i programu, stvaranje pozitivnog okruženja za učenje za sve učenike ili razjašnjenje strategija timskog podučavanja sa kolegom. Sve te aktivnosti moraju se objediniti na način koji podržava realizaciju inkluzivnog obrazovanja. Predstavljen je model (vidi okvir) za analiziranje praksi i aktivnosti definisanjem komponenti koje odgovaraju na sljedeća pitanja: Ko provodi aktivnosti? Prema čemu je aktivnost usmjerena? Zašto ili u koju svrhu se aktivnost provodi? Kako se aktivnost provodi? Gdje se aktivnost provodi?

Isto se odnosi na aktivnosti obrazovanja nastavnika. Sve što čine institucije koje pružaju obrazovanje nastavnika treba, takođe, doprinosti realizaciji inkluzivnog obrazovanja. Nadogradnja postojećih ili stvaranje novih modula, programa ili radionica za razvoj sposobnosti nastavnika relevantnih za inkluzivno obrazovanje uključuje niz aktivnosti. Moraju se identifikovati mane ili teškoće prisutne kod postojećih programa; potrebna je procjena potreba u cilju razvoja dubinskog razumijevanja onoga što nastavnici koji rade u inkluzivnom okruženju trebaju biti u stanju uraditi i tako dalje. Ova alatka opisuje proces ažuriranja kao niz aktivnosti koje institucije koje pružaju obrazovanje nastavnika i drugi akteri mogu provoditi. Isti model za opisivanje aktivnosti koristi se za aktivnosti nastavnika u školama i za aktivnosti obrazovanja nastavnika. Osnovna premisa je da se fokusiranjem na praksu jaz između onoga što se uči u okruženju obrazovanja nastavnika i prakse nastavnika u školama, može bolje premostiti.

Dio 2

Nadogradnja aktivnosti obrazovanja nastavnika

Nadogradnja aktivnosti obrazovanja nastavnika

1. Uvod i pregled

ORGANIZACIJA ALATKE

Alatka za nadogradnju aktivnosti obrazovanja nastavnika organizovana je u nizu aktivnosti. Osnovna premisa je da se poboljšanje postojećih modula, programa, radionica ili projekata najbolje provodi ukazivanjem na to šta se može uraditi u tom procesu. U tom dijelu, korisnik će naći niz aktivnosti koje vode kroz različite korake u cilju nadogradnje postojećih aktivnosti obrazovanja nastavnika ili stvaranja novih. Čak i za iskusne sastavljače nastavnih planova i programa opis aktivnosti pruža orijentaciju u procesu nadogradnje i pomaže refleksiju. To je posebno korisno ako proces nadogradnje uključuje različite ljude sa različitim istorijama koji trebaju sinhronizovati svoje aktivnosti. Jasan opis aktivnosti i slijed po kome se provode ohrabruje diskusiju između aktera. To dodaje transparentnost procesu nadogradnje i tako otvara mogućnosti za ljude da se uključe i daju svoj doprinos. To je od posebnog značaja u kontekstu inkluzivnog obrazovanja.

Alatka, takođe, uključuje, okvir za inkluzivne prakse u narednom dijelu. Ovaj okvir organizuje inkluzivne aktivnosti nastavnika u četiri domena prakse. Sadrži elemente dobre prakse koje inkluzivni nastavnici trebaju usvojiti tokom svoje karijere. Okvir pruža informacije o tome šta nastavnici trebaju naučiti kako bi provodili inkluzivnu nastavu u praksi, od toga kako prolaze kroz početnu obuku da postanu nastavnici, kada steknu više iskustva i konačno kada počnu obučavati druge nastavnike o inkluzivnim praksama. To je informacija koju će korisnik ove alatke izvući u smislu razmišljanja o sadržaju koji nedostaje, relevantnim sposobnostima nastavnika koje treba razviti ili praksama koje treba primjeniti.

FOKUS NA PRAKSI

Konačno, obrazovanje nastavnika za inkluzivno obrazovanje teži transformisati praksu u školama da promoviše inkluziju, a ne ekskluziju. Važno je ne izgubiti iz vida ovaj cilj. Inkluzivnim školama potrebni su praktičari koji su u stanju promovisati inkluziju, a ne samo pričati ili pisati o tome. Aktivnosti obrazovanja nastavnika treba da doprinesu inkluzivnim praksama direktno radom sa profesionalcima u školama ili indirektno kroz gradnju kapaciteta studenata koji studiraju na univerzitetima ili pedagoškim fakultetima. Sposobnosti nastavnika postaju vidljive i efikasne samo kroz njihove aktivnosti i postupke u stvarnom životu. Efekat svih tih aktivnosti uzetih zajedno čini jednu školu inkluzivnom ili ne. Prema tome, ova alatka koncentriše se na praksu, a ne teoriju, na ono što inkluzivni praktičari trebaju biti u stanju uraditi, ne samo na ono što trebaju znati ili ne. Pozitivni stavovi i uvjerenja, neophodne vještine, znanje i kompetencije su značajni i moraju se razvijati. Međutim, još je važnije kako se one razvijaju u praksi. Alatka se prema tome fokusira na prakse: praksu nadogradnja aktivnosti obrazovanja nastavnika i praksu inkluzivnih škola koje te aktivnosti pokušavaju poboljšati.

U cilju fokusiranja na praksu, alatka uvodi model za analizu i opis aktivnosti. Umjesto preciziranja relevantnih karakteristika ili kvaliteta nastavnika ova alatka se fokusira na to kako te sposobnosti ujediniti u svakodnevnoj praksi nastavnika. Alatka je iz perspektive postupaka nastavnika ili drugih profesionalaca. Sa ove tačke gledišta, dobra praksa je opisana u okviru. Na primjer, kada podučavaju nejednaku grupu djece: Šta zapažaju,

šta ima privlačni pažnju, koja uvjerenja, stavovi ili namjere su aktivirane? Koje strategije primjenjuju i koja je atmosfera napravljena u razredu? Praksu definiše ono što nastavnici rade, kako to rade, koje su im namjere dok to rade i da li se sve to uklapa u kontekst u kome rade. Na primjer, posmatranje i procjena razlika između učenika predstavlja važnu kompetenciju inkluzivnih nastavnika. Ali ako je prihvatanje različitosti povezano sa niskim očekivanjima, sposobnost ocjene vodi diskriminatorским nastavnim praksama.

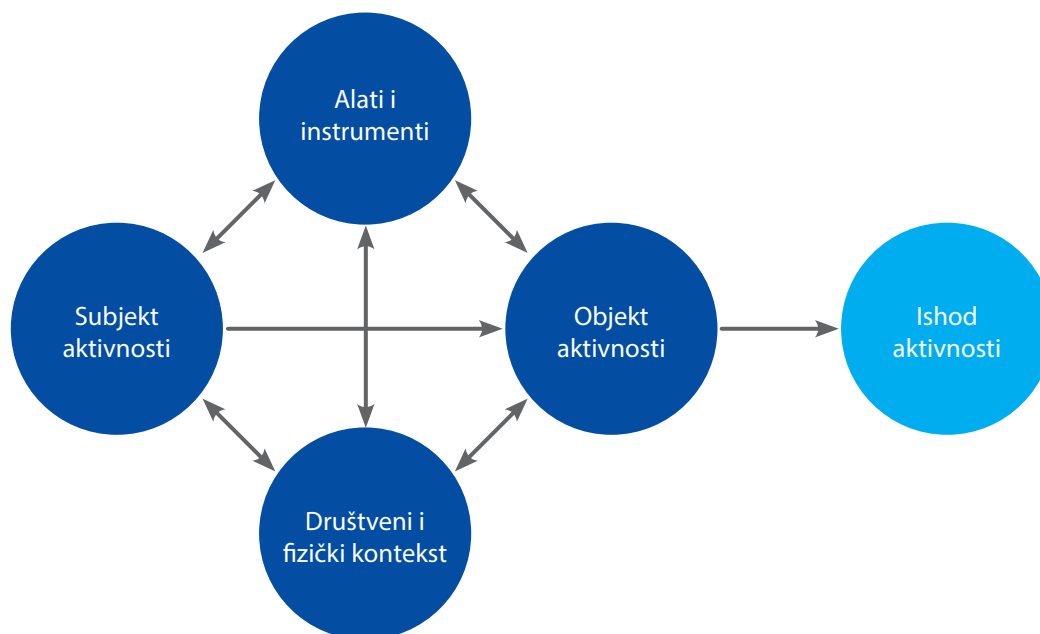
MODEL AKTIVNOSTI

Model aktivnosti pomaže u razmišljanju ne samo o onome šta inkluzivni praktičari rade ili bi trebali raditi, već i šta namjeravaju ili očekivaju postići svojim aktivnostima i postupcima. Nastavnik kao nosilac ujedinjuje paket uvjerenja, stavova, vještina, znanja i kompetencija kada god je aktivan u učionici ili u drugim situacijama povezanim sa školom. Kod nekoga ko provodi inkluzivno obrazovanje ne radi se (samo) o visokim performansama na završnim ispitima ili o tome da se zna pravi odgovor na pitanje o inkluzivnom obrazovanju. Da li su nastavnici efikasni u podršci učenicima i kao nosioci socijalnih promjena u pravcu inkluzivnog obrazovanja to se mora ocijeniti njihovim postupcima. Tu se jednako radi o sposobnostima nastavnika i o njihovom aktiviranju u pravom trenutku.

Model aktivnosti koristi se zbog dva cilja u ovoj alakti. Prvo, da opiše aktivnosti koje su dio procesa ažuriranja i drugo da opišu sveukupne aktivnosti koje su dio inkluzivnih praksi u školama. Model pomaže u isticanju glavnih komponenata bilo koje aktivnosti. Korištene komponente u modelu aktivnosti odgovaraju na sljedeća pitanja:

- Ko to čini (subjekt aktivnosti)?
- Šta je urađeno (objekt aktivnosti)?
- Zašto ili šta je urađeno (ishod aktivnosti)?
- Kako je urađeno (Alati i instrumenti)?
- Gdje je urađeno (socijalni i fizički kontekst)?

Ove komponente predstavljene su u sljedećem modelu:

Ilustracija 1: Model aktivnosti za opis Praksi

Definicije komponenata:

“Subjekt” /Subject/ se odnosi na osobu ili ljude koji provode aktivnosti. Aktivnost se podrazumijeva i analizira iz njegove/njene perspektive (odnosno edukator nastavnika ili nastavnik u osnovnoj školi).

“Objekt” /Object/ se odnosi na fokus aktivnosti; definiše čemu je aktivnost usmjerena. To može biti druga osoba, problem, tema ili bilo koji fizički predmet. Kvalitet objekta zavisice od razumijevanja subjekta, stava i iskustva kao i od prirode aktivnosti (odnosno različiti kvaliteti vode su važni kada pijem, kada mjerim litar, plivam u jezeru ili čitam Nojevu barku).

“Ishod” /Outcome/ se odnosi na sve željene i neželjene rezultate ili posljedice koje su nastale kao rezultat provođenja aktivnosti (na primjer, postignuće, neuspjeh). Ishodi se predviđaju putem izjave o svrsi ili ciljevima, mogu biti namjeravani ili nenamjeravani.

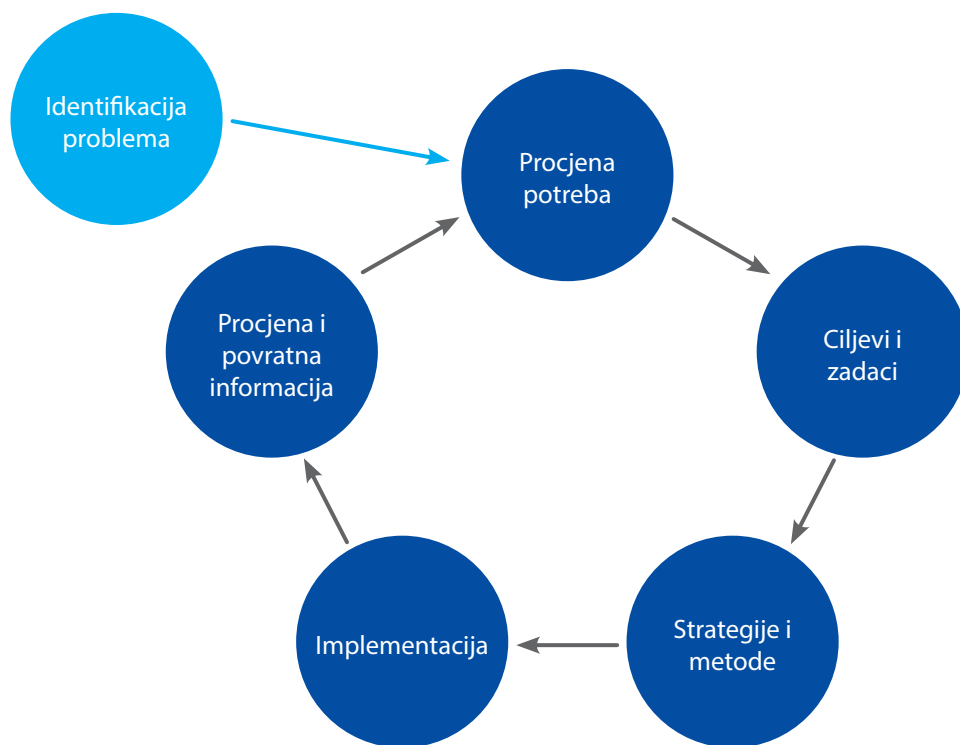
“Alati i artefakti” /Tools and Artefacts/ su fizički i kongitivni alati ili metode koje se koriste za provođenje aktivnosti (odnosno udžbenik, strategije učenja, jezik kao sredstvo komunikacije).

“Kontekst” /Context/ se odnosi na karakteristike socijalnog okruženja ili okoline u kojoj se aktivnosti izvode. To se može odnositi na socijalne vrijednosti, uvjerenja, norme ili propise, ali takođe i na klimu u razredu, podršku koju daju vršnjaci. Ponekad čak i fizičko okruženje predstavlja izraz socijalnih uvjerenja i praksi, što se odražava u infrastrukturi, zgradama i drugim promjenama prirodnog okruženja koje je unio čovjek.

Model aktivnosti koristi se za svaku aktivnost radi opšteg pregleda. Subjekt ili nosilac koji koristi alatku i kontekst u kome se koristi variraju i prema tome nije uključen. Ali opšti pregled za svaku aktivnost izražava izjavu o svrsi ili namjeravanom ishodu (ishod), fokusu aktivnosti (objekt) i materijalima ili metodama (alati i artefakti).

CIKLUS RJEŠENJA PROBLEMA

Nadogradnja aktivnosti obrazovanja nastavnika, kako bi bile u skladu sa zahtjevima inkluzivnog obrazovanja, najbolje se razumije kao proces rješavanja problema. Putem međusobno povezanih aktivnosti, koje se provode u sadržajnom nizu, rješavaju se problemi kao što su aktivnosti nadogradnje obrazovanja nastavnika. Aktivnosti vode korisnika kroz pitanja koja se trebaju riješiti i probleme koje treba razriješiti prije promjena aktuelne prakse obrazovanja nastavnika. Oni uključuju informacije od okvira u formatima korisnim u određenim fazama ovog ciklusa rješavanja problema. Okvir pomaže da se ne izgubi iz vida sveukupan cilj nadogradnje obrazovanja nastavnika, a to je povećanje njihove efikasnosti u smislu podrške ili promovisanja inkluzivnih praksi. Ciklus rješavanja problema za organizovanje aktivnosti za nadogradnju predstavljen je Ilustracijom 2:

Ilustracija 2: Ciklus rješavanja problema

U praksi, nadogradnja neće biti striktno linearni proces preduzimanja jednog koraka nakon što je okončan prethodni korak. To je interaktivni i dinamični proces gdje se napredak često postiže u dva koraka istovremeno jer će napredak u jednom koraku otvoriti nove ideje o narednom ili prethodnom koraku. Iako će cjelokupni proces napredovati u okviru ciklusa rješavanja problema ponekad će vraćanje unazad biti neophodno za razmatranje novih ideja. U stvarnom životu, razvoj nastavnog plana i programa nikada se ne završava jer će implementacija istaknuti potrebe za prilagođavanjima i biće identifikovani i zahtjevi za novom obukom. Različiti koraci u ciklusu rješavanja problema su sljedeći:

Identifikacija problema:

Identifikacija problema označava postojanje svjesnosti o potrebi za sveukupnom promjenom. Da bi se razumjela potreba za promjenom potrebno je analizirati aktuelni pristup, praksu ili situaciju u odnosu na ideal ili viziju inkluzivne prakse. U cilju razvoja ove široke vizije u ovoj alati je obezbjeđen model prakse inkluzivnog nastavnika u odnosu na koji se može porediti sveukupan pristup koji koriste institucije za obrazovanje nastavnika. Ishod ove analize je široko razumijevanje toga šta je objekt i cilj koji treba transformisati. Na primjer, ako se kao glavni problem vide prakse u vezi sa primjenom nastavnog plana i programa u školama, informacije koje su obezbjeđene o praksama "koje podržavaju olakšani pristup planu i programu za sve učenike" mogu se koristiti kao pomoć u razvoju vizije inkluzivnih praksi. U odnosu na tu viziju razvijaju se potrebe za promjenom ili razumijevanjem aktuelnog problema.

Procjena potreba:

Procjena potreba koristi sveukupnu identifikaciju problema i pokušava shvatiti šta to znači za određenu ciljnu grupu. Ciljna grupa variraće u skladu sa glavnom aktivnosti institucija koje se bave obrazovanjem nastavnika. U početnom obrazovanju nastavnika prije zaposlenja ciljna grupa su studenti za buduće nastavnike, aktivnosti obrazovanja nastavnika uz rad mogu se fokusirati na nove nastavnike, iskusne nastavnike ili oboje. Mentorski programi ili obrazovni programi za edukatora nastavnika generalno njihova ciljna grupa su iskusni nastavnici koji žele usvojiti specijalnu ekspertizu kako bi mogli raditi sa drugim nastavnicima ili drugim profesionalcima. Neke institucije koje se bave obrazovnim aktivnostima za inkluzivno obrazovanje uključuju dodatne ciljne grupe kao što su drugi profesionalci koji rade u inkluzivnim školama, školski lideri, predstavnici lokalnih vlasti, inspektori, edukatori nastavnika i drugi članovi zajednice. Procjena potreba zasniva se na specifičnoj praksi za koju se očekuje da će je ciljna grupa razviti u kontekstu inkluzivnog obrazovanja. Za nastavnike i druge profesionalce koji rade u inkluzivnim školama četiri oblasti prakse poslužiće kao model u odnosu na koje će biti definisane praznine ili potrebe razvoja. Korisnik će onda moći odlučiti na koje praznine treba obratiti pažnju u aktuelnim aktivnostima obrazovanja nastavnika.

Ciljevi i zadaci:

Nakon što su potrebe ciljnih učenika identifikovane i nakon što je donijeta odluka kojim potrebama će biti posvećena pažnja, ciljevi i zadaci za aktivnosti obrazovanja nastavnika mogu se razvijati. Sveukupni ciljevi biće formirani u odnosu na četiri oblasti prakse, ili izborom jedne od njih, dvije, tri ili razmatranjem sve četiri. Na primjer, ocjena razlike učenika može biti glavni zadatak radionice u organizaciji lokalne nevladine organizacije za školu koja ima raznoliku učeničku populaciju, dok će se master program o inkluzivnom obrazovanju fokusirati na sve četiri prakse. Zadaci zavise od ciljne grupe i mogu uključiti promjenu stavova i vrijednosti, usvajanja znanja i vještina, razvoj kompetencija ili djelatnosti. Takođe, zadaci nisu samo izjave idealne buduće države; oni su, isto tako, povezani sa razumijevanjem aktivnosti ili sredstava koja će pomoći nastavnicima da razviju inkluzivne prakse. Drugim riječima, zadaci uključuju sveukupne specifikacije budućih aktivnosti obrazovanja nastavnika.

Strategije i metode:

Nakon što su ciljevi i zadaci jasni, težište se prebacuje na ono što bi trebalo uraditi u budućnosti i na koji način. Na osnovu sveukupne specifikacije i razumijevanja toga šta nastavnici trebaju biti u stanju uraditi kao rezultat poboljšanih aktivnosti obrazovanja nastavnika mora se razmisliti o tome šta će tačno biti urađeno i kako postići te ciljeve i zadatke. Potrebno je razviti razumijevanje sadržaja nastavnog plana i programa (coverage) i načina na koji će ciljna grupa biti angažovana u potrebama učenja. Treba razmotriti gdje je najbolje da se odvija nastava te definisati socijalne i fizičke kontekste budućih aktivnosti obrazovanja nastavnika. Suštinski ovdje se radi o spajanju sadržaja, ciljeva, metoda i konteksta u cilju definisanja budućih aktivnosti učenja za određenu ciljnu grupu. Ovdje se, takođe, radi o razvoju sadržajnog niza različitih aktivnosti i njihovom predstavljanju u vidu plana, programa ili nastavnog plana i programa.

Implementacija ili realizacija:

Ova aktivnost je od kritične važnosti za uspjeh novih obrazovnih praksi za nastavnike. Ona premješta nešto što je u glavama ljudi u realnost. Implementacija ili realizacija vaših novih aktivnosti za obrazovanje nastavnika znači početak realizacije planova, stvaranje nove obrazovne prakse za nastavnike. S obzirom na to da će to u velikoj mjeri zavisiti od specifične situacije korisnika ova alatka ne može pružiti mnogo informacija o narednim koracima. Korisnik će možda morati pribaviti političku podršku kako bi osigurao održivost svoje aktivnosti, moguće uključujući proces akreditacije od strane državne institucije. Možda će postojati potreba da se identifikuju ili pribave neophodni resursi, infrastruktura i podrška. Potrebno je identifikovati i pozabaviti se potencijalnim barijerama i razmotriti uvođenje usavršene aktivnosti obrazovanja nastavnika. Možda će biti neophodno dobiti odobrenje od ili formirati udruženja sa nastavnicima, školskim liderima, lokalnim vlastima ili drugim relevantnim grupama. Potrebno je razmisliti o dokumentaciji, administraciji i detaljima nove prakse jer ona postaje aktivnost u stvarnom mjestu.

Evaluacija i povratna informacija:

Evaluacija vaše nove prakse obrazovanja nastavnika podrazumijeva evaluaciju svake komponente vaše prakse:

- *Da li su odabrani sveukupni ciljevi adekvatni da usmjere vašu novu praksu?*
- *Da li su planirani ciljevi ostvareni?*
- *Da li su učesnici promijenili svoja uvjerenja i stavove, usvojili vještine i znanja, razvili kompetencije i djelatnost kao što je namjeravano?*
- *Da li su odabrane strategije i metode adekvatne?*
- *Da li su stvorene neophodne prilike za učenje?*

Da sumiramo: Da li je nova aktivnost obrazovanja nastavnika implementirana kako je planirano? Model aktivnosti može se koristiti ponovo u cilju ocjene nove aktivnosti obrazovanja nastavnika i dobijanja povratne informacije od učesnika i drugih aktera. U ovoj alakti, implementacija, evaluacija i povratna informacija opisane su kao jedna aktivnost planiranja, jer će aktuelna realizacija i naredni koraci morati biti vođeni specifičnim okolnostima u kojima se provodi aktivnost obrazovanja nastavnika.

AKTIVNOSTI RJEŠAVANJA PROBLEMA

Svaki korak ciklusa rješavanja problema uključuje tri aktivnosti. Za svaku aktivnost obezbjeđen je opšti pregled koristeći komponente modela aktivnosti. Nakon toga, korisniku se daje određena informacija koja pomaže u provođenju aktivnosti i ističe važne tačke koje treba razmotriti. Aktivnost se zatim opisuje detaljnije, uz formulare ili primjere koji se mogu koristiti za povezivanje aktivnosti sa okvirom za inkluzivne prakse (vidi naredni dio).

Opšti pregled aktivnosti koji se predlaže za svaki korak ciklusa rješavanja problema predstavljen je ovdje radi lakše orijentacije:

Identifikacija problema: fokus na prakse za inkluzivno obrazovanje

Aktivnost 2.1: identifikovanje sveukupnih izazova i problema profesionalaca

Aktivnost 2.2: Razvijanje široke vizije inkluzivnih praksi

Aktivnost 2.3: Definisane sveukupne potrebe za promjenama

Procjena potreba: fokus na profesionalcima za inkluzivno obrazovanje

Aktivnost 3.1: Procjena potreba iz perspektive ciljne grupe

Aktivnost 3.2: Procjena potreba iz vaše perspektive

Aktivnost 3.3: Definisane potrebe koje će se razmatrati u posebnoj aktivnosti obrazovanja nastavnika

Ciljevi i zadaci: vizualizacija nove prakse obrazovanja nastavnika

Aktivnost 4.1: Vizualizacija ciljeva i ishoda

Aktivnost 4.2: Vizualizacija sredstava i konteksta

Aktivnost 4.3: Razvijanje novih specifikacija

Strategije i metode: izgradnja novih praksi obrazovanja nastavnika

Aktivnost 5.1: Definisane aktivnosti i ciljeva za novu komponentu

Aktivnost 5.2: Definisanje metoda i okruženja
Aktivnost 5.3: Ujedinjenje svih činilaca

Implementacija, evaluacija i povratna informacija: realizacija novih praksi obrazovanja nastavnika

Aktivnost 6.1: Razvijanje plana implementacije

Aktivnost 6.2: Osiguranje neophodnih uslova

Aktivnost 6.3: Upravljanje, evaluacija i dobijanje povratne informacije

2. Identifikacija problema: fokus na profesionalcima za inkluzivno obrazovanje

AKTIVNOSTI 2.1: IDENTIFIKACIJA SVEUKUPNIH IZAZOVA I PROBLEMA PROFESIONALACA

Opšti pregled:

Svrha:

- Steći razumijevanje i povećanu svijest o izazovima koji prate realizaciju inkluzivnog obrazovanja u vezi sa nastavničkom praksom
- Razviti opšti pregled problema u vezi sa nastavničkom praksom u kontekstu realizacije inkluzivnog obrazovanja

Fokus aktivnosti:

- Profesionalizam nastavnika danas u vašem regionu ili zemlji
- Izazovi i problemi u vezi sa profesionalizmom nastavnika danas u četiri oblasti relevantne za inkluzivno obrazovanje: (1) Lični profesionalni razvoj, (2) Ocjenjivanje različitosti učenika, (3) Podrška svim učenicima, i (4) Rad sa drugima

Materijali i metode:

- Naljepnice-blokovi, table ili veliki komad papira, olovke
- Primjer modela aktivnosti
- Diskusija, organizovanje i dokumentovanje problema i izazova

Osnovne informacije:

- Okvir za inkluzivne prakse nastavnika: Okvir za inkluzivne prakse u školama (u ovoj alatki)
- Profil inkluzivnih nastavnika (Evropska agencija 2012)
- UNICEF Obučni trenera za Modul inkluzivnog obrazovanja (UNICEF 2015)

Informacije za korisnika

Prije izmjene aktivnosti obrazovanja nastavnika radi rješenja pitanja u vezi sa inkluzivnim obrazovanjem važno je steći sveobuhvatno razumijevanje situacije nastavnika u školama. "Dobro izložen problem je napola riješen" (Dewey 1938), drugim riječima, ako se postigne adekvatno razumijevanje datog problema rješavanje će biti mnogo lakše. Ovdje fokus nije na "nastavniku kao problemu", već na problemima i izazovima sa kojima se nastavnici susreću svakog dana u svom radu.

Ova aktivnost može da se provede ad-hoc bez daljih priprema, ali korisnik treba dobro razumijeti inkluzivno obrazovanje i kako nastavnici mogu doprinijeti realizaciji inkluzivnih praksi u školama. U isto vrijeme, ova aktivnost pomaže u aktivaciji i razjašnjenju razumijevanja inkluzivnog obrazovanja koje učesnici imaju. Ako se tokom ove aktivnosti uoče velike nepodudarnosti možda će se morati dublje analizirati i kroz duži proces u odnosu na ovaj koji je opisan ovdje. Korisnik će možda odlučiti prikupiti relevantne informacije od različitih aktera putem intervjuva, istraživanja ili analiza raspoloživih podataka i informacija.

Bazični model za nastavničke aktivnosti spada u okvir inkluzivnih praksi koji su dio ove alatke i mogu se ovdje koristiti kao referenca. Model se može upotrijebiti da pomogne u organizaciji rezultata vježbe diskusije. On ističe ukupnu orijentaciju inkluzivnih praksi prema onome koji uči, a ne prema nastavnom planu i programu kao sveukupnoj alatki. Model, takođe, uključuje socijalni i fizički kontekst u kome se nastavni plan i program

primjenjuje. Rezultati vježbe diskusije organizovani su u ovom modelu za pojašnjenje: da li govorimo o uvjerenjima nastavnika o diverzitetu generalno, o primjeni fleksibilnog nastavnog plana i programa, o različitostima onih koji uče ili o stvaranju afirmativnog okruženja za učenje? Model se, takođe, može koristiti za identifikaciju praznina. Na primjer, nizak nivo svijesti nastavnika u vezi sa invaliditetom može se pomenuti kao problem. Nizak nivo svijesti nije nešto primjetno, tako da se to pitanje mora razmatrati u smislu kako se taj problem odlikava u praksi.

Osim bazičnog modela nastavničke aktivnosti, koji je prikazan ovdje, možda biste željeli konsultovati "Profil inkluzivnih nastavnika" koji je razvila Evropska agencija za specijalne potrebe i Inkluzivno obrazovanje (2012). Profil vam daje detaljnije informacije o sposobnostima nastavnika u smislu vlastitog profesionalizma nastavnika (nastavnik), vrednovanja diverziteta učenika (onaj koji uči), podrške svima koji uče (nastavni plan i program) i rada sa drugima (kontekst). "Obučni trenera za Modul inkluzivnog obrazovanja" (UNICEF 2015), posebno Modul 1 uključuje aktivnosti koje pružaju opšti pregled o tome šta se misli sa ta četiri domena sposobnosti inkluzivnih nastavnika.

Ova aktivnost fokusira se na problem i izazove sa kojima se suočavaju profesionalci koji rade u školama, posebno nastavnici. To ne implicira da ne postoje problemi i izazovi povezani sa drugim akterima ili u vezi sa kontekstualnim faktorima kao što su politike ili zakonodavstvo, društveni stavovi ili resursi. Budući da je namjera ove alatke da pomogne u poboljšanju obrazovnih aktivnosti nastavnika, potrebno je fokusirati se na profesionalce i njihove prakse.

Opis aktivnosti

Korak 1: Diskusija o problemima i izazovima profesionalaca u vezi sa inkluzijom

Diskusija je jednostavna metoda aktivacije vaših razmišljanja, iskustava i načina pamćenja stvari koje su vam drugi rekli. Jedan način postupka je koristiti male komadiće papira ili naljepnice na kojima ćete zapisati misli.

Sljedeće pitanje može se upotrijebiti za stimulaciju vaše diskusije:

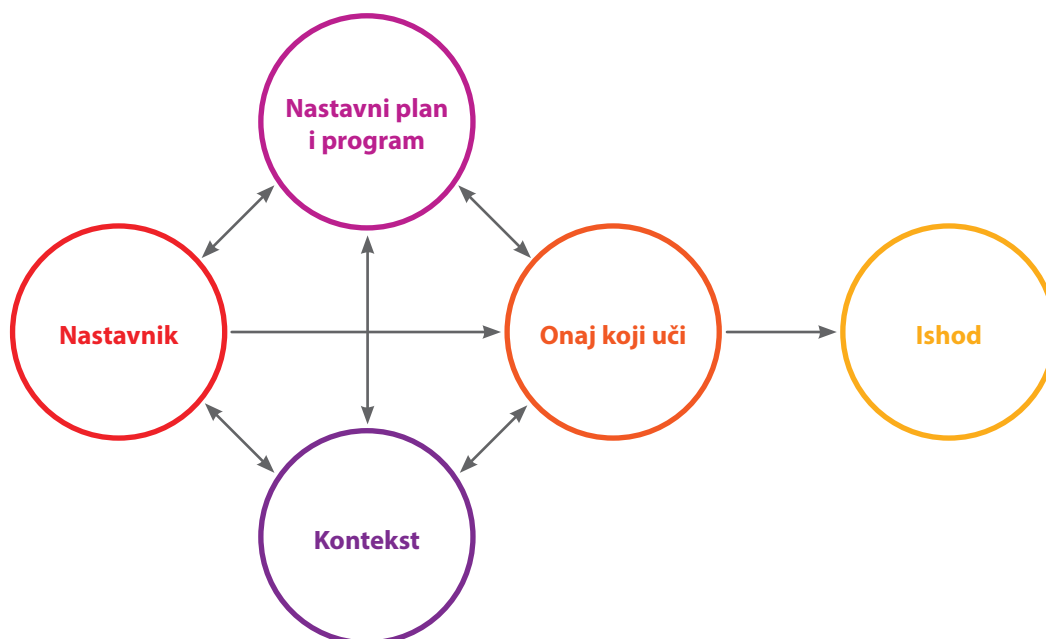
- Koji su osnovni problemi sa kojima se nastavnici suočavaju u školama u vašoj zemlji u vezi sa---
- Koji su osnovni problemi koje imaju nastavnici u realizaciji inkluzivnog obrazovanja?
- Šta inkluzivni profesionalci trebaju biti u stanju da urade i pored aktuelnih praksi?

Korak 2: Organizovanje problema i izazova u četiri domena inkluzivne prakse

Kada ste napisali sve vaše misli sljedeća pitanja mogu vam pomoći za jednu precizniju diskusiju:

- Koji su problemi povezani sa identitetom nastavnika kao inkluzivnog praktičara?
- Koji su problemi povezani sa različitostima onih koji uče?
- Koji su problemi povezani sa nastavnim planom i programom i instrukcionim strategijama?
- Koji su problemi povezani sa kontekstom (odnosno učionica, škola, zajednica)?

Možete upotrijebiti ova pitanja da istaknete različite probleme i izazove u sveukupnoj nastavničkoj praksi. Nakon diskusije trebate organizovati vaše naljepnice prema temi i provjeriti da li su kompletne. Ako utvrdite da za određeni problem imate informaciju samo za jednu ili dvije komponente možda biste željeli dodatne diskusije o drugim komponentama.

Ilustracija 3: Bazični model nastavničkih aktivnosti radi organizacije i komplementiranja rezultata aktivnosti na diskusijama

Korak 3: Dokumentovanje izazova i problema koristeći Ilustraciju 3 ili u bilo kom drugom formatu po vašem izboru

Nakon što ste organizovali svoju kolekciju problema i izazova važno je to adekvatno dokumentovati. Biće vam potrebni rezultati ove aktivnosti kao vodič za naredne korake u tom procesu.

AKTIVNOST 2.2: RAZVIJANJE ŠIROKE VIZIJE INKLUZIVNE PRAKSE

Opšti pregled:

Svrha:

- Steći jasnoću o sveukupnoj viziji inkluzivne prakse koja će voditi proces nadogradnje
- Organizovati komponente ove vizije primjenom u praksi, upotrebom modela aktivnosti

Fokus aktivnosti:

- Vaša vizija inkluzivne prakse odgovara na pitanje: Ko? Šta? Čemu / Zašto? Kako? Gdje?
- Model aktivnosti ujedinjuje komponente vizije

Materijali i Metode:

- Primjer modela aktivnosti
- Papir, olovke, naljepnice-blokovi (opciono)
- Vizualizacija i organizacija vizije u praksu

Dodatne informacije:

- Okvir za inkluzivnu praksu nastavnika: Okvir za inkluzivne prakse u školama (u ovoj alatki)
- Profil inkluzivnih nastavnika (Evropska agencija 2012)
- UNICEF Obučni trenera za Modul inkluzivnog obrazovanja (UNICEF 2015)

Informacije za korisnika

Sticanje širokog razumijevanja problema i izazova nastavnika nije sasvim dovoljno da se istinski razumije šta je potrebno promijeniti u vašoj praksi i koja se pitanja moraju razmotriti u vašim aktivnostima obrazovanja nastavnika u budućnosti. Ono što je sada potrebno jeste široka vizija kako bi se stvari mogle promijeniti. Vizualizacija idealne situacije je važna jer usmjerava na proces rješavanja problema. Bez razumijevanja gdje želite da idete možete izgubiti iz vida ono što je suštinski važno i koncentrisati se na detalje koji ne donose ništa sadržajno.

Lako je uzeti knjige, pogledati na internetu ili razgovarati sa stručnjacima koji opisuju različite kompetencije nastavnika u vezi sa različitošću učenika, u vezi sa stavovima koji su neophodni ili vještinama uključenim u rješavanje posebnih pitanja povezanih sa inkluzivnim obrazovanjem. Teže je vizualizirati kako ujediniti sve te stavove, uvjerenja, vještine i znanje kao i kompetencije u cilju realizacije inkluzivnog obrazovanja. Imajući u vidu njihovu specifičnu situaciju u specifičnoj školi i zajednici sa specijalnim obrazovnim potrebama njihovih učenika, nastavnici treba da budu u stanju da provode u praksi inkluzivno obrazovanje – ne samo da govore o tome. "Razmišljati o praksi" znači gledati iz perspektive nastavnika i predvidjeti na šta će se nastavnik (ko?) fokusirati u radu (šta?) i sa kojim namjerama i u koju svrhu (čemu / zašto?). To takođe zahtjeva razmišljanje o metodama i alatima (kako?) koje će nastavnik da upotrijebi i u kojem okruženju (gdje?) nastavnik provodi svoje aktivnosti. Model aktivnosti ujedanjuje ova pitanja i pomaže u razvoju vizije inkluzivnih praksi - a ne radi se samo o razmišljanju o izolovanim kvalitetima nastavnika. Vaše ideje prema tome treba da budu organizovane kako bi bile međusobno sadržajno povezane. To se postiže njihovim organizovanjem u model aktivnosti. Razmišljanje u smislu prakse, a ne o izolovanim idejama "dobre prakse" može predstavljati izazov u početku. Ipak, prednosti preuzimanja sveobuhvatnog pristupa radi sticanja razumijevanja inkluzivnih praksi prevagnuće nad teškoćama na koje se nailazi tokom navikavanja na ovaj novi pristup.

Prema tome, vizualizacija o tome kako stvari mogu biti drugačije i kako će izgledati dodatna inkluzivna praksa u školama predstavlja značajan naredni korak. Možete ovu aktivnost provesti sami ili sa drugim ljudima iz vaše organizacije ili zajedno sa drugim akterima. Što su bogatiji doprinosi u tom smislu vaša će vizija biti kompletnija. Proizvod ove aktivnosti može se, takođe, koristiti za komunikaciju o vašoj viziji sa drugima, na primjer kada tražite finansijsku podršku ili motivišete druge da se pridruže procesu nadogradnje.

Opis aktivnosti

Korak 1: Vizualizacija kako stvari mogu biti drugačije

U Aktivnosti 2.1 identifikovali ste probleme i izazove sa kojima se nastavnici susreću u realizaciji inkluzivnog obrazovanja. Sada to ostavite po strani i razmislite o načinima na koje stvari mogu biti drugačije.

Sljedeća pitanja mogu se upotrijebiti za stimulaciju vaše vizualizacije:

- Kakva vrsta ljudi radi u inkluzivnoj školi?
- Šta inkluzivni praktičari rade?
- Kako fizički izgleda inkluzivna škola?
- Kako i zašto djeca i mladi uče u inkluzivnoj školi?
- Gdje se djeca i mladi sastaju da se upoznaju?
- Šta postižu inkluzivne škole koje druge škole ne mogu?
- Kako se odvija interakcija ljudi u inkluzivnoj školi?
- Kako izgleda zajednica koja ima inkluzivnu školu?
- Kako se zajednica uključuje u rad škola?

Dodatna pitanja mogu se sastaviti na osnovu rezultata Aktivnosti 2.1 identifikovanjem rješenja za iznesene probleme. Napišite svoje ideje na listu papira ili na naljepnici-bloku i izaberite one koje su po vama najznačajnije.

U idealnom smislu vi ćete se u ovoj aktivnosti angažovati zajedno sa drugima. Njihov doprinos će vašu viziju učiniti sadržajnijom i smislenijom za druge aktere. Na primjer, možda želite uključiti praktičare koji već rade u inkluzivnom obrazovanju ili imaju iskustva u razvoju inkluzivnih praksi u školama. Komunikacija sa drugima pomoći će u razvoju vizije i olakšaće kasniju komunikaciju.

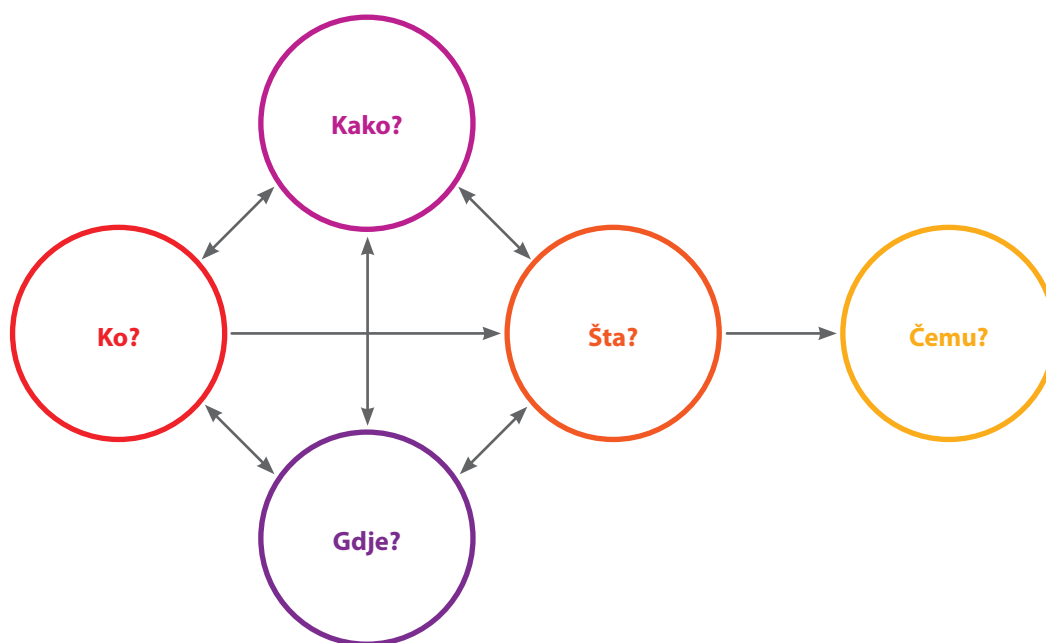
Korak 2: Vizualizacija idealnih inkluzivnih praksi

Najvjerojatnije, Korak 1 ove aktivnosti rezultiraće velikim brojem ideja – koje ne moraju nužno biti međusobno povezane. Posebno ako su drugi akteri učestvovali u diskusiji, ideje i izjave o tome kako stvari postavljati u odnosu na više različitih gledišta o obrazovanju i mogu se razmotriti mnoga pitanja koja nisu direktno povezana sa inkluzivnim praksama. Sada ćete morati da odredite prioritete i organizujete ideje kako biste stekli sliku idelanih inkluzivnih praksi. Preporučuje se upotreba modela aktivnosti u ovu svrhu iznoseći pitanja koja se moraju riješiti i organizujući svoje ideje i vizije. Ovu vježbu možete da uradite sami ili sa drugima. Odgovarajući šablon vidjeti dole (Ilustracija 4).

Izaberite najznačajnije ideje ili vizije i pokušajte da dobijete najpotpuniju moguću sliku postavljajući za svaku sljedeća pitanja:

- **Ko:** Koji stavovi, vještine i znanje, kompetencije i djelatnost nastavnika ili drugih profesionalaca su potrebni da upotpune viziju ili ideju? (Fokus na subjektu, osobi koja djeluje)
- **Šta:** Na šta praktičari inkluzije treba da se fokusiraju ili na čemu da rade ili da promjene kako bi ispunili svoju viziju ili ideju? (Fokus aktivnosti)
- **Čemu / zašto:** Koji rezultat treba da bude na umu onih koji praktikuju inkluziju ili koje namjere ili ciljevi treba da usmjeravaju njihovu praksu kako bi ispunili svoju viziju ili ideju? (Svrha)
- **Kako:** Kako praktičar inkluzije podučava, kako provodi interakciju ili komunicira; koje metode, alate ili nastavni plan i program on ili ona primjenjuju da ispune tu viziju ili ideju? (Alati i artefakti)
- **Gdje:** Gdje inkluzivni praktičar treba da radi i koje su karakteristike inkluzivnog okruženja potrebne da se ostvari ta vizija ili ideja? (Kontekst)

Možete da koristite šablon modela aktivnosti za razvijanje svoje vizije idealne inkluzivne prakse nastavnika. Ako ovu vježbu radite sa drugima možete šablon da prikažete na tabli ili da koristite projektor / grafoskop da projektujete model na zid. Možete nakon toga da koristite naljepnice-blokove za prikupljanje ideja različitih učesnika. Šablon može da se koristi za svaku ideju ili viziju koja se vidi kao važna i dovoljno sveobuhvatna da se istraži na ovaj način. Možda ćete željeti da fotografišete sve završene šablone u svrhu dokumentovanja.

Ilustracija 4: Korištenje modela aktivnosti za stvaranje vizije inkluzivne prakse

Korak 3: Dokumentovanje idealnih inkluzivnih praksi

Kada ste završili sa mapiranjem vaše vizije modela aktivnosti – razvijajući ih tako u idealne buduće prakse, treba da odlučite koja je od tih vizija dovoljno široka da vodi sljedeći proces. Možete da razvijete samo jednu viziju koristeći bazični model nastavničkih aktivnosti (Tabela 1) ili možete izabrati da koristite četiri domena nastavničkih praksi (fokus na nastavnika, na onoga koji uči, nastavni plan i program, kontekst).

Način na koji dokumentujete svoju viziju idealnih inkluzivnih praksi nastavnika ili drugih profesionalaca zavisice od konteksta u kome je to urađeno. Ako tim nastavnika provodi tu aktivnost rezultati mogu biti uključeni za razvojni program škole. Ako nevladina organizacija razvija tu viziju ona će rukovoditi razvojem njihovog programa i pomoći će u komunikaciji sa donatorima ili drugim partnerima. Ključne izjave ove vizije mogu se koristiti za komunikaciju sa drugima o vašoj aktivnosti obrazovanja nastavnika, na primjer tokom faze implementacije.

AKTIVNOST 2.3: DEFINISANJE SVEUKUPNE POTREBE ZA PROMJENOM

Opšti pregled:

Svrha:

- Istražiti razlike između identifikovanih problema i vizije inkluzivne prakse
- Definirati najvažniju potrebu za promjenom u vezi sa profesionalizmom nastavnika, poštujući različitosti učenika, nastavni plan i program koji podržava sve učenike, rad sa drugima u cilju stvaranja afirmativnog okruženja, i za praksu nastavnika i obrazovanje nastavnika

Fokus aktivnosti:

- Problem i izazovi identifikovani u Aktivnosti 2.1
- Široka vizija inkluzivnih praksi u Aktivnosti 2.2

Materijali i Metode:

- Nisu potrebni materijali
- Poređenje, diskusija, prikupljanje informacija

Dodatne informacije

- Okvir za inkluzivne prakse u školama (u ovoj alatki)
- Profil inkluzivnih nastavnika (Evropska agencija 2012)
- Nastavnička profesija 21. vijeka. Napredni nastavnički profesionalizam za inkluzivno, kvalitetno i relevantno obrazovanje – ATEPIE (Centar za obrazovnu politiku, Beograd 2013)
- Ključne kompetencije za diverzitet (Vijeće Evrope, 2009)

Informacije za korisnika

Na kraju procesa identifikacije problema važno je razumjeti razliku između aktuelne situacije, uključujući sve problem i izazove sa kojima se nastavnici suočavaju tokom svoje prakse, i vizije inkluzivne prakse nastavnika koja je razvijena u Aktivnosti 2.2. Poređenje onoga što je sada i što bi trebalo da bude ističe potrebu za obrazovanje nastavnika. Ova aktivnost suštinski predstavlja analizu praznina, poređenjem aktuelne prakse sa željenom praksom u budućnosti.

U ovom trenutku fokus nije na onome što nastavnici treba da nauče u određenom trenutku svog profesionalnog života (odnosno kao student za zanimanje nastavnika, novi nastavnik, iskusni nastavnik ili nastavnik ekspert). Fokus je na sveukupnoj potrebi nastavničke profesije ili drugih profesija koje rade u okruženju inkluzivnog obrazovanja.

Opis aktivnosti

Identifikovanje potrebe za promjenom

Do sada ste razvili sveukupno razumijevanje problema i kako se oni pojavljuju u vezi sa profesionalizmom nastavnika, poštovanjem različitosti učenika, podrškom svim učenicima i radom sa ostalima u cilju stvaranja afirmativnog okruženja (Aktivnost 2.1). Prikupili ste ideje o budućoj praksi koja će bolje doprinijeti realizaciji inkluzivnog obrazovanja (Aktivnost 2.2).

Sada se, molim vas, angažujte na sljedećim pitanjima i zapišite svoja razmišljanja:

- Koje su glavne praznine između aktuelne prakse i buduće inkluzivne prakse?
- Koje karakteristike vaše vizije se mogu riješiti obrazovanjem nastavnika i drugih profesionalaca?
- Možete li da odredite potrebu za promjenom i da je zapišete?

Organizujte svoja razmišljanja u skladu sa četiri oblasti kompetencije nastavnika kako je definisano u Profilu inkluzivnih nastavnika (vidjeti pod Materijali i Metode). Kada ste ovo postigli, pomoću Tabele 1 dokumentujte potrebu za promjenom. Prvo popunite odjeljak "identifikovana praznina / potreba za promjenom u vezi sa nastavničkom praksom", zatim razmislite o tim prazninama i potrebama za promjenom u obrazovanju nastavnika. Umjesto da koristite Tabelu 1 možete i da koristite format koji će odgovarati vašoj potrebi za detaljima i organizacijom.

	Identifikovana praznina / potreba za promjenom u vezi sa nastavničkom praksom	Identifikovana praznina / potreba za promjenom u vezi sa obrazovanjem nastavnika
Profesionalni razvoj za inkluzivne praktičare		
Poštovanje različitosti učenika radi promovisanja pristupa, učešća & učenja, rezultata		
Podrška svima koji uče da olakšaju pristup nastavnom planu i programu		
Rad sa drugima u cilju stvaranja afirmativnog okruženja		
Druga pitanja:		

Tabela 1: Dokumentacija potrebe za promjenom u četiri domena inkluzivne prakse

3. Procjena potreba: fokus na praksama za inkluzivno obrazovanje

AKTIVNOST 3.1: PROCJENA POTREBA IZ PERSPEKTIVE VAŠE CILJNE GRUPE

Opšti pregled:

Svrha:

- Steći detaljnije razumijevanje kako potreba za promjenom utiče na vašu ciljnu grupu.

Fokus aktivnosti:

- Šta vaša ciljna grupa već može da uradi, a šta ne može da uradi u vezi sa inkluzivnim praksama

Materijali i Metode:

- Lista identifikovanih praznina i potreba razvijenih u Aktivnosti 2.3
- Papir, olovke, naljepnice-blokovi (opciono)
- Diskusija, dokumentovanje

Dodatne informacije:

- Okvir za inkluzivne prakse u školama (u ovoj alatki)
- Profil inkluzivnih nastavnika (Evropska agencija 2012)
- Nastavnička profesija za 21. vijek. Napredni nastavnički profesionalizam za inkluzivno, kvalitetno i relevantno obrazovanje – ATEPIE (Centar za obrazovnu politiku, Beograd 2013)
- Ključne kompetencije za diverzitet (Vijeće Evrope, 2009)

Informacije za korisnika

Prethodni odjeljak fokusirao se na sveukupnu potrebu za promjenom koja utiče na sve profesionalce i sve aktivnosti obrazovanja nastavnika. To je bilo značajno za dobijanje opšteg pregleda koji se može koristiti u različitim fazama profesionalnog razvoja i za različite profesionalce koji rade u inkluzivnim školama. Sada je neophodna detaljnija i usmjerenija analiza da se razumije potreba vaše specifične ciljne grupe (odnosno studentima za nastavnike u njihovoj početnoj obuci, iskusnim nastavnicima koji već rade u školama). Šta znači ova sveukupna promjena za vašu ciljnu grupu? Da li je vaša ciljna grupa dovoljno kompetentna i prema tome u stanju da realizuje inkluzivnu praksu?

Vaša ciljna grupa mogu da budu nastavnici ili drugi profesionalci ili čak roditelji ili članovi zajednice koji doprinose cilju realizacije inkluzivnog obrazovanja. Vaša ciljna grupa mogu biti studenti za nastavnike, novi nastavnici, iskusni nastavnici ili nastavnici eksperti. Oni su na različitim tačkama svog profesionalnog razvoja i prema tome imaju različite potrebe. Za škole koje se angažuju u profesionalnom razvoju u sklopu napora usmjerenih ka većoj inkluzivnosti ova aktivnost fokusiraće se na njih i njihove radne kolege.

Za ovu aktivnost trebate usvojiti široko gledište vaše ciljne grupe kako ne biste isključili potencijalne buduće učesnike u vašoj aktivnosti obrazovanja nastavnika. To može uključivati i privlačenje više različitih populacija nego što to činite sada ili se može postići širenjem vašeg djelokruga u cilju uključivanja nastavnika u različitim fazama njihovog profesionalnog razvoja ili drugih profesionalaca.

Opis aktivnosti

Korak 1: Procjena potreba vaše ciljne grupe – Diskusija

Prođite kroz završenu Tabelu 1 (proizvod Aktivnosti 2.3; lijeva kolona o identifikovanoj praznini / potrebi za promjenom u vezi sa nastavničkom praksom) i razmotrite šta ste napisali da opišete potrebu za promjenom iz perspektive vaše ciljne grupe.

- Koliko će identifikovana potreba za promjenom uticati na vašu ciljnu grupu (Aktivnost 2.3)?
- Koja je razlika između aktuelnih praksi i predviđenih budućih praksi za inkluziju za vašu ciljnu grupu?
- Koliko je vaša ciljna grupa već pripremljena da preuzme ovu novu praksu?
- Za šta vaša ciljna grupa treba da bude pripremljena u ovoj posebnoj fazi profesionalnog razvoja?
- Gdje će se vaša ciljna grupa najvjerojatnije suočiti sa teškoćama i zašto (odnosno u vezi sa njihovim stavovima, uvjerenjima, vještinama i znanjem, kompetencijama i djelatnošću)?

Napišite vaše misli na list papira ili na naljepnice-blokove. Nakon toga provedite izvjesno vrijeme oragnizujući vaša razmišljanja u okviru četiri oblasti za inkluzivnu praksu (vidi Aktivnost 2.3) ili u formatu po vašem izboru.

Možda ćete željeti razmotriti ova pitanja sa drugim akterima ili sa predstavnicima vaše ciljne grupe da obogatite diskusiju i dobijete dodatne informacije o potrebama vaše ciljne grupe. To može biti od pomoći za buduću saradnju sa drugim stranama koje obezbjeđuju aktivnosti obrazovanja nastavnika u pokušaju da se postigne zajedničko razumijevanje sveukupnih potreba vaše ciljne grupe za profesionalni razvoj.

Korak 2: Poređenje identifikovanih potreba sa informacijama obezbjeđenim u okviru

Sada pogledajte okvir za razvoj inkluzivne prakse. Pročitajte opise priložene uz svaki domen inkluzivne prakse i uporedite ga sa rezultatom vaše vježbe diskusije. Postavite sebi sljedeća pitanja:

- Da li informacije obezbjeđene u okviru ukazuje na potrebe koje još niste razmotrili?
- Da li informacije o “Fokusu na Sposobnostima” ukazuju na potrebe koje još niste razmotrili?
- Da li informacije o “Objektu i Ciljevima” ukazuju na potrebe koje još niste razmotrili?
- Da li informacije o “Alatima i strategijama” ukazuju na potrebe koje još niste razmotrili?
- Da li informacije o “Kontekstu” ukazuju na potrebe koje još niste razmotrili?

Odgovori na ova pitanja treba da rezultiraju potpunijom listom potreba relevantnom za vašu ciljnu grupu. U ovoj fazi razmotrite sve što smatrate značajnim. Možda biste se željeli vratiti na Aktivnost 2.2 gdje ste razvili široku viziju inkluzivne prakse. Možda postoje neke tačke koje još niste razmotrili.

Korak 3: Odluka o tome šta je značajno i povezane potrebe vaše ciljne grupe

Vaši rezultati sada trebaju biti organizovani kako biste mogli da ih koristite u sljedećim koracima ciklusa rješavanja problema. Sada ćete morati da odlučite koje su prakse najvažnije za vašu ciljnu grupu i identifikujete povezane potrebe: Koje inkluzivne prakse su apsolutno neophodne tako da vaša ciljna grupa može doprinijeti realizaciji inkluzivnog obrazovanja? Koje promjene ili poboljšanja prakse su potrebne kako bi se vaša ciljna grupa mogla uključiti u inkluzivne prakse?

Upotrijebite Tabelu 2 da identifikujete značajne prakse za vašu ciljnu grupu i istaknete potrebu za boljom pripremom. Izaberite najznačajnije informacije generisane u Koraku 2 i upotrijebite okvir kao referencu. Možda ćete željeti da uključite druge aktere ili predstavnike ciljne grupe u ovoj aktivnosti.

	Sljedeće prakse su veoma značajne za našu ciljnu grupu:	Naša ciljna grupa treba se bolje pripremiti za:
Profesionalni razvoj za inkluzivne praktičare		
Poštovanje različitosti učenika radi promoviranja pristupa, učešća & učenja, rezultata		
Podrška svima koji uče radi lakšeg pristupa nastavnom planu i programu		
Rad sa drugima za stvaranje afirmativnog okruženja		
Druga pitanja:		

Tabela 2: Potrebe vaše ciljne grupe u vezi sa značajnim praksama

AKTIVNOST 3.2: PROCJENA POTREBA IZ VAŠE PERSPEKTIVE

Opšti pregled:

Svrha:

- Steći detaljnije razumijevanje o tome kako potreba za promjenom utiče na vas
- Definirati vaš doprinos obrazovanju nastavnika imajući u vidu djelokrug vašeg mandata

Fokus na aktivnosti:

- Potrebe kojima se bavite ili kojima ćete se baviti u budućnosti
- Vaša vlastita pripremljenost da generalno ispunite ove potrebe

Materijali i Metode:

- Lista identifikovanih praznina i potreba razvijena u Aktivnosti 2.3
- Završena tabela razvijena u Aktivnosti 3.1
- Šablon modela aktivnosti (opciono)
- Papir, olovke, naljepnice-blokovi (opciono)
- Diskusija, organizovanje, poređenje, dokumentovanje

Dodatne informacije:

- Okvir za inkluzivne prakse u školama (u ovoj alatki)
- Evropska fondacija za obuku (2011). Izveštaj Nastavnici za budućnost: Razvoj nastavnika za inkluzivno obrazovanje na Zapadnom Balkanu.

Informacije za korisnika

Sada mijenjate perspektivu i razmislite o vašoj situaciji kao neko ko želi da doprinese realizaciji inkluzivnog obrazovanja kroz obrazovanje nastavnika. Suština ove aktivnosti je pogled iz vaše specifične perspektive (edukator nastavnika, nastavnik, školski lider) te šta bi mogla da bude vaša potreba za promjenom. Aktivnosti obrazovanja nastavnika mogu se ponuditi na veoma različitim mjestima i koristeći različite strategije, od predavanja na Univerzitetu, organizovanja radionica u zajednici do izlaganja vaše prakse na otvorenim sastancima u školskoj učionici. Učenje nastavnika može se pojaviti kao dio saradnje između više i manje iskusnog kolege sa ciljem podizanja svijesti, prenosa znanja ili gradnje kompetencija, djelatnosti ili posvećenosti.

Aktivnosti obrazovanja nastavnika za inkluzivno obrazovanje, takođe, moraju da usvoje inkluzivne prakse – ne samo škole. Inkluzivno obrazovanje zasniva se na principima aktivnog, samoregulatornog učenja, poštovanju diverziteta i ličnog razvoja – samo da imenujemo neke. Ako se u prošlosti vaša aktivnost obrazovanja nastavnika oslanjala većinom na predavanje možda ćete sada razmotriti aktivniju ulogu za vašu ciljnu grupu. Možda biste željeli da uspostavite bliže odnose sa školama da pomognete u premošćavanju jaza između teorije i prakse. Ako ste školski lider uključen u profesionalni razvoj vašeg osoblja, preuzimanje perspektive “edukatora nastavnika” pomaže u refleksiji o efikasnim strategijama radi promovisanja profesionalnog učenja na radnom mjestu.

Imajte na umu da drugi mogu imati različite stavove o vašoj praksi. Na primjer, možda ćete željeti da dobijete stavove škola koje primaju vaše studente za buduće nastavnike za njihovu praktičnu obuku tokom početnog obrazovanja nastavnika ili kao školski lider možda ćete željeti da uključite svoje osoblje, predstavnike lokalnih vlasti, inspektore ili druge aktere koji su upoznati sa vašom praksom.

*Opis aktivnosti***Korak 1: Identifikovanje potreba iz vaše specifične perspektive – Diskusija**

Prođite kroz završenu Tabelu 1 (Aktivnost 2.3; uključujući desnu kolonu o identifikovanoj praznini / potrebi za promjenom u vezi sa obrazovanjem nastavnika). Molim vas razmotrite sljedeća pitanja:

- Kojim prazninama / potrebama za promjenom u vezi sa nastavničkom praksom želite da se pozabavite?
- Kojim prazninama / potrebama za promjenom u vezi sa obrazovanjem nastavnika želite da se pozabavite?

Sada ste identifikovali čime želite da se pozabavite u aktivnosti obrazovanja nastavnika koju trenutno nadgledujete. Radi dubljeg razumijevanja toga čime želite da se pozabavite proširite vaše razumijevanje kroz diskusiju:

- **Ko:** Koje stavove, vještine i znanje, kompetencije i djelatnost nastavnika ili drugih profesionalaca želimo da rješavamo i razvijamo? (Fokus na subjektu, osoba koja djeluje)
- **Šta:** Koje aktivnosti želimo iskoristiti za razvijanje nastavničke prakse? (Fokus aktivnosti)
- **Čemu / zašto:** Koje namjere ili ciljevi treba da usmjeravaju praksu koju želimo da razvijemo? (Svrha)
- **Kako:** Koje metode, alate ili strategije želimo razvijati? (Alati i artefakti)
- **Gdje:** Za koje kontekste želimo da nastavnici budu u stanju da ih primjenjuju i rade na njima? (Kontekst)

Možete koristiti šablon modela aktivnosti iz Aktivnosti 2.2 radi organizacije rezultata vaše diskusije. Možete se angažovati u kratku diskusiju samo da dobijete potpunije razumijevanje praznina ili potreba kojima želite da se pozabavite ili možete da se angažujete u proširenoj vježbi kako biste dobili detaljno razumijevanje budućih praksi koje želite da razvijate putem vaše aktivnosti obrazovanja nastavnika. Odluka će zavisi od vaše potrebe za dokumentacijom ili komunikacijom sa drugim institucijama koje pružaju obrazovanje nastavnika ili sa drugim akterima.

Korak 2: Procjena potreba vaše ciljne grupe iz vaše specifične perspektive

Korak 1 daje vam osnovno razumijevanje potreba ili praznina koje želite da razmatrate generalno u vašim aktivnostima obrazovanja nastavnika. Sljedeći korak pomaže vam da se fokusirate na potrebe vaše ciljne grupe koje ste realno sposobni da rješavate. Na primjer, ako ste profesor koji radi u početnom obrazovanju nastavnika, bićete u stanju da se angažujete u nekim aktivnostima obrazovanja nastavnika, ali ne i u drugim. Ako radite za nevladinu organizaciju vaš mandate možda je limitiran određenim domenima nastavničke prakse.

Pogledajte završenu Tabelu 2 (Aktivnost 3.1) i razmotrite svoje odgovore u smislu "šta je važno za vašu ciljnu grupu" i "gdje vaša ciljna grupa treba da je bolje pripremljena". Sada ćete se koncentrisati na vaš doprinos (sadašnjost i budućnost) identifikovan u Koraku 1. Možda će biti i drugih aktera koji se bave aktivnostima obrazovanja nastavnika koji rade sa istom ciljnom grupom ili možda jednostavno nećete biti u stanju da se pozabavite svim potrebama imajući u vidu vaše resurse i vremensko ograničenje.

- Kojim potrebama vaše ciljne grupe već se bavite?
- Kojim potrebama vaše ciljne grupe ćete se pozabaviti u budućnosti?
- Kojim potrebama vaše ciljne grupe nećete moći da se pozabavite?
- Koje potrebe rješavaju koje komponente vaših aktivnosti obrazovanja nastavnika?
- Koje od identifikovanih potreba bi se mogle rješavati samo ako promijenite vašu praksu?
- Koliko dobro ste spremni da se pozabavite identifikovanim potrebama vaše ciljne grupe?

Napišite vaše misli na komad papira ili naljepnice. Kada završite provedite izvjesno vrijeme organizujući vaše misli u četiri oblasti inkluzivne prakse (vidjeti Aktivnost 2.3) ili u formatu po vašem izboru. Možda ćete željeti da se vratite nazad u široku viziju inkluzivne prakse koju ste razvili (Aktivnost 2.2) da osigurate da ste se pozabavili najvažnijim pitanjima.

Slično Aktivnosti 3.1., možete da koristite okvir inkluzivne prakse ili možete da se osvrnete na informaciju koju ste sastavili u Tabeli 2 (Aktivnost 3.1). Prođite kroz tabelu i odlučite za svaki naslov da li želite ili ste u stanju se time pozabavite u vašim aktivnostima obrazovanja nastavnika.

Možda ćete željeti da prođete kroz ovu aktivnosti sa drugim pružateljima aktivnosti obrazovanja nastavnika, sa drugim akterima ili predstavnicima vaše ciljne grupe kako biste obogatili diskusiju i dobili dodatne informacije kojim potrebama ćete se pozabaviti u budućnosti. To može biti od pomoći za buduću saradnju sa drugim pružateljima aktivnosti obrazovanja nastavnika u pokušaju korodinacije i komplementiranja aktivnosti.

Korak 3: Dokumentovanje potreba vaše ciljne grupe koje želite da rješavate

Rezultat ove aktivnosti treba da bude dokument u kome navodite potrebe koje želite da rješavate u vašim budućim aktivnostima obrazovanja nastavnika i potrebe za promjenom u vašoj vlastitoj praksi koje to omogućavaju. Bilo bi, takođe, korisno dokumentovati ono što nećete rješavati u svrhu koordinacije sa drugim akterima, pružateljima aktivnosti obrazovanja nastavnika.

Možete koristite Tabelu 3 (vidi ispod) u ovu svrhu. To će pomoći u naglašavanju informacija koje nedostaju, u povezivanju rezultata sa prethodnim aktivnostima i olakšaće poređenje informacija tokom ciklusa rješavanja problema.

Imajući u vidu vašu specifičnu perspektivu...	Potrebe koje želite rješavati u vašim aktivnostima obrazovanja nastavnika:	Vaša potreba za promjenom za rješavanje ove potrebe vaše ciljne grupe:
Profesionalni razvoj za inkluzivne praktičare		
Poštovanje različitosti učenika radi promišljanja pristupa, učešća i učenja, rezultata		
Podrška svima koji uče radi lakšeg pristupa nastavnom planu i programu		
Rad sa drugim u cilju stvaranja afirmativnog okruženja		
Druga pitanja:		

Tabela 3: Sveukupna procjena potreba iz vaše vlastite perspektive

AKTIVNOST 3.3: DEFINISANJE POTREBA KOJE ĆE SE RJEŠAVATI U POSEBNOJ AKTIVNOSTI OBRAZOVANJA NASTAVNIKA

Opšti pregled:

Svrha:

- Identifikovati potrebe koje će se rješavati u jednoj posebnoj aktivnosti obrazovanja nastavnika
- Definisanje potreba učenja profesionalaca koji učestvuju u vašim aktivnostima za obrazovanje nastavnika

Fokus aktivnosti:

- Potrebe koje rješavate u posebnoj aktivnosti obrazovanja nastavnika
- Vaša vlastita pripremljenost za ispunjenje ovih potreba

Materijali i Metode:

- Rezultati Aktivnosti 3.1 i 3.2

Dodatne informacije:

- Okvir i informacije u Dijelu 3
- Evropska fondacija za obuku (2011). Izveštaj Nastavnici za budućnost: Razvoj nastavnika za inkluzivno obrazovanje na Zapadnom Balkanu.

Informacije za korisnika

Ova Aktivnost 3.3 je ključna aktivnost za odlučivanje koje potrebe povezane sa inkluzivnim praksama u školama će biti rješavane u aktivnosti obrazovanja nastavnika koje trenutno nadograđujete. Većina onih koji pružaju usluge obrazovanja nastavnika nude različite programe, kurseve, module ili radionice i svi trebaju doprinijeti realizaciji inkluzivnih praksi u školama. U idealnom smislu ove aktivnosti zajedno ispuniće sve potrebe vaše ciljne grupe do sada identifikovane. U ovom slučaju, informacija razvijena u Aktivnosti 3.2 treba biti podijeljena i podešena određenoj aktivnosti obrazovanja nastavnika koja prolazi kroz proces nadogradnje. Ako pružate samo jednu aktivnost obrazovanja nastavnika rezultati Aktivnosti 3.2 mogu se koristiti direktno za razvijanje ciljeva i zadataka i nema potrebe za Korakom 1 Aktivnosti 3.3.

U svrhu koordinacije važno je izraziti ne samo koje potrebe rješavate, već i koje potrebe ne rješavate. Ostali akteri koji pružaju usluge obrazovanja nastavnika možda su u boljoj poziciji da ispune određene potrebe ili određene potrebe mogu se bolje rješavati u ranijoj ili kasnijoj fazi u profesionalnom razvoju nastavnika. Korak 2 Aktivnosti 3.3 predlaže da, takođe, dokumentujete koje potrebe vaše ciljne grupe nećete rješavati. Ovu informaciju je važno prosljediti drugim akterima koji pružaju usluge obrazovanja nastavnika koji rade na istom, u ranijoj ili kasnijoj fazi profesionalnog razvoja nastavnika. To će olakšati komunikaciju i koordinaciju aktivnosti obrazovanja nastavnika u profesionalnom životnom ciklusu nastavnika.

Osim toga, možete identifikovati potrebe koje prevazilaze ono što se može postići kroz obrazovanje nastavnika jer one zahtijevaju promjene zakonodavstvaili reformu nastavnog plana i programa. Iako te potrebe prevazilaze vašu neposrednu aktivnost obrazovanja nastavnika važno je dokumentovati te potrebe. Informacije obezbjeđene u ovim poglavljima o "razvoju sposobnosti tokom životnog ciklusa" za sva četiri domena inkluzivne prakse (vidi okvir sljedeći dio) mogu se koristiti u ovu svrhu.

Opis aktivnosti

Korak 1: Podijelite rezultate Aktivnosti 3.2 ako je neophodno

Ako pružate različite aktivnosti obrazovanja nastavnika i razvili ste široku procjenu potreba moraćete podijeliti rezultate fokusirajući se na jednu određenu aktivnost obrazovanja nastavnika koju želite nadograditi. Vratite se na Aktivnost 3.2 i izaberite potrebe koje ćete rješavati u jednoj određenoj aktivnosti obrazovanja nastavnika. Možda ćete željeti uraditi ovu vježbu za sve aktivnosti da poboljšate kompatibilnost i komplementarnost.

Ako pružate samo jednu aktivnost obrazovanja nastavnika onda se informacija iz aktivnosti 3.2 može koristiti za sljedeće aktivnosti bez promjena.

Korak 2: Identifikovati potrebe koje će se rješavati drugim aktivnostima ili koje će rješavati drugi akteri koji pružaju usluge obrazovanja nastavnika

Radi omogućavanja komunikacije sa drugim akterima koji pružaju usluge obrazovanja nastavnika važno je postići sporazum o tome koje sposobnosti treba razvijati u kojoj fazi profesionalnog razvoja. Prema tome, razmislite o tome šta je potrebno prije ili poslije faze profesionalnog razvoja nastavnika u kojoj sada radite.

Prođite rezultate Koraka 1 (ili Aktivnosti 3.2) imajući na umu šta treba izgraditi u isto vrijeme prije ili poslije vaše aktivnosti obrazovanja nastavnika. Podijelite rezultate sa drugim akterima koji se bave aktivnostima obrazovanja nastavnika i sa drugim partnerima u cilju povezivanja vaših aktivnosti.

Korak 3: Identifikovati vaše vlastite potrebe za razvoj i druge potrebe za promjenom

Na osnovu Aktivnosti 3.2 i Korak 1 i 2 ove aktivnosti možete sada obezbjediti informaciju o načinima na koji vi kao onaj ko pruža usluge obrazovanja nastavnika treba da promijenite ili razvijete svoju praksu. To je važno da osigurate da imate dovoljno vremena za neophodnu gradnju kapaciteta dok unapređujete vašu aktivnost obrazovanja nastavnika.

Koristeći informacije već prikupljene i generisane sada možete razmisliti o potrebi za ili problemima u vezi sa aktuelnim praksama koji se ne mogu rješavati kroz aktivnosti obrazovanja nastavnika. Razmotrite svoje mogućnosti za rješavanje tih potreba putem drugih sredstava, na primjer, kroz istraživanje, školske projekte ili razvoj novih alata ili metoda.

Konačno, treba takođe razmotriti potrebe za promjenom, koje će drugi morati razmotriti, jer one prevazilaze vaš mandat. Saradnjom sa javnim i privatnim partnerima neke od ovih potreba mogu se rješavati i u budućnosti. Razmijenite svoje rezultate sa drugim akterima u inkluzivnom obrazovanju što može doprinijeti gradnji kapaciteta u identifikovanim oblastima.

4. Ciljevi i komponente: vizualizacija nove prakse obrazovanja nastavnika

AKTIVNOST 4.1: VIZUALIZACIJA CILJEVA I ISHODA

Opšti pregled:

Svrha:

- Istražiti moguće doprinose u cilju razvijanja sposobnosti i praksi nastavnika
- Definirati kroz sve komponente na osnovu doprinosa koji želite dati

Fokus aktivnosti:

- Ciljevi ili ishodi koje želite postići ("Zašto / Čemu?")
- Aktivnosti koje pomažu u postizanju ciljeva ("Šta?")

Materijali i Metode:

- Rezultati Aktivnosti 2.2 i Aktivnosti 3.3

Dodatne informacije:

- UNICEF Obučni trenera za Modul inkluzivnog obrazovanja
- Evropska fondacija za obuku (2011). Izvještaj Nastavnici za budućnost: Razvoj nastavnika za inkluzivno obrazovanje na Zapadnom Balkanu.

Informacije za korisnika

Sada ste izgradili solidno razumijevanje potreba koje želite riješiti u sklopu svojih aktivnosti obrazovanja nastavnika i stekli ste određeno razumijevanje kako možete promijeniti vašu aktivnost da ispunite te potrebe (vidi ishod Aktivnosti 3.3). Sada se morate prebaciti sa gledišta koje se bazira na potrebama, na gledište koje se bazira na cilju. U tu svrhu morate se prebaciti sa analize i razumijevanja problema na predviđanje rješenja i razvijanje ciljeva. Sada ćete prestati gledati unazad i početi gledati naprijed.

Česta greška u ovom trenutku je razmatranje problema odvojeno i pronalaženja rješenja na taj način. Na primjer, nastavnici trebaju promijeniti svoj negativni odnos prema djeci sa invaliditetom tako da planiraju aktivnosti usmjerene ka podizanju svijesti. Međutim, ukoliko te aktivnosti nisu povezane sa aktivnostima nastavnika u učionici one će imati mali efekat na nastavničku praksu. Ukoliko nastavnici nisu u stanju ocijeniti potrebe za učenjem i efikasno olakšaju učenje "povećana svijest" o invaliditetu mogla bi čak negativno uticati na učenike. Rješavanje problema i razmatranje potreba zahtjeva inovaciju aktualnih praksi. Vizija razvijena u Aktivnosti 2.2 pomoći će vam da imate na umu sveukupnu viziju inkluzivnih praksi.

Sada ste istražili koji doprinos želite dati u budućnosti; vizualizacija vaših namjeravanih ciljeva ili ishoda i aktivnosti koje ćete iskoristiti za postizanje tih ciljeva. Drugim riječima: morate pronaći šta želite postići u budućnosti i šta ćete uraditi da postignete ciljeve koje ste predvidjeli.

Kao i sve aktivnosti čovjeka i aktivnosti obrazovanja nastavnika su limitirane vremenskim i prostornim ograničenjima. Pametnom kombinacijom ciljeva moći ćete iskoristiti maksimalno vrijeme koje imate na raspolaganju. Na primjer, studenti za buduće nastavnike mogu naučiti da sarađuju, povećavaju svoju svijest o invaliditetu i razvijaju bolje razumijevanje potreba podrške sve u isto vrijeme dok rade sa slijepim kolegom na školskom projektu u lokalnoj zajednici u sklopu svoje praktične obuke.

Kao rezultat ove aktivnosti, trebate imati široko razumijevanje komponenata vaših novih praksi obrazovanja nastavnika, uključujući ciljeve koje želite postići kroz te komponente. Razmišljanje o modelu aktivnosti ohrabriće vas ne samo da mislite o sadržaju koji želite da vaša ciljna grupa usvoji, već i o aktivnostima koje će provoditi kako bi postigli ciljeve koje ćete definisati u Koraku 1. Šeme korištene u okviru za razvoj inkluzivne prakse pomoći će vam da ostanete fokusirani na ciljeve i aktivnosti, prije nego na sadržaj.

Opis aktivnosti

Korak 1: Vizualizacija vaših namjeranih ciljeva ili ishoda

Uzmite rezultate Odjeljka 3 (Aktivnost 3.1., Aktivnost 3.2, Aktivnost 3.3) i prođite sljedeća pitanja:

- Koji su očekivani ishodi vaše buduće aktivnosti obrazovanja nastavnika?
- Koje aktivnosti će podržati nastavnike na najbolji način u cilju razvijanja sposobnosti radi ispunjenja identifikovanih potreba?
- Sa kojim temama ili sadržajima želite da se vaša ciljna grupa pozabavi dok provodi te aktivnosti?
- Koja bi bila svrha tih aktivnosti?
- Koje bi bile vaše namjere da angažujete vašu ciljnu grupu u ove aktivnosti?

Možda ćete željeti da se angažujete prvo u nekim diskusijama za razvoj aktivnosti. Povežite rezultate diskusija sa četiri domena prakse i postarajte se da oni odgovaraju na sve identifikovane potrebe.

Korak 2: Definisane komponente vaše buduće prakse

Nakon faze istraživanja u Koraku 1 trebate razmisliti o komponentama koje želite uključiti u vašu buduću praksu obrazovanja nastavnika. Te komponente predstavljaju temelj vaše buduće prakse obrazovanja nastavnika. Kao primjer, možda ćete željeti iskoristiti UNICEF Obučni trenera za Modul o inkluzivnom obrazovanju. Postoje tri modula i svaki modul sadrži nekoliko jedinica koje se fokusiraju na određeni aspekt inkluzivne prakse.

Način na koji razvijate te komponente i opišete ih zavisice od zahtjeva vašeg okruženja. Ne postoji najbolji način da se to uradi. Možete upotrijebiti četiri domena prakse inkluzivnih praktičara (Dio 3) radi reference ili upotrijebiti druge principe organizacije (odnosno na osnovu standarda koji se koriste u vašem okruženju ili izjave o misiji vaše organizacije). Za svaku komponentu treba da definišete sljedeće parametre:

- Ime ili naziv komponente
- Očekivane ishode ili ciljeve koje želite postići ovom komponentom.
- Aktivnosti u koje želite da se vaša ciljna grupa uključi
- Svrha specifičnih aktivnosti i kako se povezuju sa očekivanim ishodom

Do kraja ove aktivnosti trebate imati opšti pregled komponenta koje želite uključiti u vaše nove ili nadograđene aktivnosti obrazovanja nastavnika.

AKTIVNOST 4.2: VIZUALIZACIJA SREDSTAVA I KONTEKSTA

Opšti pregled:

Svrha:

- Istražiti metode i pristupe koje želite iskoristiti za identifikovane komponente
- Definisati sveukupne metode i pristupe koji se mogu koristiti imajući u vidu specifičnu situaciju

Fokus aktivnosti:

- Sredstva posredstvom kojih želite postići ishode ("Kako?")
- Kontekst u kome želite postići ishod ("Gdje")

Materijali i Metode:

- Rezultati Aktivnosti 4.1 (Komponente)
- Informacije pružene u Dijelu 3 (Okvir za razvoj inkluzivne prakse) radi referenci

Dodatne informacije:

- Evropska fondacija za obuku (2011). Izvještaj Nastavnici za budućnost: Razvoj nastavnika za inkluzivno obrazovanje na Zapadnom Balkanu.

Informacije za korisnika

U Aktivnosti 4.1 razvili ste komponente koje želite uključiti u vašu praksu obrazovanja nastavnika. Ukoliko niste to već učinili trebate razmotriti metode ili alate koje želite koristiti i kontekste, uslove ili okruženja u kojima ćete raditi u budućnost. Drugim riječima, razmotrićete sada, takođe, "kako" i "gdje" vaše buduće aktivnosti obrazovanja nastavnika. To će vam pomoći u razvoju potpunijeg razumijevanja vaše buduće prakse. To je važan dio vašeg procesa vizualizacije: Vizualizacija načina na koji postićete ciljeve jednako je važna kao vizualizacija samih ciljeva ili ishoda.

Dodavanjem informacija o metodama i okruženju koje želite koristiti ili stvoriti za vaše nove aktivnosti obrazovanja nastavnika stvarate punu vizualizaciju vaših novih praksi.

*Opis aktivnosti***Korak 1: Istraživanje metoda, pristupa i konteksta za komponente**

U aktivnosti 4.1 identifikovali ste komponente koje želite uključiti u vašu buduću aktivnost obrazovanja nastavnika. Sada ćete postavljati pitanja "kako" (metode, strategije) i "gdje" (kontekst, infrastruktura, okruženje). Za svaku od komponenata vaše buduće prakse obrazovanja nastavnika kao što je razvijena u Aktivnosti 4.1 sada trebate definisati sljedeće parametre:

- Koja je najbolja strategija za angažovanje vaše ciljne grupe (odnosno čitanje literature, posmatranje prakse, pisanje radova, rad na pojedinim slučajevima, učenje od vršnjaka, razvoj lekcija, interakcija sa porodicama ili djecom, itd.)?
- Koje su sveukupne metode ili alati potrebni za provođenje aktivnosti planiranih u vašim komponentama?
- Gdje ili u kom okruženju za učenje želite provesti svoje aktivnosti (kontekst)?
- Koja infrastruktura vam je potrebna za izvođenje aktivnosti u komponentama?
- Koji partneri ili socijalno okruženje vam je potrebno za izvođenje aktivnosti komponenti?

Korak 2: Definisanje metoda, pristupa i konteksta za komponente

Kada ste razvili zadovoljavajući odgovor za sva pitanja postavljena u Koraku 1, možete dodati tu informaciju informaciji o komponentama razvijenoj u Aktivnosti 4.1. Sada ste obogatili listu komponenata uključujući ne samo njihov opis, već i takođe šta želite postići sa njima i kako želite raditi sa ovim komponentama.

AKTIVNOST 4.3: RAZVIJANJE NOVIH SPECIFIKACIJA*Opšti pregled:***Svrha:**

- Razviti moguće specifikacije za vaše nove aktivnosti obrazovanja nastavnika
- Definirati nove specifikacije objedinjenjem "Šta", "Zašto", "Kako", "Gdje" i "Ko".

Fokus aktivnosti:

- Komponente uključujući ciljeve, aktivnosti, metode i pristupe, kontekste i okruženja
- Upotreba novih specifikacija

Materijali i Metode:

- Rezultati Aktivnosti 4.1 i 4.2
- Šabloni Modela Aktivnosti izložiće nove specifikacije
- Najlepnice-blokovi

Dodatne informacije:

- UNICEF Obučni trenera za Modul inkluzivnog obrazovanja
- Evropska fondacija za obuku (2011). Izveštaj nastavnici za budućnost: Razvoj nastavnika za inkluzivno obrazovanje na Zapadnom Balkanu.

Informacije za korisnika

Svrha ove aktivnosti je razviti i definisati nove specifikacije za svaku od komponenti koje ste razvili u Aktivnosti 4.1 i 4.2. U ovu svrhu trebate koristiti model aktivnosti jer postoji nekoliko prednosti. Grafički prikaz olakšava diskusiju i debate u timovima, informacija je pristupačnija nego u tekst-dokumentu i izmjene se mogu lako napraviti, posebno ako koristite naljepnice-blokove zajedno sa velikom verzijom modela aktivnosti (nacrtano na tabli ili projektovano na zidu).

Ova aktivnosti, takođe, skreće pažnju na vas i vaše kolege kao one koji obezbjeđuju buduće obrazovanje nastavnika ("ko"). Drugim riječima, morate uključiti specifikacije za sebe (vidjeti prikaz razvijen u Aktivnosti 3.2).

Kada je završen šablon modela aktivnosti za svaku od komponenti vaše buduće aktivnosti obrazovanja nastavnika, možete provjeriti da li su specifikacije međusobno izvodljive i kompatibilne. Na primjer, ako želite da nastavnici razviju svoju sposobnost podrške svim učenicima i planirate da ih naučite kako da napišu individualni obrazovni plan, postoji jedna nepodudarnost koju morate riješiti. Pisanje individualnog obrazovnog plana nije isto kao i pružanje podrške za učenje. Okvir za inkluzivne prakse može se koristiti kao referenca i za isticanje praznina u specifikaciji svake komponente buduće aktivnosti obrazovanja nastavnika.

Opis aktivnosti

Definisanje specifikacija vaše unaprijeđene aktivnosti obrazovanja nastavnika

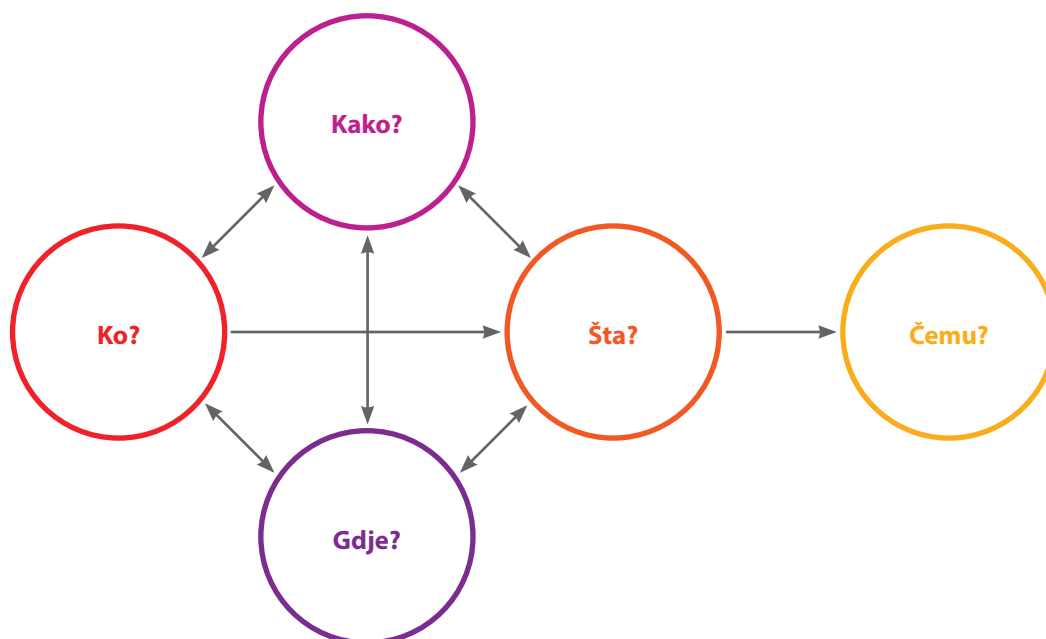
Sada, molim vas, prođite kroz vašu vizualizaciju komponenata i sredstava. Dobar način da se to uradi je koristiti šablon teorijskog modela aktivnosti i ispunjavanje svih relevantnih informacija. Ovo možete uraditi odvojeno za svaku od komponenata koju ste definisali, ali je takođe važno to uraditi za vašu ukupnu unaprijeđenu praksu. To će uključiti vaše odgovore na sljedeća pitanja:

- Sveukupni ciljevi koje ćete postići (čemu)? Rezultati učenja, postignuća, promjene u stavovima, vještinama i znanju, kompetencije i djelatnost.
- U čemu želite da je angažovana vaša ciljna grupa? Sadržaj, fokus pažnje, aktivnosti.
- Koje su sveukupne metode, pristupi koje ćete primjeniti da angažujete ciljnu grupu (kako)?
- Koji vam je potreban kontekst da upotrijebite ili stvorite za lakše učenje (gdje)?
- Da li ste spremni da se angažujete sa vašom ciljnom grupom na ovaj način (ko)? Potreba za promjenom, priprema, sticanje vještina i znanja za vas.

Prođite kroz završeni model aktivnosti i postarajte se da nema kontradiktornosti da je to što želite izvodljivo!

Prođite kroz završeni model aktivnosti i postarajte se da je praksa koju ste razvili konzistentna sa principima inkluzivnog obrazovanja!

Prilagodite ako je potrebno i zapišite rezultate ove aktivnosti u formatu koji je koristan vama za izgradnju vaše nove prakse obrazovanja nastavnika u narednom odjeljku.

Ilustracija 5: Šablon modela aktivnosti za razvoj novih specifikacija

5. Strategije i Metode: Izgradnja nove prakse obrazovanja nastavnika

AKTIVNOST 5.1: DEFINISANJE AKTIVNOSTI I CILJEVA ZA KOMPONENTE

Opšti pregled:

Svrha:

- Podijeliti informaciju o komponentama u različite aktivnosti i ciljeve
- Organizovati sadržaj kako bi ispunio institucionalne zahtjeve

Fokus Aktivnosti:

- Rezultati Aktivnosti 4.3 i bilo koja druga informacija koja proizilazi iz sadržaja
- Aktivnosti i ciljevi u okviru svake komponente

Materijali i Metode:

- Materijali i metode zavisice od institucionalnih i organizacionih zahtjeva

Dodatne informacije:

- UNICEF Obučni trenera za Modul inkluzivnog obrazovanja

Informacije za korisnika

Počevši od vizualizacije širokih ciljeva i ishoda, razvili ste komponente vaše buduće prakse obrazovanja nastavnika. Te komponente su i dalje veoma široke i moraju se podijeliti u aktivnosti. Aktivnosti koje čine komponentu treba povezati sa ciljevima koji su važni za ostvarivanje sveukupnih ciljeva i ishoda. Sposobnost pisanja individualnog obrazovnog plana samo je jedan od nekoliko ciljeva koji se moraju postići i samo po sebi nije dovoljno da osigura inkluzivne prakse.

U ovoj aktivnosti se radi o podjeli širokih komponenata (koje su predstavljene u modelu aktivnosti) na aktivnosti u koje se uključuju studenti za buduće nastavnike, učesnici radionica ili polaznici programa obuke. Kao primjer toga, provjeriti UNICEF Obučni trenera za Modul inkluzivnog obrazovanja. Svaki od tri modula je

pojedinačno podijeljen u različite jedinice i svaka jedinica sačinjena je od nekoliko aktivnosti koje se bave različitim aspektima ili elementima inkluzivnih praksi u školama.

Ako je vaša vizualizacija komponenata već detaljno urađena onda tu može biti malo dodatnog posla. Ako poboljšavate studijski program komponente razvijene u posljednjem odjeljku biće previše široke da dovoljno objasne vašu nadograđenu ili novu aktivnost obrazovanja nastavnika. U aktivnosti 4.3 razvili ste sveukupne specifikacije za svaku komponentu koja je bila vođena ovom alatkom ili drugom informacijom o inkluzivnom obrazovanju. Za detaljniji prikaz toga što ćete raditi u budućnosti moraćete razmotriti prakse i regulative institucija ili organizacija koje učestvuju. Mnogi univerziteti ili pedagoški fakulteti precizirali su kako plan studija, opis modula ili nastavni plan i program trebaju izgledati.

Format za dokumentovanje ishoda ove aktivnosti moraćete vi definisati da osigurate da ispunjava uslove koje morate ispuniti u vašoj specifičnoj situaciji. To će zavisiti od institucije ili organizacije za koju radite i od dodatnih zahtjeva koje definiše treća strana, na primjer vladine agencije koje su odgovorne za akreditovanje ili superviziju.

Opis aktivnosti

Podjela komponenata na aktivnosti

Za ovu aktivnost potrebne su vam nove specifikacije za komponente razvijene u Aktivnosti 4.3. One su izgrađene oko širokih ciljeva i ishoda koje želite postići. Te široke ciljeve potrebno je podijeliti na ciljeve koji su mogu postići angažovanjem vaše ciljne grupe u aktivnostima. Ti ciljevi i aktivnosti osmišljene za njihovo postizanje su mogući temelji vašeg kursa, modula, radionice ili programa.

Aktivnosti predstavljaju sadržajne prilike za učenje gdje se angažuje vaša ciljna grupa da ispuni posebne zadatke. Zadaci trebaju doprinijeti postizanju sveukupnih ciljeva iskazanih za komponentu. Aktivnost može da se provodi više sedmica ili nekoliko sati. Elementi modela aktivnosti su korisni za razmišljanje i definisanje kako očekujete da se ciljna grupa angažuje.

U ovom trenutku, pokušajte podijeliti sve vaše komponente u različite aktivnosti koristeći model aktivnosti, ako je od pomoći. Kao rezultat toga trebate imati najmanje listu aktivnosti organizovanu duž komponenata. Ako je neophodno, razmotrite revidiranje komponenata.

AKTIVNOST 5.2: DEFINISANJE METODA I OKRUŽENJA

Opšti pregled:

Svrha:

- Objediniti sve informacije radi definisanja detaljne metodologije
- Organizovati metodologiju imajući u vidu institucionalne zahtjeve

Fokus aktivnosti:

- Rezultati Aktivnosti 4.3 i bilo koja druga informacija o metodama i okruženju
- Metode i okruženja u sklopu svake komponente

Materijali i Metode:

- Materijali i Metode zavisice od institucionalnih i organizacionih zahtjeva

Dodatne informacije:

- UNICEF Obuči trenera za Module inkluzivnog obrazovanja

Informacije za korisnika

Sljedeći korak koji treba preduzeti jeste pretvoriti informaciju o sredstvima i kontekstima razvijenim za komponente u detaljnije informacije o metodama i okruženjima pogodnim za predviđene aktivnosti. Ako je vaša vizualizacija sredstava i konteksta (Aktivnost 4.2) već veoma detaljna onda ovdje može biti malo dodatnog posla.

Većina tačaka spomenuta u prethodnoj aktivnosti (5.1) važi i ovdje, odnosno potreba da se razmotre smjernice i specifikacija relevantna za vašu instituciju ili organizaciju. Na primjer, ako radite u kontekstu univerziteta postojaće određeni limiti koliko u stvari možete da promijenite aktuelne prakse. Trebaćete predstaviti novi plan studija, opis modula ili razvojni plan za vašu školu na poseban način. U tu svrhu možete uzeti nove specifikacije koje ste razvili u odjeljcima 4 (vaša vizualizacija nove prakse) i konkretizovati je, a u isto vrijeme ispunjavate zahtjeve okruženja u kome radite. Možda ste već razmotrili metode i pristupe kao dio Aktivnosti 5.1, u tom slučaju nisu vam potrebne dodatne informacije. Samo se postarajte da se sve uklapa.

Format za dokumentovanje rezultata ove aktivnosti definisaćete vi kako biste osigurali da se uklapa sa zahtjevima koje morate ispuniti u vašoj specifičnoj situaciji. To će zavisiti od institucije ili organizacije za koju radite i od dodatnih zahtjeva koje su definisale treće strane, na primjer vladine agencije koje su odgovorne za akreditovanje ili superviziju.

*Opis aktivnosti***Dodavanje metoda i okruženja vašim aktivnostima**

Rezultat Aktivnosti 5.1 treba da bude strukturirana lista (odnosno komponente, jedinice, aktivnosti) onoga što ćete raditi u vašim budućim aktivnostima obrazovanja nastavnika. Ako do sada niste mnogo razmišljali o metodama ili alatima korištenim u ovim aktivnostima ili o okruženjima u kojima će biti provedene, sada je vrijeme da to uradite.

Razmotrite svaku aktivnost koju ste stavili na listu i razvijte ideje kako ih najbolje osmisliti da ostvare zadati rezultat. Radeći to, vi razvijate prakse u kojima ćete angažovati vašu ciljnu grupu. Razmislite o načinima uključenja inovativnih metoda (odnosno učenje putem saradnje) i okruženja (studijske posjete) ili načinima da ih kombinujete (na primjer, pristup otvorene učionice, mikro-učenje).

AKTIVNOST 5.3: OBJEDINJENJE SVIH INFORMACIJA*Opšti pregled:***Svrha:**

- Objedinjenje svih informacija za opisivanje vaše buduće aktivnosti obrazovanja nastavnika
- Definisanje resursa potrebnih za provođenje te aktivnosti obrazovanja nastavnika

Fokus aktivnosti:

- Studijski program ili nastavni plan i program
- Neophodni resursi

Materijali i Metode:

- Materijali i metode zavisice od institucionalnih i organizacionih zahtjeva

Dodatne informacije:

- UNICEF Moduli inkluzivnog obrazovanja

Informacije za korisnika

Ovdje se radi o objedinjenju svih faktora u cilju izgradnje vaše buduće aktivnosti obrazovanja nastavnika, uključujući potrebne resurse.

Možda ćete željeti pogledati u UNICEF Obučni trenera za Modul inkluzivnog obrazovanja kao primjer kako se relevantne informacije mogu organizovati i prezentovati. Vjerovatno ćete morati ispuniti zahtjeve vaše institucije ili organizacije prilikom prezentovanja informacije o vašoj novoj aktivnosti obrazovanja nastavnika. Ako je za vašu aktivnost obrazovanja nastavnika potrebna akreditacija u smislu priznanja ili pristupa fondovima trebate slijediti formu i uključiti tražene informacije.

Nakon što ste završili opšti pregled onoga što ćete raditi u vašoj nadograđenoj ili novoj aktivnosti obrazovanja nastavnika imate sve informacije potrebne za analizu mogućih troškova. Instruktori ili edukatori nastavnika moraju se platiti, mora se iznajmiti prostor u kome će biti provedena aktivnost obrazovanja nastavnika, biće materijalnih troškova i moguće, takođe, za druge profesionalce uključene u određene aktivnosti. Ako obuka uključuje profesionalce koji imaju obaveze nastave treba se pokriti trošak nastavnika na zamjeni.

6. Implementacija, procjena i povratna informacija: realizacija nove prakse obrazovanja nastavnika

AKTIVNOST 6.1: RAZVIJANJE PLANA IMPLEMENTACIJE

Opšti pregled:

Svrha:

- Razmotriti korake potrebne za implementaciju nove prakse
- Razmotriti resurse potrebne za implementaciju

Fokus aktivnosti:

- Vremenski okvir i prekretnice implementacije
- Resursi potrebni za implementaciju
- Potreba za gradnjom kapaciteta (vi i vaše kolege, drugi partneri)

Materijali i Metode:

- Materijale i Metode definiše korisnik

Informacije za korisnika

Sada kada ste razvili novu aktivnost obrazovanja nastavnika morate razmisliti kako je pretvoriti u realnost. Najvjerojatnije u vašoj organizaciji, univerzitetu ili školi postoje prakse implementacije. Postarajte se da plan implementacije ima realan vremenski okvir i da ste razmotrili sve resurse potrebne za implementaciju. Možda će biti potrebno uključiti vašu aktivnost obrazovanja nastavnika u strateški plan vaše organizacije kako bi se obezbjedila neophodna institucionalna podrška i resursi.

Nadogradnja postojeće prakse ili primjena novog nastavnog plana i programa uvijek donosi dodatne troškove. Vebsajtove je potrebno osvježiti, nastavni ili učenički materijal potrebno je razviti ili revidirati, odštampati nove brošure ili organizovati događaje da informišete svoju ciljnu grupu o novim mogućnostima obrazovanja nastavnika.

Morate, takođe, razmotriti potrebne ljudske resurse za implementaciju. Možda ćete morati investirati u gradnju kapaciteta da osigurate uspješnu implementaciju vaše nove aktivnosti obrazovanja nastavnika. Vama ili vašim kolegama možda će biti potrebne nove sposobnosti, vašim saradnicima partnerima u školama, ministarstvima ili nevladinim organizacijama možda će biti potrebna obuka. Krična procjena nečijih sposobnosti kao inkluzivnog praktičara je etička obaveza edukatora nastavnika. Okvir za inkluzivne prakse (Dio 3), takođe, važi za edukatore nastavnika, ne samo za nastavnike.

AKTIVNOST 6.2: OSIGURANJE NEOPHODNIH USLOVA

Opšti pregled:

Svrha:

- Razmotriti uslove potrebne za uspješnu implementaciju
- Razmotriti partnerstva potrebna za uspješnu implementaciju

Fokus aktivnosti:

- Politički i zakonski preduslovi i potencijalna potreba za promjenom
- Profesionalni preduslovi i potencijalna potreba za promjenom
- Finansijski preduslovi i potencijalna potreba za promjenom

Materijali i Metode:

- Materijale i Metode definiše korisnik
- SWOT - Analiza

Dodatne informacije:

- Evropska fondacija za obuku (2011). Izvještaj Nastavnici za budućnost: Razvoj nastavnika za inkluzivno obrazovanje na Zapadnom Balkanu.

Informacije za korisnika

Nijedna aktivnost obrazovanja nastavnika nije održiva ako nije podržana u političkom, profesionalnom i finansijskom smislu. Važno je, prema tome, razmisliti o raspoloživim resursima i načinima njihovog proširenja. To može uključiti traganje za novim partnerima ili uspostavljanje strateških veza sa postojećim partnerima.

Politički i zakonski preduslovi mogu uključivati aktuelne procese akreditacije, zahtjeve sertifikata nastavnika i zakon relevantan za profesionalni razvoj nastavnika. Biće važno razjasniti kako se vaša nastavnička aktivnost uklapa u ovo i kako možete osigurati da su postignuća učesnika formalno priznata kao takva.

Profesionalni preduslovi mogu uključivati položaj udruženja prosvjetnih radnika ili bilo kojih drugih aktera sa jakim uticajem na definisanje profesionalizma nastavnika i opis radnog mjesta. Ti akteri trebaju podržati inkluzivno obrazovanje i viziju profesionalizma nastavnika u skladu sa inkluzivnim obrazovanjem. Možda ćete željeti uključiti etička razmatranja i minimalne zahtjeve za postizanje statusa inkluzivnog nastavnika.

Biće potrebno da dokumentujete relevantne informacije, ili u planu implementacije ili u odvojenom dokumentu. Ukoliko nema drugih mjera iniciranih u pravcu realizacije inkluzivnog obrazovanja, vaša aktivnost obrazovanja nastavnika možda neće biti održiva.

Jedan način za analizu situacije u vašem regionu ili zemlji je uraditi SWOT - Analizu. Za više informacija o ovoj metodi potražite izvore dostupne na Internetu.

AKTIVNOST 6.3: PRIMJENITI, PROCIJENITI I DOBITI POVRATNU INFORMACIJU

Opšti pregled:

Svrha:

- Realizacija nadograđene aktivnosti obrazovanja nastavnika

Fokus aktivnosti:

- Nova praksa aktivnosti obrazovanja nastavnika
- Problemi koji se pojavljuju tokom implementacije
- Gledište i stavovi drugih

Materijali i Metode:

- Materijale i metode definiše korisnik

Informacije za korisnika

Spoljnu procjenu treba provesti nakon što ste u potpunosti primjenili novu aktivnost obrazovanja nastavnika, ali treba da pratite napredak vaše nove aktivnosti obrazovanja nastavnika već i tokom same implementacije. Važno je uspostaviti dijalog sa učesnicima, ali i sa vašom ciljnom grupom generalno radi boljeg razumijevanja šta funkcioniše, a šta ne funkcioniše i gdje, moguće, postoji potreba za revizijom ili poboljšanjem. Ako nadograđujete ili uvodite novi master program ili bilo koji drugi dugoročni kurs obuke možda trebate razmotriti razvoj plana monitoringa i procjene.

Dio 3

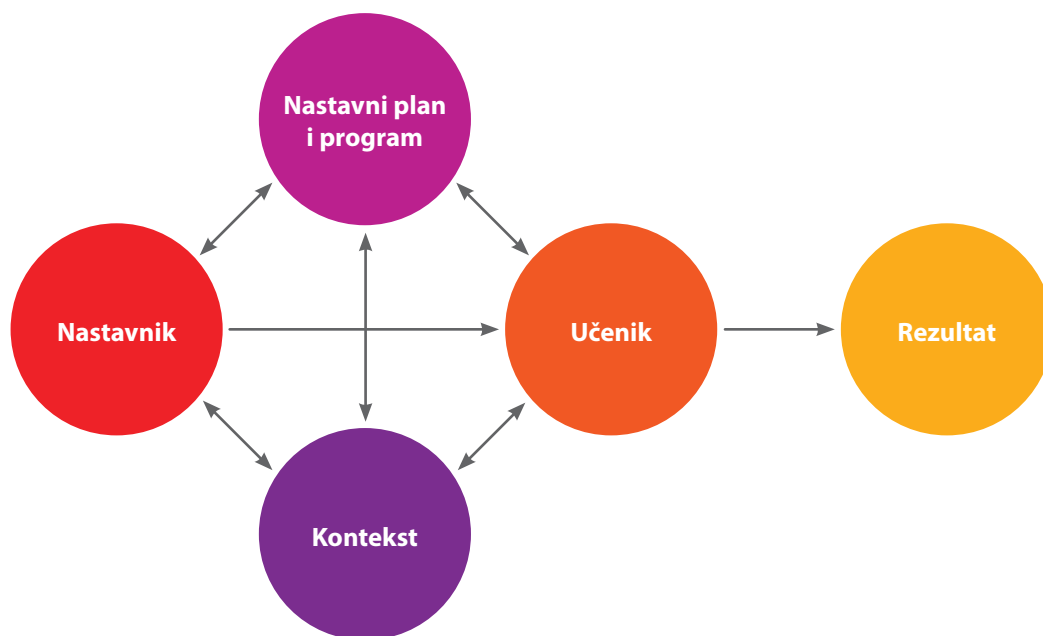
Okvir za inkluzivne prakse

Okvir za inkluzivne prakse

1. Fokus na praksi

BAZIČNI MODEL NASTAVNIČKIH AKTIVNOSTI

U srcu okvira za inkluzivne prakse je model aktivnosti, koji je predstavljen u Dijelu 2 ove alatke. Nastavnici i edukatori nastavnika su nosioci ili subjekti i upravo kroz njihove oči ova alatka se bavi obrazovnim praksama. Ukupna aktivnost nastavnika orijentisana je prema onome koji uči. Uvjerenja i sposobnosti nastavnika utiču na njihovu percepciju učenika i utiču na njihove aktivnosti i interakciju sa studentima. Najvažnija alatka nastavnika je nastavni plan i program. Nastavni plan i program ovdje je korišten kao krovni izraz za sadržaje, ciljeve i strategije koje se odnose na podučavanje i učenje. On obuhvata sve sekvence instrukcije i interakcije koje se odvijaju u učionici sa pogledom na obrazovne ciljeve koje nastavnik, škola ili obrazovni sistem žele postići. Kontekst aktivnosti nastavnika najčešće je učionica, ali i drugi prostori u školama i zajednici. Nastavnici treba stvoriti mogućnosti za učenje u školskom okruženju. Te komponente mogu se predstaviti u modelu aktivnosti:

Ilustracija 6: Praksa nastavnika i edukatora nastavnika

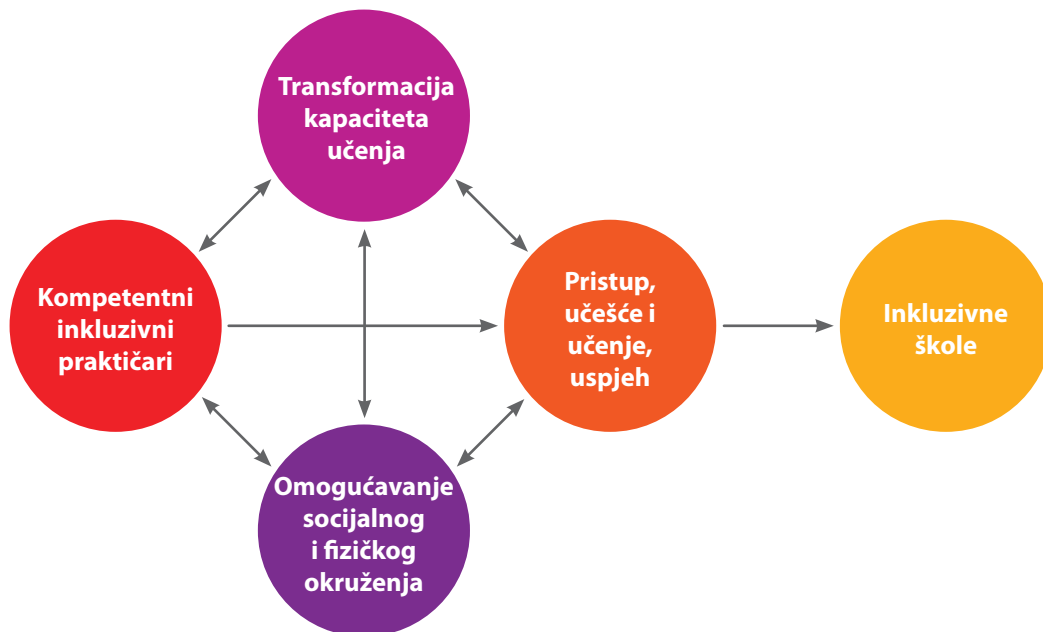
Ovaj model može se primjeniti i na aktivnosti obrazovanja nastavnika i nastavničke aktivnosti i pomaže u analizi prakse i edukatora nastavnika i nastavnika u školama. U primjeni u aktivnosti obrazovanja nastavnika nastavnik može biti profesor na Univerzitetu, član Pedagoškog fakulteta, konsultant Vlade ili nevladine organizacije, predstavnik ministarstva ili osoba koja ima ulogu edukatora nastavnika ili mentora za druge nastavnike. Učenici mogu biti drugi učenici za buduće nastavnike, nastavnici početnici ili školski timovi.

Nastavni plan i program može biti ispunjen studijskim programima i opisima radionica kao i sadržati izjave o sadržaju, ciljeve ili očekivanja postignuća korištena za razvoj njihovih sposobnosti. Fizički kontekst može biti univerzitetsko okruženje, konferencijska dvorana, škola ili učionica; socijalni kontekst zajednica ili organizacija. Primjereno za nastavničke aktivnosti nastavnik može biti vaspitač u obdaništu, nastavnik u osnovnoj ili srednjoj školi ili nastavnik usmjerenog obrazovanja koji radi u lokalnim školama. Oni koji uče su učenici ili studenti bilo kojeg uzrasta. Odgovorno vladino tijelo (na primjer Ministarstvo obrazovanja) izrađuje nastavni plan i program i definiše tipičan kontekst u kome se obrazovanje odvija (na primjer lokalna škola, rezredi, veličina učionice itd.). Školska kultura, odnosi i vrijednosti čine socijalni kontekst jedne škole.

Model aktivnosti pomaže u fokusiranju na praksu, na to kako različite stvari moraju da se objedine u cilju postizanja inkluzivnih praksi. Model, takođe, pomaže u boljem razumijevanju toga šta je potrebno za inkluzivnog praktičara. Inkluzivno obrazovanje pokušava unaprijediti učenje za svu djecu i omladinu promovisanjem sposobnosti nastavnika, osiguranjem da su u stanju primjeniti nastavni plan i program u kontekstima koji promovišu učenje za sve učenike. Sveukupna svrha nastavnika je objединiti učenika, nastavni plan i program i kontekst u cilju pružanja kvalitetnog obrazovanja i postizanja pozitivnih rezultata.

OKVIR ZA INKLUZIVNE PRAKSE U ŠKOLAMA

Inkluzivno obrazovanje nije ništa drugo nego kvalitetno obrazovanje za sve i prema tome, inkluzivne prakse ne razlikuju se od izvrsnih praksi. Aktivnosti obrazovanja nastavnika koje žele poboljšati nastavničku praksu moraju biti vođene vizijom izvrsnih, inkluzivnih praksi u školama. Okvir inkluzivnih praksi razvijen je u svrhu: da pruži viziju koja može usmjeravati razvoje i inovacije. Koristi model aktivnosti kao strukturu da ujedini dokaze dobre prakse na sadržajan način. Sve nastavničke prakse treba na kraju da doprinesu glavnim ciljevima inkluzivnih praksi. Ovaj konačni cilj treba da osigura da svi koji uče imaju pristup školama i nastavnom planu i programu, da učestvuju i uče i da budu u stanju postići rezultate i ostvariti uspješnu tranziciju ka višem obrazovanju, da rade i da generalno vode odgovoran i ispunjen život kao odrasle osobe. Da bi postigli taj cilj nastavnici moraju koristiti nastavni plan i program kao alatku za transformisanje kapaciteta učenja učenika, a ne kao nešto što treba naučiti praćenjem strogog rasporeda. Konteksti koje stvore nastavnici moraju biti prijateljski prema djeci, afirmativna okruženja koja olakšavaju učenje i učešće sve djece i omladine. Sami nastavnici treba da postanu kompetentni inkluzivni praktičari sposobni da transformišu kapacitet učenja kroz nastavni plan i program i stvore socijalno i fizičko okruženje koje osigurava pristup, učešće, učenje i uspjeh za sve učenike. Model aktivnosti inkluzivni praksi objedinjuje ove kvalitete:

Ilustracija 7: Praksa inkluzivnih škola

Za postizanje inkluzivne prakse (makro perspektiva), nastavnici moraju da se angažuju u četiri specifične prakse (mezo perspektiva) povezane sa četiri komponente (nastavnik, učenik, nastavni plan i program, kontekst) modela aktivnosti. Nastavnici ne rade samo sa učenicima. Važan dio njihove prakse usmjeren je u pravcu nastavnog plana i programa, na primjer kada ga dijele u sedmične aktivnosti, kada razvijaju radne listove ili pripremaju ispite. Nastavnici, takođe, ulažu značajno vrijeme stvarajući bezbjednu i afirmativnu atmosferu, na primjer, kada poboljšavaju okruženje za učenje zajedno sa stručnjacima, razgovaraju sa roditeljima i kao tim redizajniraju rekreacijski prostor ili grade platforme da poboljšaju pristup učenicima u invalidskim kolicima. Konačno, nastavnici odvajaju vrijeme i na razvoj svojih sposobnosti, čitanjem literature, razmjenom iskustava sa kolegama, ili učestvovanjem u radionicama i sastancima supervizije. Evropska agencija za specijalne potrebe i inkluzivno obrazovanje razvila je profil inkluzivnih nastavnika (2012) koristeći ove četiri komponente za definisanje oblasti kompetencija za inkluzivne nastavnike:

- **Učenik:** *Poštovanje različitosti učenika (učenika kao ličnosti sa pravom na obrazovanje)*
- **Nastavni plan i program:** *Podrška svim učenicima (učenicima u pristupu nastavnom planu i programu)*
- **Kontekst:** *Rad sa drugima (saradnja i timski rad u cilju izgradnje jakih okruženja za učenje)*
- **Nastavnik:** *Lični profesionalni razvoj (nastavnici kao oni koji uče odgovorni za svoju životnu edukaciju)*

Ove četiri oblasti kompetencija povezane su sa četiri vizije ili cilja uključena u model za inkluzivnu praksu:

- **Učenik:** *Pristup, učešće i učenje, uspjeh*
- **Nastavni plan i program:** *Transformisanje kapaciteta za učenja*
- **Kontekst:** *Podsticajna socijalna i fizička okruženja*
- **Nastavnik:** *Kompetentni inkluzivni praktičari*

Kao zajednička referenca, okvir za inkluzivne prakse u školama razvijen je na osnovu rada međunarodnih organizacija, istraživača i iskustava na projektu "Regionalna podrška za inkluzivno obrazovanje". U narednim odjeljcima četiri prakse biće detaljno opisane. Za svaku praksu, iskustva, dokazi i resursi su pridodati kako bi korisnik bolje razumio šta ove prakse iziskuju.

RAZVOJ INKLUZIVNIH PRAKSI KROZ GRADNJU KAPACITETA

Inkluzivno obrazovanje je proces; to je nešto što se stvara kroz svakodnevnu praksu i povezano je sa nastavnicima, učenicima, nastavnim planom i programom i kontekstima. Inkluzivno obrazovanje uvijek je jedno približavanje, a ne nešto što je uvijek u potpunosti ostvareno. Škole u svijetu kreću se prema tome da budu inkluzivnije. One su na različitim tačkama svog razvoja; neke postižu mnogo u jednoj ili dvije oblasti, ali se bore sa drugima. Aktivnosti obrazovanja nastavnika u kontekstu inkluzivnog obrazovanja treba da su usmjerene na podršku školama na putu da budu inkluzivnije. Aktivnosti obrazovanja nastavnika doprinose gradnji kapaciteta koji su neophodni za stvaranje sistema inkluzivnog obrazovanja. Međutim, obrazovanje individualnih nastavnika nije dovoljno; nastavnici moraju razviti svoje prakse u timovima, nešto što ne mogu naučiti u izolaciji. Prema tome, edukatori nastavnika trebaju razmotriti kontekst u kome se odvija njihova interakcija sa učenicima (na primjer, studenti za buduće nastavnike, nastavnici) i metode koje primjenjuju u tom procesu. Ponekad, gradnja kapaciteta bolje se postiže kroz učešće u procesima razvoja škole. Razvoj školskog programa može promijeniti razumijevanje nastavnika u čemu je suština njihovog rada pružanjem vizije inkluzivne prakse. To će uticati na posmatranje njihovog rada i na ono što oni žele postići. Gradnja kapaciteta, takođe, se postiže kroz razvoj novih alata ili nastavničkih strategija. Nastavnici i drugi profesionalci učiće dok razvijaju svoje prakse i isprobavaju nove pristupe podučavanju. Oni se mogu angažovati u razvoju novih alata za saradnju i praćenja učenja učenika i dok to rade oni stiču znanja i vještine, ali takođe uvećavaju svoju motivaciju i posvećenost. Kao rezultat toga, ukupan kapacitet škola povećava se nakon efikasne primjene novih alata ili strategija.

Ti primjeri naglašavaju da obuka nastavnika u izolaciji ima svoja ograničenja kada se radi o gradnji kapaciteta. Aktivnosti obrazovanja nastavnika u najširem smislu trebaju obezbjediti mogućnosti za učenje za razvoj kompetencija (sposobnosti subjekta), ali i bolje razumijevanje toga šta je važno u nastavničkoj praksi (objekt, cilj). To treba pomoći u razvoju alata i strategija ili razviti ili transformisati okruženja u kome rade. Sveobuhvatna gradnja kapaciteta obraća se svim komponentama prakse, ne samo razvoju sposobnosti pojedinaca. Na osnovu modela inkluzivnih praksi, četiri oblasti kompetencije (ovdje "sposobnosti", krovni izraz za stavove, vrijednosti, vještina i znanje, kompetencije i djelatnost) označavaju četiri prakse koje su potrebne

školama da bi postale inkluzivne škole. Te prakse mogu se razvijati fokusom na sposobnosti subjekta, ciljeve njihove prakse, primjenjenim alatima i strategijama ili okruženju u kome se provode. Sljedeća tabela daje opšti pregled vizija koje trebaju usmjeravati gradnju kapaciteta za inkluziju:

	<i>Kompetentni inkluzivni praktičari (nastavnik)</i>	<i>Pristup, učešće i učenje, uspjeh (učenik)</i>	<i>Transformisanje kapaciteta učenja (nastavni plan i program)</i>	<i>Omogućavanje socijalnog i fizičkog okruženja (kontekst)</i>
<i>Fokus na sposobnosti subjekta</i>	Lični profesionalni razvoj	Poštovanje različitosti učenika	Podrška svim učenicima	Rad sa drugima
<i>Fokus na objektu i ciljevima</i>	Zajednice prakse	Zajednica učenja	Fleksibilan nastavni plan i program	Odnosi uzajamnog poštovanja
<i>Fokus na alatima i strategijama</i>	Gradnja zajedničkog plana	Personalizovano obrazovanje	Unaprijeđenje učenja	Uspostavljanje mreža i partnerstava
<i>Fokus na okruženju</i>	Kultura profesionalnog učenja	Atmosfera inkluzije	Mogućnosti za učenje	Upravljanje obrazovanjem

Tabela 4: Okvir za gradnju kapaciteta za promovisanje inkluzivnih praksi u školama

U sljedećim poglavljima opisaćemo detaljnije četiri prakse uključene u postizanje inkluzivnih praksi u školama. Okvir koji je ovdje predstavljen pruža orijentaciju za svakoga ko je uključen u gradnju kapaciteta u pravcu inkluzivnog obrazovanja. Korištenje istog okvira olakšava komunikaciju različitih ustanova koje se bave obrazovanjem nastavnika, ali i između obrazovanja nastavnika, škola i drugih aktera. To može biti važno za razjašnjenje odgovornosti za gradnju kapaciteta u bilo kom datom domenu. Različiti regioni ili zemlje imaju u ovom smislu različite aranžmane. Na primjer, razvoj alata (udžbenici, materijali za učenje, testovi) mogu biti u rukama vladinih agencija ili odgovornost škola. Neki obrazovni sistemi imaju stroge regulative u vezi sa nastavnim planom i programom i organizuju nacionalne ispite da bi ocijenili učinak učenika. U takvim sistemima teško je razviti fleksibilan nastavni plan i program ili čak i nemoguće i povezane aktivnosti obrazovanja nastavnika imaće mali efekat u praksi. Važno je imati na umu da nastavnici igraju ključnu ulogu, ali ponekad gradnja kapaciteta mora se uraditi u drugim dijelovima obrazovnog sistema prije nego nastavnici mogu postati inkluzivni praktičari.

Razmišljanje u smislu praksi a ne izolovanim karakteristikama "dobre prakse" pomaže u razvijanju systemske perspektive o sposobnostima nastavnika i praksama nastavnika. Nije uvijek (samo) slučaj da zbog nedostatka kompetencija nastavnici ne uspiju biti inkluzivni praktičari. Često postoje prepreke u njihovom radnom okruženju zbog suprotstavljenih ciljeva koji oni trebaju postići (na primjer podučavati različite grupe djece sa jedne i primjena strogog nastavnog plana i programa sa druge strane). Ovaj okvir pomaže u isticanju takvih tenzija i kontradiktornosti u nastavničkoj praksi i razvoju razumijevanja kako se ova pitanja mogu rješavati. Da bi bili u stanju prepoznati konfliktne prakse (podržavati učenike sa jedne i iznevjeriti ih sa druge strane) je prvi korak u pravcu nalaženja rješenja. U ovom slučaju, ovaj se problem ne može riješiti putem obrazovanja nastavnika, već kroz promjenu zakona, koji omogućava nastavnicima da podrže učenje na različitim stepenima uspjeha bez isključenja. Okvir pomaže u razvoju široke perspektive gradnje kapaciteta u nadi da će to stimulisati čitaoca na promišljanje inovativnih pristupa u cilju promovisanja razvoja inkluzivnog obrazovanja.

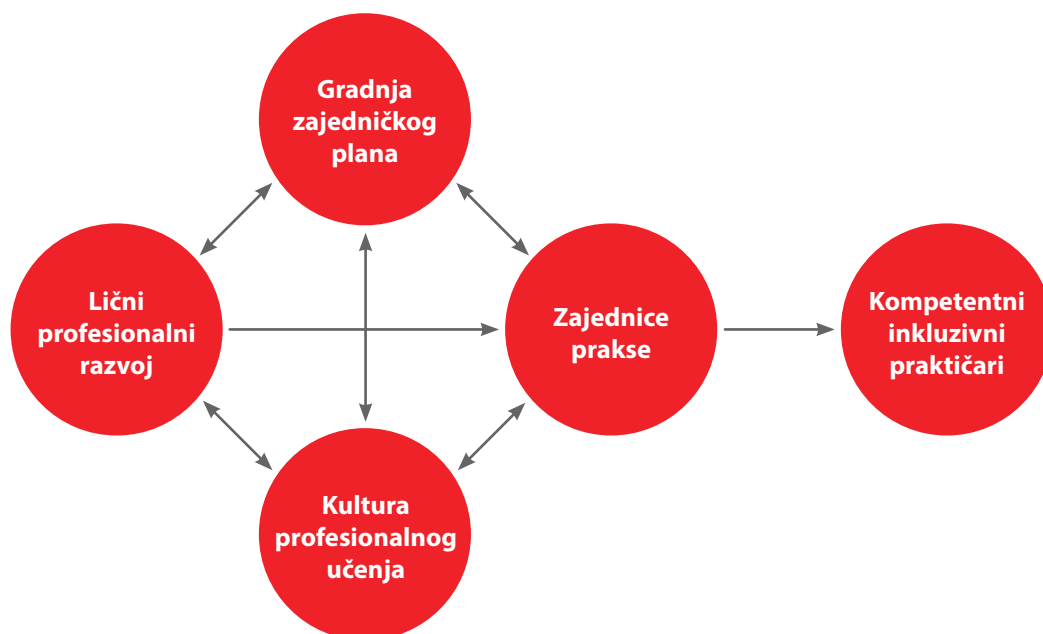
2. Inkluzivne prakse u odnosu na profesionalizam

KOMPETENTNI INKLUZIVNI PROFESIONALCI

Opšti pregled

Profesionalci u školama i drugim obrazovnim okruženjima, koji žele postati inkluzivni praktičari, imaju sposobnost da se angažuju u ličnom profesionalnom razvoju, ali je potrebno više za uključivanje u prakse čiji je cilj razvoj profesionalizma nastavnika. Da bi neko bio kompetentan, inkluzivni profesionalac, osoblje škole ili svih škola u zajednici, treba da stvore zajednice prakse, gdje se dijele iskustva i koriste za saradničko

učenje, gdje se ljudi dobro osjećaju i postaju motivisaniji i gdje se kolektivna djelatnost može razviti u cilju napredovanja škole. Da bi se to postiglo, potrebno je razviti zajednički plan pomažući osoblju da se angažuje u zajedničkim praksama. Takvi razvojni planovi, zajednička infrastruktura, zajednički profesionalni jezik i koncepti ili zajednički komunikacioni alati samo su neki od primjera. Biće takođe neophodno za sve učesnike da izgrade kulturu profesionalnog učenja. To znači stvaranje okruženja ili konteksta koji olakšava učenje nastavnika; inkluzivne škole postaju organizacije za učenje. Profesionalni razvoj postaje dio stalnog procesa adaptacije i sredstvo transformacije.

Ilustracija 8: Praksa za postizanje kompetentnih inkluzivnih profesionalaca

Fokus na sposobnostima: lični profesionalni razvoj

Inkluzivni praktičari razumiju, prihvataju i pozdravljaju činjenicu da biti inkluzivni praktičar predstavlja proces koji traje tokom cijelog profesionalnog života. Oni se aktivno angažuju u procesu učenja, ne samo podučavanja. Oni koriste različite pristupe profesionalnom razvoju kao što su konsultacije, obuka, prisustvovanje predavanjima, konferencijama ili radionicama, ali koriste i otvorene učionice, saradničko učenje i mentorstvo. Proces formiranja inkluzivnog praktičara je beskrajn i zahtjeva refleksiju, kritički osvrt na vlastite postupke i spremnost da se doprinese učenju drugih. To uključuje i da budete nosilac individualnog i kolektivnog učenja u cilju širenja stavova, vrijednosti, vještina i znanja, kompetencija kroz lični profesionalni razvoj. Za dodatne informacije pogledati Profil inkluzivnih nastavnika (Evropska agencija 2012).

Fokus na objekt i ciljeve: zajednica prakse

Nastavnici moraju da se pomjere iz svoje izolacije i rade sa drugima; to je neophodan korak ka istinski kompetentnim, inkluzivnim profesionalcima. Prema tome, ovdje je važan cilj razvijanje zajedničke prakse sa drugima. U zajednici prakse, profesionalci uče kroz podjelu iskustava i rada u pravcu zajedničkog cilja, a to je formiranje kompetentnih inkluzivnih profesionalaca. Inkluzivni profesionalci bave se diverzitetom mišljenja, kompetencijama, aspiracijama ili stilovima komunikacije i koriste ih na najbolji mogući način u cilju poboljšanja prakse. U zajednici prakse svaki profesionalac je poštovan, cijenjen i neko čiji se stav uvažava znajući da može dati doprinos u pravcu razvoja profesionalizma nastavnika.

Fokus na alate i strategije: izgradnja zajedničkog plana

U cilju formiranja zajednice praksi biće neophodno da svako u timu, školi ili zajednici saraduje efektivno i efikasno. Da bi se to postiglo i da bi se ojačala zajednica prakse, potrebno je napraviti zajednički plan interakcije, komunikacije i saradnje. Zajednički jezik je, na primjer, moćna alatka za zajednički rad i povećanje efikasnosti vaše saradnje. Kao zajednica profesionalaca koji rade na poboljšanju vaših kolektivnih vrijednosti, vještina i znanja, vaših kompetencija i djelatnosti, potrebni su vam alati kao što su razvojni planovi škole ili procedure za održavanje efikasnih timskih sastanaka za profesionalni razvoj. Dio zajedničkog plana

su i zajednički pristupi razvoju tima, na primjer korištenjem supervizije ili drugih profesionalnih metoda razmjene. To, takođe, može uključivati zajedničke metode za projektno planiranje, otvorene časove ili neke druge pristupe saradničkog učenja.

Fokus na kontekstu: kultura profesionalnog učenja

Ako praktičari žele postati inkluzivni praktičari u timu profesionalaca biće im potrebno okruženje koje podržava njihove napore da bi postali profesionalniji. Profesionalni praktičari moraju biti u stanju raditi u okruženju koje greške vidi kao mogućnosti, a ne kao manjak profesionalizma. Nastavnici se, takođe, vide kao učenici u svakoj fazi svog profesionalnog razvoja. Inkluzivne škole u stanju su stvoriti kulturu profesionalnog učenja i da se angažuju u učenju kao organizaciji. Mora postojati snažno rukovodstvo koje je u stanju voditi proces i inicirati neophodne organizacione promjene radi lakšeg učenja u timu i pojedinaca. Praktičari moraju razviti razumijevanje škole kao entiteta ili sistema koji će se jedino promijeniti kroz promjenu u njihovoj vlastitoj praksi – sinhronizovano sa drugima. Škole koje uče u stanju su da te promjene i razrade. Oni mogu promijeniti svoju upravljačku strukturu, organizaciju i procedure za stvaranje olakšavajućeg okruženja za profesionalni razvoj nastavnika i drugog osoblja.

RAZVOJ SPOSOBNOSTI POTREBNIH ZA KOMPETENTNE INKLUZIVNE PROFESIONALCE

Profesionalni razvoj u tri faze

Sljedeća tabela daje opšti pregled šta se može očekivati od inkluzivnih praktičara u tri faze profesionalnog razvoja:

Kompetentni inkluzivni praktičari	Početo obrazovanje nastavnika	Nastavak profesionalnog razvoja	Obrazovanje za mentore, lidere i nosioce promjena
Razvoj vlastitog profesionalizma	Biti sposoban preuzeti identitet inkluzivnog nastavnika	Biti sposoban razmišljati o i razvijati praksu	Biti sposoban stvoriti i transformisati praksu
Zajednica prakse	Biti sposoban učestvovati u zajednici prakse	Biti sposoban razvijati zajednice prakse	Biti sposoban transformisati zajednice prakse
Izgradnja zajedničkog plana	Biti sposoban koristiti postojeći zajednički plan	Biti sposoban razvijati zajednički plan	Biti sposoban transformisati zajednički plan
Kultura profesionalnog učenja	Biti sposoban doprinijeti kulturi profesionalnog učenja	Biti sposoban razviti kulturu profesionalnog učenja	Biti sposoban transformisati kulturu profesionalnog učenja

Tabela 5: Nivoi sposobnosti kroz profesionalni razvoj: profesionalizam

Praktični primjeri i ideje nastavnika uključenih u projekat "Regionalna podrška za inkluzivno obrazovanje" nakon diskusije i razmjene mišljenja

- Lična dobrobit, može da se nosi sa stresom;
- Nastavnici kao nosioci svog vlastitog učenja;
- Nastavnici kao efikasni praktičari, uključujući pozitivan stav prema sebi, samoefikasnost;
- Biti svjestan situacije, a ne kognitivno "tuneliranje";
- Kombinovati praktični sa teoretskim radom;
- Nastavnici kao misaoni praktičari, uključujući svijest o situaciji, meta-kognitivne vještine, kritičku samo-procenu;
- Spremnost nastavnika da uče od drugih i da se angažuju u saradničkom učenju;
- Saradničko mentorstvo;
- Razmjena iskustva između saradnika (na primjer studijske posjete, otvoreni časovi, zajedničke aktivnosti, saradničko učenje);
- Mješoviti razredi radi angažovanja u timskom podučavanju i međusobnom učenju;

- Sa početkom od "mikro tima" motivisanih nastavnika, preko podjele iskustva sa drugima u cilju postepene promjene njihovih stavova o saradnji;
- Upotrijebiti planiranje razvoja škole za razvijanje zajedničke vizije inkluzivnog obrazovanja u školi;
- Primjena procedure samoprocjene kao osnove za razvoj dokumenta školske politike;
- Prevladavanje teškoća uspostavljanjem procedura u školama za individualno obrazovno planiranje;
- Stvoriti bazu podataka dobrih praksi i materijala i podijeliti to sa kolegama;

Primjeri dobre prakse izvan projekta

- "Koliko je dobra naša škola?" predstavlja paket pokazatelja za samoevaluaciju škole, organizovanu unutar kvalitativnog okvira koji je isti okvir korišten u ranom okruženju, koji su koristili zvaničnici obrazovanja ili dječje službe. Sposobnost za procjenu vaših vlastitih praksi je važan prvi korak u pravcu profesionalizma. Informacije dostupne na: http://www.educationscotland.gov.uk/resources/h/genericresource_tcm4684382.asp;
- Međunarodni projekat rukovodstva nastavnika. Informacije dostupne na: <http://www.teacherleadership.org.uk/the-itl-initiative.html>.

Izvori i dodatne informacije

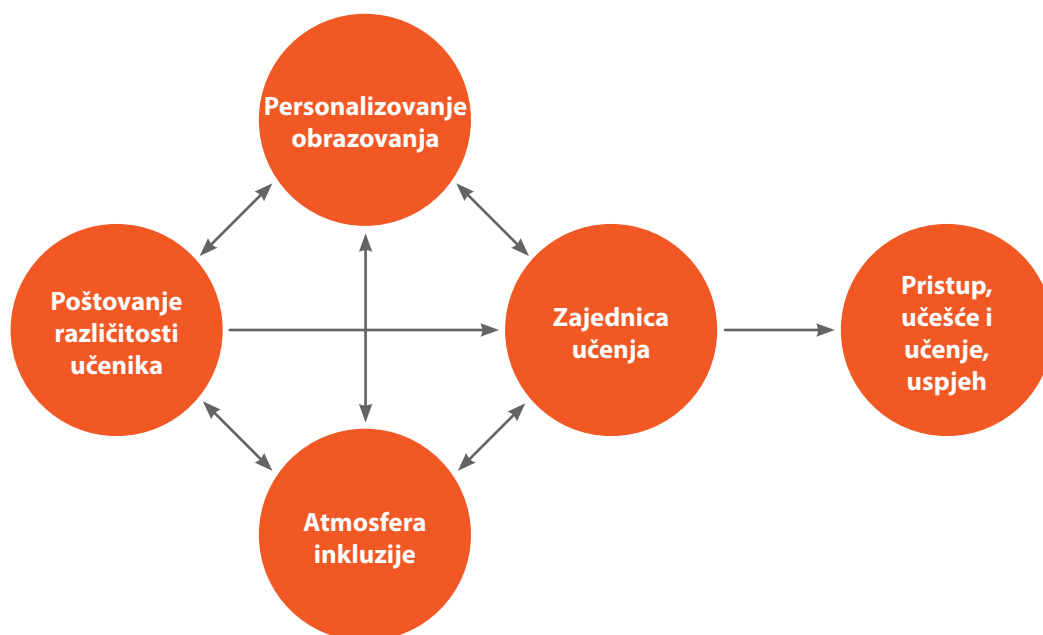
- Škole koje uče (Senge 2012);
- Biti reflektivni praktičar (Schön 1983);
- Nastavnici predvodnici promjena. Radiistraživanje za poboljšanje škole (Durrant& Holden 2006);
- Stvaranje zajednica prakse (Lave and Wenger 1991).

3. Inkluzivna praksa u odnosu na učenike

PRISTUP, UČEŠĆE I UČENJE, USPJEH

Opšti pregled

Profesionalci u školama i drugom obrazovnom okruženju koji žele promovisati pristup, učešće, učenje i uspjeh za sve svoje učenike ili čak trebaju biti u stanju poštovati različitost učenika. Međutim, potrebno je više za uključivanje u prakse koje ispunjavaju prava svakog djeteta ili mlade osobe na obrazovanje. Da bi se to postiglo, sva djeca i omladina moraju biti dio obrazovne zajednice – u učionici, školi i u zajednici. Poštovanje različitosti učenika u praksi znači osigurati da postoji atmosfera inkluzije između učenika, njihovih porodica i prijatelja. Učenici moraju poštovati jedni druge, cijene jedni druge, pomažu jedni drugima i uče jedni od drugih. Inkluzivne škole su škole gdje su svi dobrodošli ne samo od strane nastavnika, već od svih. Da bi se to postiglo, nastavnici i drugi profesionalci moraju koristiti alate, metode i strategiju koja pomaže u razumijevanju, poštovanju i podršci svakom djetetu kao ličnosti i nosiocu prava. Radi se personalizaciji obrazovanja da bi se osiguralo da različitost učenika ne vodi kršenju njihovih prava na obrazovanje (pristup), njihovih prava u obrazovanju (učenje i učešće) i postarati se da oni kroz svoje obrazovanje mogu preuzeti svoja prava u društvu (uspjeh). Personalizovano obrazovanje znači da se talenti, ambicije i interesi učenika uzimaju u obzir i koriste kao alati u stvaranju zajednice učenja.

Ilustracija 9: Praksa za postizanje pristupa, učešća i učenja, i uspjeha

Fokus na sposobnosti: poštovanje različitosti učenika

Inkluzivni nastavnici poštuju, prihvataju i cijene svu djecu ili omladinu i njihovo lično pravo na obrazovanje. Oni aktivno ohrabruju svu djecu i omladinu da se izraze i da aktivno doprinose zajednici učenja. Razlike što se tiče pola, jezika, porijekla, socijalno-ekonomskog porijekla, fizičkih i mentalnih karakteristika, sposobnosti se poštuju i koriste kao resursi, a ne kao prepreke. Poštovanje različitosti učenika implicira i poštovanje njihovih porodica kao važnih faktora koji doprinose učenju i razvoju i implicira uvažavanje različitosti u školskom timu i zajednici. Inkluzivni nastavnici sa sobom donose stavove, vrijednosti, vještine i znanje, kompetencije kao i djelatnost da osiguraju pristup, učešće i učenje i uspjeh za svu djecu i mlade ljude. Za više informacija pogledati Profil inkluzivnih nastavnika (Evropska agencija 2012).

Fokus na objektu i ciljevima: zajednica učenja

Da bi koristio te sposobnosti u datoj situaciji, inkluzivni praktičar treba stvoriti viziju pristupa, učešća i učenja kao i postignuća za svu djecu i mlade ljude i odrediti ciljeve i zadatke da se to postigne. Ciljevi se odnose na različitost učenika u učionici u svrhu njihovog okupljanja u zajednici učenika. U zajednici svaki učenik je dobrodošao, on je poštovan i pružena mu je neophodna podrška kako bi mogao da učestvuje, uči i ostvaruje rezultate. Razlike se koriste kao snaga omogućavanjem različitim perspektivama i talentima da doprinesu sveukupnom učenju grupe. Pažnja nastavnika nije na pojedinim učenicima, već na zajednicu koja uči koju čine svi đaci. U zajednici učenja svi učenici mogu naći svoje mjesto i ako su svi učenici isti to bi bila besmislena zajednica – jer različita djeca ili omladina mogu pomoći jedni drugima u njihovom učenju.

Fokus na alatima i strategijama: personalizovano obrazovanje

Važna alatka za stvaranje zajednica učenika je personalizacija obrazovanja. Suštinski, to znači da se učenici ne posmatraju samo u svojoj ulozi učenika, već kao ličnosti sa svojim vlastitim biografijama, iskustvom, sposobnostima i aspiracijama. Zasniva se na premisi da se istinsko učenje događa samo kada je sadržajno za tu osobu i kada je u skladu sa njihovim identitetom i interesima. Personalizovano obrazovanje je osnovna strategija u cilju postizanja da su djeca i omladina u stanju da doprinesu zajednici učenika čiji su oni dio. To uključuje korištenje pristupa kao što su mentorstvo, obuka ili potpora kao podrška procesu učenja, ali i nezavisnu podršku radi promovisanja djelatnosti učenika. Podrška se daje radi poboljšanja samoregulacije, rješenosti i motivacije učenika na način koji poštuje njihov identitet. To uključuje davanje mogućnosti izbora, ali i stalnog feedback-a ili povratne informacije o napretku učenika u njihovom obrazovanju.

Fokus na sadržaj: okruženje inkluzije

Realizacija zajednica učenika zahtijeva okruženje za učenje u kome se svi osjećaju poštovani i prihvaćeni. Okruženje inkluzije treba biti razvijeno gdje se greške vide kao mogućnosti da se nauči, a postignuća se

proslavljaju kao uspjeh pojedinaca i grupe. Škola treba postati mjesto povjerenja i poštovanja, gdje učenici i nastavnici aktivno surađuju radi promoviranja učenja i učešća. Istinsko učenje nije moguće bez uzajamnog angažovanja, bez socijalne interakcije i komunikacije. U cilju promoviranja uzajamnog angažovanja, inkluzivni praktičari moraju investirati u izgradnju povjerenja i poštovanja između učenika i angažovati ih u proces donošenja odluka koje se tiču njihovog učešća i učenja. Ovdje se radi o stvaranju pozitivne i prihvatajuće klime, podrške učenicima u rješavanju konflikta i međusobnih tenzija. Takođe, ovdje se radi i o osiguranju da svi aspekti okruženja olakšavaju pristup, učenje i učešće, uključujući fizičke i socijalne prepreke.

RAZVOJ SPOSONOSTI ZA POŠTOVANJE RAZLIČITOSTI UČENIKA

Profesionalni razvoj u tri faze

Sljedeća tabela daje opšti pregled onoga što se može očekivati od inkluzivnih praktičara u tri faze profesionalnog razvoja:

Učenik	Početno obrazovanje nastavnika	Nastavak profesionalnog razvoja	Obrazovanje za mentore, lidere i nosioce promjene
Poštovanje različitosti učenika	Biti sposoban poštovati različitosti učenika	Biti sposoban razviti prakse u školi radi poštovanja svih učenika	Biti sposoban transformisati prakse radi poštovanja svih učenika
Zajednica učenika	Biti sposoban razviti zajednicu prakse u učionici	Biti sposoban razviti zajednicu učenika u školi	Biti sposoban transformisati zajednice učenika
Personalizacija obrazovanja	Biti sposoban adekvatno personalizovati obrazovanje	Biti sposoban razviti prakse u školi za personalizaciju obrazovanja	Biti sposoban transformisati prakse za personalizovanje obrazovanja
Atmosfera inkluzije	Biti sposoban doprinijeti atmosferi inkluzije u učionici	Biti sposoban razviti atmosferu inkluzije u školi	Biti sposoban transformisati atmosferu inkluzije u školi i zajednici

Tabela 6: Nivoi sposobnosti kroz profesionalni razvoj: učenik

Praktični primjeri i ideje nastavnika uključenih u projekat "Regionalna podrška za inkluzivno obrazovanje" nakon diskusija i razmjene mišljenja

- Razmišljanje o vlastitom socijalnom identitetu, predrasudama i stereotipima;
- Prihvatanje svakog učenika kao nekoga ko želi učiti;
- Povećanje svijesti o predrasudama i problemima vezanim za etiketiranje djece;
- Razgovor o stavovima nastavnika o različitostima učenika;
- Nastavnici trebaju biti nedvosmisleni i predusretljivi prema svakom djetetu;
- Povećanje svijesti učenika, roditelja i zvaničnika u obrazovanju o inkluzivnom obrazovanju (aktivnosti bez troškova za podizanje svijesti);
- Filozofija za djecu da razviju njihov način mišljenja o drugima;
- Mješoviti razredi za podizanje svijesti i podršku razvoju boljem razumijevanju između učenika različitih etničkih grupa;
- Novi pristupi rukovođenju učionicom za velike razrede kako bi se osiguralo da je svako dijete uvaženo kao jedinstveno i organizovati efektivan grupni rad gdje se djeca međusobno uključuju, potreba za rukovođenjem učionicom koja poštuje različitosti;
- Formirati istraživačke zajednice da istraže alate za promoviranje pripadnosti, identiteta i autonomije;
- Razviti pojmove inkluzivnog obrazovanja u školi i u zajednici;
- Angažovanje u školskim projektima o podizanju svijesti;
- Obogatiti znanje o drugim kulturama i jezicima zajedno sa porodicama i djecom koji dolaze iz tih sredina;
- Angažovanje u zajedničkim aktivnostima kao što su sportski događaji, stvaranje novina, izložbe;
- Zajednička radionica i događaji za učenje za nastavnike, roditelje, učenike radi razjašnjenja termina "inkluzivno obrazovanje" i "različitosti";

- Multikulturalni programi u školama fokusirani na prihvatanje različitosti i sličnosti;
- Uvođenje predmeta socijalne pravde i promovisanje ljudskih prava;
- Razmotriti pitanja u vezi sa povjerenjem i etikom, na primjer u vezi sa otkrivanjem informacija o specijalnim potrebama ili invaliditetu.

Primjeri dobra prakse izvan projekta

- “Učenje bez granica”, projekat Univerziteta Cambridge posvećen je razvoju pristupa učenju i podučavanju koji se ne oslanja na deterministička uvjerenja o sposobnosti. Projekt je inspirisan višedecenijskim istraživanjem koje je skrenulo pažnju na mnoge složene načine na koje ideje fiksne sposobnosti, i prakse zasnovane na njima, mogu limitirati učenje. Informacije dostupne na: <http://learningwithoutlimits.educ.cam.ac.uk/>;
- Indeks za inkluziju je paket materijala kao vodič školama kroz proces razvoja inkluzivne škole. Radi se o izgradnji zajednica koje daju podršku i koje ohrabruju visoka postignuća za cjelokupno osoblje i učenike. Informacije dostupne na: <http://www.csie.org.uk/resources/inclusion-index-explained.shtml>.

Izvori i dodatne informacije

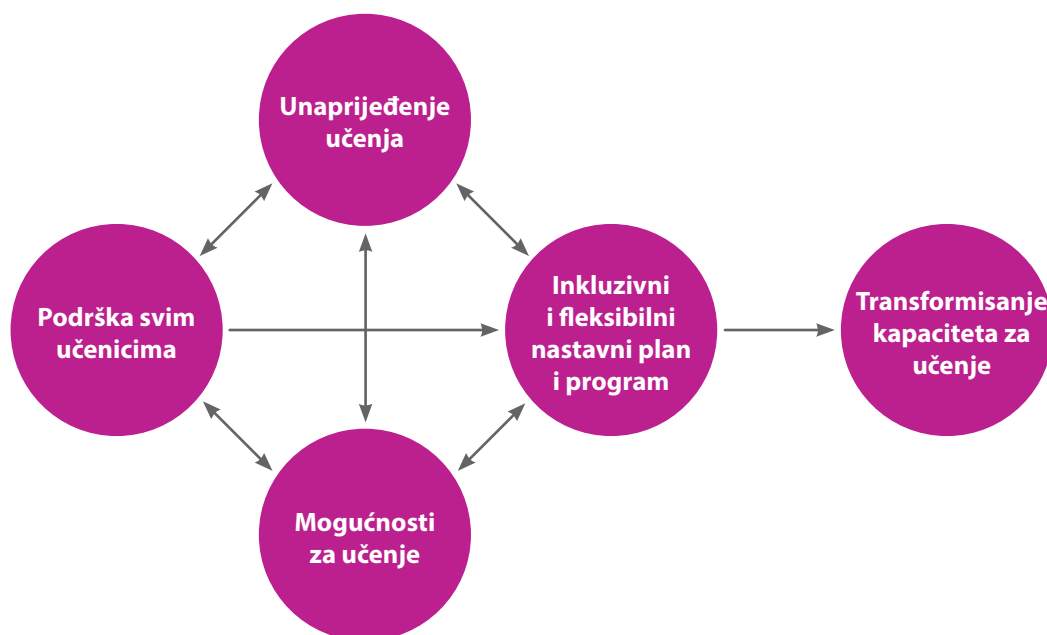
- Učenje bez ograničenja (Hart et al. 2004);
- Stvaranje učenja bez ograničenja (Swann et al. 2012);
- Indeks za inkluziju (Booth & Ainscow 2002);
- Obrazovanje nastavnika koji imaju kulturalno razumijevanje (Villegas and Lucas, 2002).

4. Inkluzivne prakse u odnosu na nastavni plan i program

TRANSFORMACIJA SPOSOBNOSTI UČENJA

Opšti pregled

Profesionalci u školama i drugom obrazovnom okruženju koji žele postati inkluzivniji imaju sposobnost koja je povezana sa podrškom svim učenicima, ali potrebno je više biti uključen u prakse čiji je cilj transformacija sposobnosti učenja učenika ili đaka. Podrška svim učenicima mora biti vođena vizijom da je svako dijete ili mlada osoba sposobna da uči, da razvija talente i sposobnosti koje su relevantne za život odrasle osobe, radi se o transformisanju samog učenja radi spremnosti za budućnost gdje će sposobnost za učenje i prilagođavanje uslovima koji se mijenjaju biti najvažniji. Kako bismo osigurali da su sva djeca i mladi ljudi sposobni za učenje na najvišem mogućem nivou ovdje je cilj stvoriti inkluzivni i fleksibilni nastavni plan i program. Prethodno znanje i iskustvo sve djece i mladih ljudi mora se uzeti u obzir kada se usvaja novi nastavni plan i program. Nastavni plan i program mora odgovarati interesima učenika kako bi oni bili angažovani. Da bi se to postiglo nastavnici i drugi profesionalci moraju razviti i primjeniti strategije čiji je cilj poboljšanje iskustva učenja. Oni moraju biti sposobni olakšati učenje kroz razvoj nastavničkog materijala i korištenje strategija procjene koje su prilagođene situaciji svakog učenika. Postoji potreba za planovima za učenje koji odražavaju put učenika kroz nastavni plan i program. Primjena fleksibilnog i inkluzivnog nastavnog plana i programa, takođe, zahtijeva sposobnost stvaranja istinskih mogućnosti za svu djecu i mlade ljude da uče. To uključuje stvaranje pozitivnog okruženja za učenje u učionici i van nje. Takođe, implicira najbolju moguću upotrebu raspoloživih resursa, uključujući doprinose roditelja i zajednice.

Ilustracija 10: Praksa za postizanje Inkluzivnih strategija i alata za učenje

Fokus na sposobnostima: podrška svim učenicima

Inkluzivni nastavnici sposobni su podržati svu djecu i mlade ljude u procesu učenja. Sva djeca su priznata kao osobe sa talentom, nadama i ambicijama koje se mogu ostvariti posredstvom nastavnog plana i programa u cilju podrške njihovom učenju i učešću. Inkluzivni praktičari koncentrišu se na razvoj i transformisanje sposobnosti djece za učenje i pomažu im da prošire svoja životna iskustva. Oni imaju neophodne sposobnosti da budu svjesni, da procijene i uzmu u obzir različite potrebe za učenjem kada planiraju nastavu kao i da na njih adekvatno odgovore u učionici. Prilike za učenje u učionici i van nje koriste se efikasno ili se stvaraju kada je to potrebno. Inkluzivni nastavnici donose sa sobom stavove, vrijednosti, vještine i znanje, kompetencije kao i djelatnost da usvoje inkluzivne pristupe podučavanju i podršci u učenju svim učenicima. Za više detalja pogledati Profil Inkluzivnih nastavnika (Evropska agencija).

Fokus na objektima i ciljevima: inkluzivni i fleksibilni nastavni plan i program

Inkluzivni nastavnici moraju razviti svijest o nastavnom planu i programu koji daje šanse za učenje, a ne kao nešto što diktira šta i kada nešto treba uraditi. Nastavni plan i program je sredstvo kojim se sposobnost učenja djece i mladih ljudi transformiše. Sa namjerom podrške svim učenicima, na način koji transformiše njihove sposobnosti učenja, nastavnici moraju podijeliti nastavni plan i program kako bi izašao u susret potrebama učenja, interesima i talentima svakog učenika. Učenici igraju aktivnu ulogu ovdje i preuzimaju odgovornost za svoje učenje što je više moguće. Inkluzivni praktičari sposobni su koristiti nastavni plan i program kao sredstvo koje olakšava učenje stvaranjem izazovnih i interesantnih zadataka ili projekata u kojima učenici mogu razvijati različite sposobnosti radeći zajedno u pravcu istog cilja. Ciljevi ili očekivanja postignuća u skladu su sa nastavnim planom i programom. Učenici su upoznati sa ovim ciljevima i onda kada su ih postigli. To pomaže da učenje postane vidljivo.

Fokus na alatima i strategijama: unaprijeđenje učenja

Sa namjerom da se primjeni fleksibilan i inkluzivan nastavni plan i program neophodno je da nastavnici i drugi profesionalci koriste efikasne alate i strategije radi unaprijeđenja učenja. To se može postići objašnjenjem različitih stilova učenja i razvojem zadataka koji koriste različite senzorne modalitete učenja. Nastavnici moraju dobro poznavati svoju predmetnu materiju, ali što je još važnije, oni moraju predvidjeti kognitivne izazove i koristiti strategije da ih prevaziđu. Oni moraju biti u stanju diferencirati predavanja da odgovaraju potrebama učenja svakog učenika i u tu svrhu oni moraju dobro razumijevati procese učenja ili procese rješavanja problema te kako se oni mogu podržati, na primjer pružanjem povratne informacije. Dokumentovanje učenja u dnevniku učenja ili korištenje drugih strategija radi vizuelnog predstavljanja učenja, učenicima je važno jer im pomaže da transformišu svoje vlastite pristupe učenju i time ga unaprijede. Informaciona i komunikaciona tehnologija /Information and Communication Technology - ICT/ igra važnu ulogu u unaprijeđenju učenja u inkluzivnoj učionici.

Fokus na sadržaj: mogućnosti za učenje

Realizacija inkluzivnog i fleksibilnog nastavnog plana i programa zahtjeva okruženja za učenje koja pružaju mogućnosti za učenje svoj djeci i mladim ljudima. Okruženja za učenje trebaju se poklapati sa aktivnostima učenja koje će učenici provoditi. Fiksno grupisanje djece može biti prepreka jer za neke aktivnosti djeca trebaju raditi u malim grupama ili sama, dok se druge aktivnosti mogu izvoditi u velikim grupama. Fleksibilno grupisanje i svrhovito korištenje prostora i raspoloživog okruženja u školi i zajednici može stvoriti bolje mogućnosti za učenje. Mogućnosti za učenje mogu se stvoriti samo ako su prostori za učenje i nastavni plan i program dostupni i relevantni za sve učenike. Nastavnici trebaju biti u stanju predvidjeti mogućnosti, iskoristiti ih i osmisliti na najbolji mogući način. Stvaranje mogućnosti za učenje zahtjeva resurse škole, ali što je i važnije, najbolju moguću upotrebu raspoloživih resursa unutar škole i van nje. Inkluzivni praktičari trebaće razviti kulturu učenja, a ne samo nastupati u školi. Neke djeci biće potrebne dodatne usluge ili podrška od drugih profesionalaca kako bi se osiguralo da mogu koristiti raspoložive mogućnosti za učenje u njihovu najveću moguću korist.

RAZVOJ SPOSOBNOSTI RADI PODRŠKE SVIM UČENICIMA*Profesionalni razvoj kroz tri faze*

Sljedeća tabela daje opšti pregled šta se može očekivati od inkluzivnih praktičara u tri faze profesionalnog razvoja:

Nastavni plan i program	Početno obrazovanje nastavnika	Nastavak profesionalnog razvoja	Obrazovanje za mentore, lidere i nosioce promjene
Podrška svim učenicima	Biti sposoban podržati sve učenike	Biti sposoban razviti prakse u školama radi podrške svim učenicima	Biti sposoban transformisati prakse radi podrške svim učenicima
Inkluzivni i fleksibilni nastavni plan i program	Biti sposoban primjeniti nastavni plan i program	Biti sposoban razviti nastavni plan i program koji se zasniva na školi	Biti sposoban napraviti ili transformisati nastavni plan i program
Unaprjeđenje učenja	Biti sposoban upotrijebiti strategije radi jačanja učenja u učionici	Biti sposoban razviti instruktivne prakse u školama	Biti sposoban stvoriti ili transformisati instrukcione prakse u školama
Mogućnosti za učenje	Biti sposoban osmisliti situacije u kojima svi učenici mogu učiti	Biti sposoban razviti nove mogućnosti radi učenja u školama	Biti sposoban stvoriti ili transformisati mogućnosti radi učenja u zajednici

Tabela 7: Nivoi sposobnosti kroz profesionalni razvoj: nastavni plan i program

Praktični primjeri i ideje nastavnika uključenih u projekat "Regionalna podrška za inkluzivno obrazovanje" nakon diskusija i razmjene mišljenja

- Nastavnik ohrabruje svako dijete da napreduje;
- Velika očekivanja u smislu uspjeha i učenja učenika;
- Nastavnik posjeduje znanje o metodologiji nastave;
- Poznavanje potreba učenja djece sa invaliditetom;
- Metoda otvorenog časa: simulirani čas;
- Obuka osmišljavanja individualnih obrazovnih planova;
- Korištenje nastavnog plana i programa za promovisanje akademskog, socijalnog i emocionalnog učenja;
- Potreba za razjašnjenjem kako razviti individualne obrazovne planove;
- Praktični izazovi razvoja ciljeva učenja i povezivanje sa nastavnim planom i programom, potreba za praktičnim vodičem za metode učenja, procjene i instrumente radi komunikacije o učenju i podršci učenju sa učenicima, roditeljima i drugim nastavnicima;
- Programi usmjereni na situaciono razumijevanje učenja;
- Potreba za inovativnim metodama podučavanja;
- Efikasni pristupi podučavanja u heterogenim razredima;

- Mješoviti razredi radi stvaranja novih mogućnosti učenja za učenike u odvojenim etničkim grupama;
- Zajedničke aktivnosti učenika i njihovih roditelja;
- Prenosni računar kao pomoć u boljem organizovanju dječje zadaće (stvaranje mogućnosti za učenje);
- Implementacija aktivnosti “van učionice” i vještina povezanih sa radionicama (ples, odjeća i nakit, znakovni jezik);
- Mobilni timovi radi podrške specijalnim obrazovnim potrebama djece.

Primjeri dobre prakse izvan projekta

- Organizacija odredaba kao podrška inkluzivnom obrazovanju (Evropska agencija). Informacije o projektu dostupne na: <https://www.european-agency.org/agency-projects/organisation-of-provision>;
- Uvećanje uspjeha za sve učenike (Evropska agencija). Informacije o projektu dostupne na: <https://www.european-agency.org/agency-projects/raising-achievement>;
- Nastavni plan i program za izvrsnost (Škotska). Informacije dostupne na: <http://www.educationscotland.gov.uk/learningandteaching/thecurriculum/index.asp>;
- ICT za inkluziju – Razvoji i mogućnosti u evropskim zemljama (Evropska agencija). Informacije dostupne na: <https://www.european-agency.org/publications/ereports/ict-for-inclusion-developments-and-opportunities-for-european-countries>;
- ICT pristupnost informacijama u učenju. (Evropska agencija). Informacije dostupne na: <https://www.european-agency.org/agency-projects/ict4ial>.

Izvori i dodatne informacije

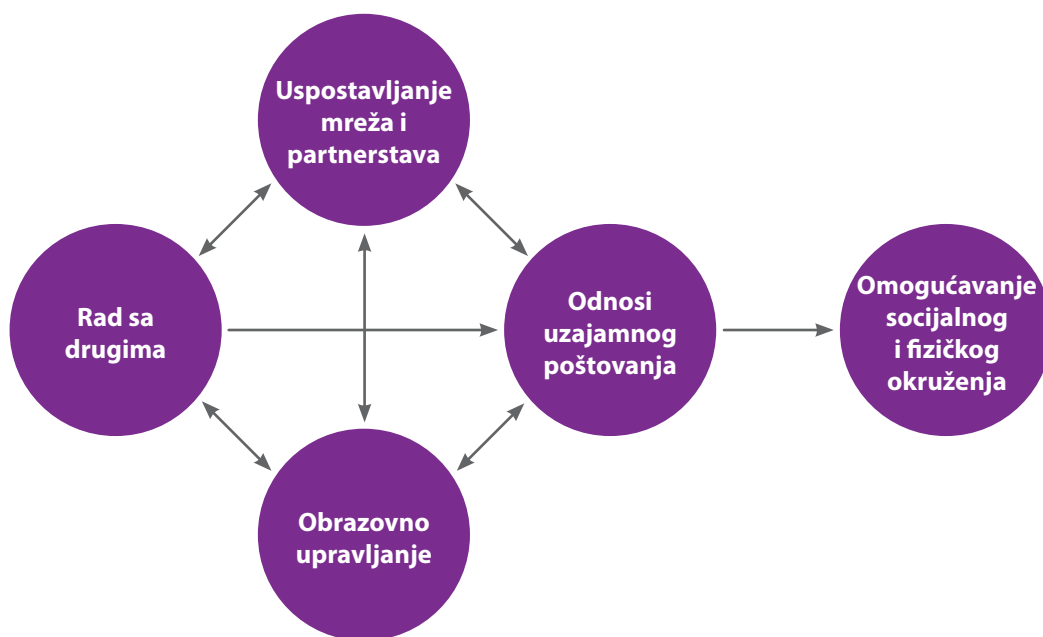
- Vidljivo učenje (Hattie 2009);
- Načiniti učenje vidljivim radi promovisanja angažovanja, razumijevanja i nezavisnosti za sve učenike (Ritchhart et al. 2011);
- Vješt nastavnik (Saphier et al. 2008).

5. Inkluzivne prakse u odnosu na kontekst

STVARANJE PODSTICAJNOG SOCIJALNOG I FIZIČKOG OKRUŽENJA

Opšti pregled

Profesionalci u školama i drugim obrazovnim okruženjima koji žele postati inkluzivni praktičari imaju sposobnost rada sa drugima, ali potrebno je više za uključenost u prakse čiji je cilj stvaranje podsticajnog socijalnog i fizičkog okruženja. Nastavnici i drugi profesionalci trebaju stvoriti pouzdane i inkluzivne odnose koji pomažu u prevazilaženju sukoba, izolacije i podjela koji prijete inkluziji. Odnosi se zasnivaju na povjerenju i poštovanju kroz koje se stvara pozitivna klima, koja pomaže u prevazilaženje teškoća koje nastaju zbog zajedničkog rada i života. Rad sa drugima je moćan način stvaranja okruženja za inkluzivno učenje objedinjenjem sposobnosti, jačina, napora i aktivnosti. Upravo kroz međusobne odnose djeca i mladi ljudi pristupaju novim svijetovima i oni im daju stabilnost u vrijeme kriza. U namjeri da se zajednički postigne podsticajno socijalno i fizičko okruženje cilj je uspostaviti pouzdane odnose kako bi okruženje učionice, škole i zajednice bilo pristupačnije i inkluzivno za sve. To uključuje prakse saradnje radi poboljšanja pristupa raspoloživim resursima kao što su udžbenici ili nastavnički materijali i uvođenja novih resursa kao što su nove tehnologije radi lakšeg učenja i učešća. Upravo kroz mreže i partnerstva sa profesionalcima i organizacijama izvan pojedinačnih škola neophodna stručnost i podrška mogu biti dostupni inkluzivnim praktičarima. Ako su odnosi između različitih aktera zasnovani na saradnji, a ne na primanju i izdavanju naređenja i direktiva, obrazovno upravljanje ili način na koji se upravlja školama mora se bazirati na demokratskom procesu odlučivanja. Upravljačka vlast treba biti u rukama lokalne vlasti, a škole da nađu najbolje moguće rješenje za put naprijed za svoju specifičnu situaciju. Pristupi upravljanju školama odozgo nadole nisu kompatibilni sa neophodnošću inkluzivnih škola da osmisle socijalno i fizičko okruženje da ispune potrebe svojih učenika i zajednice.

Ilustracija 11: Praksa za postizanje podsticajnog socijalnog i fizičkog okruženja

Fokus na sposobnostima: rad sa drugima

Inkluzivni praktičari izlaze iz izolacije svoje učionice i rade sa drugima na stvaranju podsticajnog okruženja koje pomaže u promovisanju učešća i učenja. Da bi se to postiglo nastavnici teže saradnji i timskom radu sa svim relevantnim partnerima, uključujući rad sa roditeljima i porodicom. Oni su svjesni dodatne vrijednosti rada sa drugima, i ne vide to kao dodatno opterećenje na njihovo vrijeme i energiju. Oni su otvoreni za mišljenje drugih i sposobni da se angažuju u interakciji kako bi pronašli dobra rješenja koja odgovaraju svima. Oni imaju vještine da riješe probleme saradnjom i upravljaju kritičnim situacijama koristeći participativne metode, umjesto nametati vlast. Inkluzivni nastavnici sposobni su formirati partnerstva i mreže da pomognu i olakšaju koordinaciju, saradnju i komunikaciju. Inkluzivni praktičari su svjesni važnosti rukovođenja dobrim obrazovanjem koje se odražava u transparentnim odnosima između škole i njenih upravljačkih tijela. Lokalne vlasti i drugi obrazovni zvaničnici u partnerstvu sa školom pomažu u stvaranju uslova koji olakšavaju realizaciju inkluzivnog obrazovanja. Inkluzivni nastavnici donose stavaove, vrijednosti, vještine i znanje, kompetencije i djelatnost u cilju stvaranja podsticajnog socijalnog i fizičkog okruženja zajedno sa drugima. Za više detalja pogledati Profil inkluzivnih nastavnika (Evropska agencija 2012).

Fokus na ciljevima: odnosi uzajamnog poštovanja

Socijalno i fizičko okruženje oblikuje se interakcijama koje se odvijaju u posebnom kontekstu. Ono što je urađeno zajednički, kako je urađeno i sa kojom namjerom definisaće odnose u učionici, školi ili zajednici. Fokusiranjem na izgradnju odnosa uzajamnog poštovanja nastavnici i škole stvaraju okruženja gdje svi mogu učestvovati i učiti, gdje sukobi ne eskaliraju lako jer postoji povjerenje, zajedničko razumijevanje o načinima međusobne interakcije i zajednička vizija onoga što se može postići. Inkluzivne škole ne očekuju od nastavnika samo da rade zajedno, oni aktivno promovišu izgradnju odnosa. Upravo kroz konstruktivne, pouzdane i odnose uzajamnog poštovanja gradi se podsticajno okruženje i zbog tih odnosa ta socijalna okruženja postaju održiva. Formiranje odnosa koji pružaju podršku je posebno važno kada se podučavaju učenici različitog porijekla. Odnosi uz poštovanje, poštene i afirmativni sa svim relevantnim akterima stvaraju pozitivnu školsku klimu i okruženje koje omogućava svima da daju sve od sebe.

Fokus na alatima i strategijama: uspostavljanje mreža i partnerstava

Pouzdana odnosa stvaraju se kroz uspostavljanje odnosa i mreža. Partnerstva se zasnivaju na uzajamnim interesima, ali i na uzajamnom poštovanju u korist svih aktera. Umrežavanje znači uspostavljanje strukturnih odnosa koji se mogu upotrijebiti u različite svrhe. Partnerstva pomažu u rješavanju problema koja mogu biti izvan kapaciteta škole, na primjer razvoj novih procedura procjene ili nastavničkog materijala. Partnerstvo između inkluzivnih škola i specijalizovanih usluga može biti važno u podršci djeci koja imaju problem u učenju. Partnerstva, takođe, mogu biti uspostavljena sa poslovnim sektorom kao pomoć u tranziciji iz

škole na rad. Svaka škola moraće razviti svoje vlastite strategije i metode za umrežavanje i uspostavljanje i održavanje partnerstava. Kada to čine oni trebaju uzeti u obzir lokalnu kulturu. Partnerstva i mreže, takođe, su važni za inkluzivne škole za dobijanje podrške lokalne zajednice. Inkluzivni praktičari, takođe, stvaraju mreže i partnerstva sa drugim školama i drugim profesionalcima kako bi podržali razvoj njihovih inkluzivnih praksi.

Fokus na kontekstu: upravljanje obrazovanjem

Ako praktičari žele stvoriti podsticajno socijalno i fizičko okruženje oni treba da se pozabave ne samo kako da rade zajedno i sarađuju, već i time kako su škole organizovane i kako se njima rukovodi. Najvjerovatnije, inkluzivni praktičari trebaće raditi u socijalnom i političkom kontekstu koji nije idealan za razvoj inkluzivnih praksi. Politike, regulative i lokalno upravljanje mogu stvoriti prepreke implementaciji inkluzivnog obrazovanja. Realizacija podsticajnog socijalnog i fizičkog okruženja zahtijeva politiku okruženja koja omogućava i ohrabruje partnerstva i participativni proces donošenja odluka. Lokalne vlasti trebaju priznati škole i zajednice kao dio sveukupnog upravljanja obrazovanjem. To daje školama neophodno dejstvo za stvaranje okruženja inkluzivne škole, koje se zasniva na potrebama zajednice. Ovaj pristup koji podrazumijeva koordinaciju aktivnostima između aktera, a ne primjenu pristupa odozgo - nadole, naziva se "Obrazovno upravljanje". Kroz partnerstva i mreže o postojećim načinima upravljanja može se govoriti, diskutovati i gdje je to moguće, ti načini mogu se prilagoditi. Nastavnici ovdje postaju nosioci socijalnih promjena koje dotiču partnere izvan škole i pomažu u razvoju inkluzivnih praksi u školama.

RAZVOJ PRAKSI POVEZAN SA RADOM SA DRUGIMA

Profesionani razvoj kroz tri faze

Sljedeća tabela daje opšti pregled toga što se može očekivati od inkluzivnih praktičara u tri faze profesionalnog razvoja:

Kontekst	Početo obrazovanje nastavnika	Nastavak profesionalnog razvoja	Obrazovanje za mentore, lidere i nosioce promjene
Rad sa drugima	Biti sposoban raditi sa drugima	Biti sposoban razvijati zajedničku praksu sa drugima	Biti sposoban stvoriti ili transformisati zajedničku praksu sa drugima
Odnosi uzajamnog poštovanja	Biti sposoban učestvovati u odnosima uzajamnog poštovanja u učionici	Biti sposoban razviti odnose uzajamnog poštovanja u školi	Biti sposoban stvoriti ili transformisati odnose uzajamnog poštovanja u školi i zajednici
Stvarati mreže i partnerstva	Biti sposoban učestvovati u mrežama i partnerstvima	Biti sposoban doprinijeti razvoju mreža i partnerstava	Biti sposoban stvoriti ili transformisati mreže i partnerstva
Upravljanje obrazovanjem	Biti sposoban provoditi praksu unutar postojećeg upravljanja obrazovanjem	Biti sposoban razvijati postojeće upravljanje obrazovanjem	Biti sposoban transformisati postojeće upravljanje obrazovanjem

Tabela 8: Nivoi sposobnosti kroz profesionalni razvoj: kontekst

Praktični primjeri i ideje nastavnika uključenih u projekat "Regionalna podrška za inkluzivno obrazovanje" nakon diskusija i razmjene mišljenja

- Nastavnici koji vjeruju u porodicu, školu i zajednicu kao u tri partnera koja imaju zajedničke ciljeve;
- Ekspertski timovi za podršku nastavnicima;
- Saradničko učenje kao moćan pristup učenju kroz saradnju;
- Poboľjšati saradnju između škola i saradnju sa članovima zajednice (na primjer lokalni investitor podržava postavljanje lifta u školi);
- Prenosni računar radi poboljšanja komunikacije između roditelja i škole. Nagrađivanje nastavnčkog rukovođenja i saradnja kroz formalne nagrade i sistem promocija Web-platforrne ili portale kao način učenja;
- Razmjena posjeta;
- Rad sa drugim različitim profesionalcima u obrazovanju;
- Povezivanje preko tehnologije (društvene mreže);
- Stvaranje zakonske baze za program obuke za mentorstvo.

Primjeri dobre prakse izvan projekta

- Međunarodni projekat nastavnčkog rukovođenja. Informacije dostupne na:<http://www.teacherleadership.org.uk/the-itl-initiative.html>

Izvori i dodatne informacije

- Aktivistička nastavnička profesija (Sachs 2003);
- Biti stručni profesionalni praktičar (Edwards 2010).

6. Rječnik i izvori

RJEČNIK

Sposobnosti /Abilities/

Ovaj termin ovdje se koristi kao krovni izraz za stavove, uvjerenja, vještine i znanje, kompetencije i djelatnost. Odnosi se na kvalitet sposobnosti da se učini ili postigne nešto.

Djelatnost /Agency/

Djelatnost je mogućnost izvršioaca da djeluje u datom okruženju i da transformiše prakse da bi bile inkluzivnije.

Kompetencije /Competences/

Kompetencija opisuje dinamičnu kombinaciju znanja, vještina, vrijednosti, stavova i ličnih karakteristika, omogućavajući nastavniku da djeluje profesionalno i na odgovarajući način u situaciji, primjenjujući ih na koherentan način (Evropska komisija 2011, 7). Postoje četiri oblasti kompetencija inkluzivnih nastavnika: Poštovanje različitosti učenika, Podrška svim učenicima, Rad sa drugima, Lični profesionalni razvoj (Evropska agencija 2012).

Inkluzija /Inclusion/

Inkluzija u kontekstu obrazovanja odnosi se na proces reagovanja na različitost sa ciljem prevazilaženja prepreka učenju i učešću sa naglaskom na onim grupama učenika koji mogu biti u opasnosti od marginalizacije, isljučenja ili neuspjeha (Evropska agencija 2013, 11).

Inkluzivno obrazovanje

Inkluzivno obrazovanje je suštinski kvalitetno obrazovanje, pojam "inkluzivno" ističe da je kvalitetno obrazovanje obezbjeđeno za svu djecu i mlade ljude. Inkluzivno obrazovanje odnosi se u isto vrijeme na sistem (na primjer inkluzivne škole, sisteme inkluzivnog obrazovanja) i na osobe (na primjer biti angažovan ili učestvovati u obrazovanju, realizovanju prava na obrazovanje). Sljedeće definicije Inkluzivnog/kvalitetnog obrazovanja dodate su kao informator čitaocima:

Vijeće Evrope, Preporuka CM/Rec(2012)/13 Odbor ministara zemljama članicama o osiguranju kvalitetnog obrazovanja:

6. U svrhu ove preporuke, "Kvalitetno obrazovanje" se podrazumijeva kao obrazovanje koje:
- omogućava pristup učenju svim učenicima i studentima, posebno onima koji spadaju u ranjive ili nepovoljne grupe, prilagođeno njihovim potrebama;
  - obezbjeduje bezbjedno i nenasilno okruženje za učenje gdje se poštuju sva prava;
  - razvija ličnost učenika i studenta, talente i mentalne i fizičke sposobnosti u punom potencijalu i ohrabruje ih da završe obrazovni program u koji su se upisali;
  - promoviše demokratiju, poštuje ljudska prava i socijalnu pravdu u okruženju učenja koje prepoznaje socijalne i potrebe za učenjem svih;
  - omogućava učenicima i studentima da razvijaju odgovorajuće kompetencije, samopouzdanje i kritičko razmišljanje i time im pomaže da postanu odgovorni građani i poboljšaju mogućnost zaposlenja;
  - prenosi univerzalne i kulturne vrijednosti učenicima i studentima osposobljavajući ih da sami donose odluke;
  - potvrđuje rezultate formalnog i neformalnog učenja na transparentan način koji se zasniva na poštenoj procjeni što omogućava priznanje stečenog znanja i kompetencija za dalje studije, zaposlenje i druge ciljeve;
  - se oslanja na kvalifikovane nastavnike koji su posvećeni stalnom profesionalnom razvoju;
  - obrazovanje u kome nema korupcije.

Konvencija UN o pravima osoba sa invaliditetom 25.2 (b):

Države članice priznaju pravo osobama sa invaliditetom na obrazovanje. Imajući u vidu ostvarivanje ovog prava bez diskriminacije i na osnovu jednakih mogućnosti države članice će osigurati **sistem inkluzivnog obrazovanja** na svim nivoima i doživotno učenje usmjereno ka:

- Punom razvoju ljudskih potencijala i osjećaju dostojanstva i samopoštovanja i jačanju poštovanja ljudskih prava, osnovnih sloboda i različitosti među ljudima;
- Razvoju osoba sa invaliditetom, njihove ličnosti, talenta i kreativnosti, kao i njihovim mentalnim i fizičkim sposobnostima ispunjavajući potpuno njihove potencijale;
- Omogućavanju osoba sa invaliditetom da efikasno učestvuju u slobodnom društvu.
  - Djeca sa invaliditetom moraju imati mogućnost pristupa inkluzivnom, kvalitetom i besplatnom osnovnom obrazovanju i srednjem obrazovanju na jednkim osnovama sa drugima u zajednicama u kojima žive.
  - Mora postojati razumno ispunjenje potreba pojedinca i obezbjeđena podrška koja je potrebna za njihovo efikasno obrazovanje.
  - Vlade moraju olakšati učenje Brajove azbuke za slijepu i druge relevantne oblike komunikacije; vještine orijentacije i mobilnosti, podrška vršnjaka i mentorstvo;
  - Vlade moraju osigurati da je obrazovanje za djecu koja su slijepa, gluva ili gluvo-slijepa obezbjeđeno na odgovarajućem jeziku i odgovarajućim sredstvima komunikacije za pojedinca u okruženju koje maksimizira akademski i socijalni razvoj.
  - Vlade moraju zaposliti nastavnike, uključujući nastavnike sa invaliditetom, koji su kvalifikovani za znakovni jezik i/ili Brajovu azbuku za slijepu i obučiti prosvjetne profesionalce u vezi sa sviješću o invaliditetu i koristiti relevantne oblike komunikacije, obrazovne tehnike i materijale za podršku osobama sa invaliditetom.

Univerzalna deklaracija ljudskih prava, član 26 (definicija koju koristi UNESCO):

U srcu **inkluzivnog obrazovanja** je pravo čovjeka na obrazovanje, kako se navodi u Univerzalnoj deklaraciji ljudskih prava iz 1948. godine:

'Svako ima pravo na obrazovanje... Obrazovanje će biti besplatno, bar u elementarnim i osnovnim fazama. Osnovno obrazovanje biće obavezno. Obrazovanje će biti usmjereno ka punom razvoju ličnosti i jačanju poštovanja ljudskih prava i osnovnih sloboda. Promovišće razumijevanje, toleranciju i prijateljstvo među državama, rasnim ili vjerskim grupama, i dalje će promovisati aktivnosti Ujedinjenih nacija u cilju održanja mira.'

Inkluzija se bavi pružanjem odgovorajućeg odgovora na široki spektar potreba za učenjem u formalnom i neformalnom obrazovnom okruženju. Umjesto da bude marginalno pitanje o tome kako neki učenici mogu biti integrisani u redovne tokove obrazovanja, **inkluzivno obrazovanje je pristup koji traži načine da transformiše obrazovne sisteme i druga okruženja za učenje kako bi odgovorili na različitost učenika.** Njen cilj je u pravcu osposobljavanja nastavnika i učenika da se osjećaju prijatno sa različitostima i da to vide kao izazov i obogaćenje okruženja za učenje, a ne kao problem. Inkluzija ističe pružanje mogućnosti jednakog učešća

osobama sa invaliditetom (fizičko, socijalno i/ili emocionalno) kada god je to moguće u opštem obrazovanju, ali ostavlja otvorenu mogućnost ličnog izbora za specijalnu pomoć i olakšice za one kojima su potrebne.

Konvencija UN o pravima djeteta 1989:

Član 2: djeca treba da su zaštićena od diskriminacije po rasnoj, jezičkoj i osnovi invaliditeta, itd.

Član 28: osnovno obrazovanje treba da je besplatno i obavezno.

Član 29: obrazovanje treba razviti ličnost djeteta, njegove talente i mentalne i fizičke sposobnosti što je najviše moguće.

Indeks za inkluziju razvoj učenja i učešća u školama (Booth & Ainscow 2002)

Inkluzija u obrazovanju uključuje:

- Poštovanje svih učenika i osoblja podjednako.
- Povećanje učešća učenika i smanjenje njihove isključenosti iz kulture, nastavnog plana i programa i zajednica lokalnih škola.
- Restrukturiranje kultura, politika i praksi u školama kako bi odgovorile na različitost učenika u svom mjestu.
- Smanjenje prepreka učenju i učešću za sve učenike, ne samo onima sa oštećenjima ili onima koji su kategorisani kao učenici 'koji imaju specijalne obrazovne potrebe'.
- Učenje iz pokušaja prevladavanja prepreka pristupu i učešću određenih učenika radi provođenja širih promjena u korist učenika.
- Posmatranje razlika među učenicima kao resursa za podršku učenju, a ne kao problem koje treba prevladati.
- Priznanje prava učenika na obrazovanje u svom mjestu.
- Poboljšanje škola za osoblje, kao i za učenike.
- Isticanje uloge škola u izgradnji zajednice i razvoju vrijednosti, kao i u povećanju postignuća.
- Uspostavljanje uzajamno održivih odnosa između škola i zajednica.
- Prepoznavanje da je inkluzija u obrazovanju jedan aspekt inkluzije u društvu.

Učešće

Učešće je uključenost u životne situacije. Osobe su uključene ako se angažuju behavioristički, emocionalno i kognitivno u aktivnostima koje su tipične za okruženje, usmjerene u pravcu postizanja socijalno ili lično sadržajnih ciljeva.

PRAVNI INSTRUMENTI VIJEĆA EVROPE KOJA SE DIREKTNO BAVE INKLUZIVNIM OBRAZOVANJEM:

Direktno obraćanje inkluzivnom obrazovanju

- Preporuka CM/Rec (2012)13 Odbora ministara zemljama članicama o osiguranju kvalitetnog obrazovanja;
- Preporuka CM/Rec(2010)7, Odbora ministara zemljama članicama o Povelji Vijeća Evrope o obrazovanju za demokratsko građanstvo i ljudska prava;
- Vijeće Evrope Stalna konferencija ministara upravljanja obrazovanjem i kvalitetnog obrazovanja, 24. sjednica, Helsinki, Finska, 26. i 27. aprila 2013, Konačna deklaracija o temi konferencije;
- Preporuka CM/Rec (2014)5 zemljama članicama o značaju kompetencija u jeziku (jezicima) školovanja jednakost i kvalitet u obrazovanju i za obrazovni uspjeh;
- Preporuka Rec(2006)5 Odbora ministara zemljama članicama o Akcionom planu Vijeća Evrope radi promovisanja prava i punog učešća osoba sa invaliditetom u društvu: poboljšanje kvaliteta života osobama sa invaliditetom u Evropi 2006-2015.

Indirektno obraćanje inkluzivnom obrazovanju

- Preporuka Rec (2001)15, Odbora ministara zemljama članicama o podučavanju istorije u 21. vijeku u Evropi;
- Preporuka Rec (2001)17, o poboljšanju ekonomske i situacije zaposlenja Roma/Cigana i nomadskih naroda u Evropi;
- Preporuka Rec (2003)8, Odbora ministara zemljama članicama o promociji i priznanju neformalnog obrazovanja/učenja mladih ljudi;

Alati za unaprjeđenje obrazovnih praksi za inkluzivno obrazovanje

- Preporuka Rec (2002)6, Odbora ministara zemljama članicama o politikama visokog obrazovanja u doživotnom učenju;
- Preporuka Rec (2004)4, Odbora ministara zemljama članicama o Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima u univerzitetskom obrazovanju i profesionalnoj obuci;
- Preporuka CM/Rec (2008)5 Odbora ministara zemljama članicama o politikama za Rome i/ili nomadske narode u Evropi;
- Preporuka CM/Rec (2009)4 Odbora ministara zemljama članicama o obrazovanju Roma i nomadskih naroda u Evropi.

Dodatni pravni instrumenti Vijeća Evrope koji podržavaju inkluzivno obrazovanje:

- Evropska socijalna povelja (Revidirana);
- Evropska komisija protiv rasizma i netolerancije (ECRI);
- Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina (FCNM).

IZVORI

- Argyris, C. & Schön, D.A. (1996). "Organizaciono učenje II" Teorija, metoda i praksa. Čitanje, Misa: Addison Wesley - Organizational Learning II. Theory, method and practice. Reading, Mass: Addison Wesley.
- Booth, T and Ainscow, M. (2002) "Indeks za inkluziju: razvoj učenja i učešća u školama. Centar za studije o inkluzivnom obrazovanju"- Index for Inclusion: developing learning and participation in schools. Center for Studies on Inclusive Education.
- Council of Europe (2009). "Različito i inkluzija: izazovi obrazovanja nastavnika. Ključne komponente za različitosti. Strazbur: Vijeće Evrope" Diversity and inclusion: challenges for teacher education. Key Competences for Diversity. Strasbourg: Council of Europe.
- Vijeće Evrope (2010). "Politike i prakse podučavanja sociokulturnih različitosti. Različito i inkluzija: izazovi obrazovanja nastavnika" - Policies and practices for teaching sociocultural diversity. Diversity and inclusion: challenges for teacher education. Strazbur: Council of Europe Publishing.
- Durrant, J. & Holden, G. (2006). "Nastavnici predvodnici promjena. Rade istraživanje za poboljšanje škola". Teachers leading change. Doing Research for school improvement. Thousand Oaks: Sage.
- Edwards, A. (2005). Relacijska djelatnost : Obuka za snalažljivog praktičara. Međunarodni časopis za obrazovna istraživanja Relational agency: Learning to be a resourceful practitioner. International Journal of Educational Research, 43, 3, 168-182.
- Edwards, A. (2012). Biti stručni profesionalni praktičar - Being an expert professional practitioner. New York: Springer.
- Engeström, Y. (2001). Prošireno učenje na radu: U pravcu aktivno-teoretske konceptualizacije. Časopis za obrazovanje i rad - Expansive learning at work: Toward an activity-theoretical conceptualization. Journal of Education and Work, 14(1), 133-156.
- Evropska agencija za razvoj obrazovanja za specijalne potrebe (2012). Obrazovanje nastavnika za inkluziju. Profil inkluzivnih nastavnika. Odense: Evropska agencija za razvoj obrazovanja za specijalne potrebe.
- Evropska agencija za razvoj obrazovanja za specijalne potrebe (2013). Organizacija pružanja podrške inkluzivnom obrazovanju. Literature Review. Odense, Denmark: Evropska agencija za razvoj obrazovanja za specijalne potrebe.
- Evropska komisija (2011). Literature review Teachers' core competences: requirements and development. Brussels: European Commission.
- Evropska komisija (2013). Podrška razvoju kompetencija nastavnika za bolje rezultate učenja - European Commission (2013). Supporting teacher competence development for better learning outcomes. Brussels: European Commission.
- Fullan, M. G. (1993). Zašto nastavnici moraju biti nosioci promjena. Obrazovno rukovođenje - Why teachers must become change agents. Educational Leadership, 50, 12-17.
- Hart, S., Dixon, A., Drummond, M. J., & McIntyre, D. (2004). Učenje bez ograničenja - Learning Without Limits. Milton Keynes, UK: Open University Press.
- Hattie, J. (2009). Vidljivo učenje: Sintezna od više od 800 meta-analiza povezanih sa postignućem - Visible Learning: A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement. Abingdon: Routledge.
- Lave, J. & Wenger E. (1991). Situaciono učenje: Legitimno perifernoučešće - Situated Learning: Legitimate Peripheral Participation. Cambridge: Cambridge University Press
- Pantić, N., Closs, A., & Ivošević, V. (2011). Nastavnici za budućnost: Razvoj nastavnika za inkluzivno obrazovanje na Zapadnom Balkanu - Teachers for the Future: Teacher Development for Inclusive Education in the Western Balkans. Turin: Evropska fondacija za obuku - European Training Foundation.
- Priestley, M., Edwards, R., Priestley, A., & Miller, K. (2012). Djelatnost nastavnika u pravljenju nastavnog plana i programa: nosioci promjena i prostori za manevrisanje - Teacher agency in curriculummaking: Agents of change and spaces for manoeuvre. Curriculum Inquiry, 42, 191-214.
- Ritchhart, R., Church, M., Morrison, K. (2011). Učiniti učenje vidljivim radi promovisanja angažovanja, razumijevanja i nezavisnosti za sve učenike - Making learning visible to promote engagement, understanding and independence for all learners. San Francisco: Jossey-Bass.
- Sachs, J. (2003). The activist teaching profession. Buckingham: Open University Press.

Saphier, J., Haley-Speca, M-A., Gower, R. (2008). *The skilful teacher. Building your teaching skills.* Acton: Research for Better Teaching.

Schön, A. (1983). *Misaoni praktičar. Kako profesionalci razmišljaju u akciji - The Reflective Practitioner. How Professionals think in Action.* New York: Basic Books.

Senge, P. (1990). *Peta disciplina: Umjetnost i praksa organizacije učenja. The Fifth Discipline: The art and practice of the learning organization.* New York: Doubleday. Senge, P., Cambron McCabe, N., Lucas, T., Smith, B., Dutton, J. & Kleiner, A. (2012). *Škole koje uče: Peti disciplinski terenski zapisnik za edukatore, roditelje i svakoga ko vodi računa o obrazovanju - Schools that Learn: A Fifth Discipline Fieldbook for Educators, Parents, and Everyone Who Cares about Education.* New York: Random House.

Swann M., Peacock A., Hart, S. and Drummond, M.J. (2012) *Stvaranje učenja bez ograničenja - Creating Learning without Limits.* Maidenhead: Open University Press

Villegas, M. & Lucas, T. (2002). *Obrazovanja kulturalno odgovornih nastavnika – koherentan pristup - Educating culturally responsive teachers – a coherent approach.* Albany: State University of New York Press.

Dokument je sačinjen uz finansijsku pomoć Evropske unije i Vijeća Evrope. Stavovi iznijeti ovdje ni na koji način ne predstavljaju zvaničan stav Evropske unije ili Vijeća Evrope.

Vijeće Evrope je vodeća organizacija za ljudska prava na evropskom kontinentu. Vijeće čini 47 članica, od kojih su 28 članice Evropske unije. Sve članice Vijeća Evrope potpisale su Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, sporazum čiji je cilj zaštita ljudskih prava, demokratije i vladavine zakona. Evropski sud za ljudska prava nadgleda implementaciju Konvencije u zemljama članicama.

www.coe.int

Evropska unija predstavlja jedinstveno ekonomsko i političko partnerstvo 28 demokratskih evropskih zemalja. Njeni ciljevi su mir, prosperitet i sloboda za 500 miliona njenih građana u poštenijem, bezbjednijem svijetu. Da bi se to dogodilo, zemlje EU osnovale su tijela koja vode EU i usvajaju njene zakone. Glavna tijela su Evropski parlament (koji zastupa narod Evrope), Vijeće Evropske unije (koje zastupa nacionalne vlade) i Evropska komisija (koja zastupa zajednički interes EU).

www.ec.europa.eu

Regionalna podrška za inkluzivno obrazovanje

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Implemented
by the Council of Europe